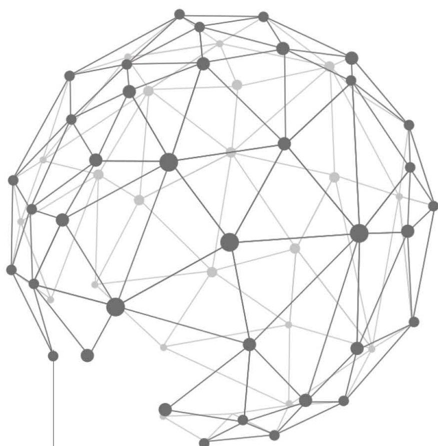
08

مەوسووعەی بەرەو باشتر پێگەیشتن و تێگەیشتن

عەلی باپیر

تایبەتمەندییە فیکریی و ئیمانییەکانی جەماوەری مسوڵمانان

2021-1442

www.alibapir.com

تایبەتمەندییە فیكریی و ئیمانییەكانی جەماوەری موسڵمانان

www.alibapir.com

تایبەتمەندییە فکریی و ئیمانییەکانی جەماوەری مسوڵمانان
نووسین: عەلی باپیر

چاپی یەکەم ١٤٤٢ك - ٢٠٢١ز

نوسینگەی تەفسیر
بـۆ بڵاوکـردنـەوە
هەولێر- شەقامی 30 مەتری تەنیشت منارەی چۆلی
+964 750 818 08 66
www.al-tafseer.com
tafseeroffice@yahoo.com
/TafseerOffice

ئامادەکردنی پێڕست - نوسینگەی تەفسیر
عـــەلی بـــاپیر (نووسەر)
تایبەتمەندییە فیکریی و ئیمانییەکانی جەماوەری مسوڵمانان
١٩٥ لاپــەڕە
١٤ * ٢١ سـم
بابـەت : ئایینی
ISBN : 978-99-22-632-11-7

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتیەکان - هەرێمی کوردستان
ژمارە سپاردنی (٢١٩) ی ساڵی ٢٠٢٠ پێدراوە

"بیروبۆچونی ئەم کتێبە، مەرج نیە هەمان بیرو بۆچونی نوسینگەی تەفسیر بێ"

خـەتی بـەرگ : نـــەوزاد کۆیـــی
دیزاینی ناوەوە : زەردەشت کاوانی

مەوسووعەی

بەرەو باشتر تێگەیشتن و پێگەیشتن

- کتێبی ٨ -

تایبەتمەندییە فیکریی و ئیمانییەکانی جەماوەری موسڵمانان

نووسینی

عــەلی بـــاپیر

www.alibapir.com

بسم الله الرحمن الرحيم

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِۦ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا
وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ ١٠٢﴾ آل عمران.

www.alibapir.com

لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لەگەڵتانین
Stay in touch on social media
نحن معكم عبر مواقع التواصل الاجتماعي

عەلی باپیر/AliBapir

ڕاگەیاندنی مەکتەبی مامۆستا عەلی باپیر

عەلی باپیر/AliBapir

archive.org/details/@alibapir

کەناڵی
ڕاگەیاندنی مەکتەبی مامۆستا عەلی باپیر

AliBapir
Google Play
App Store

www.alibapir.net
English - عربي - کوردی

ڕاگەیاندنی مەکتەبی مامۆستا عەلی باپیر

www.alibapir.com

پێشکەش بێ

بەو مسوڵمانانەی: هەمیشە بە دوای خاڵە هاوبەشەکان دا دەگەڕێن، تاکو بیانکەنە بناغەی لێک تێگەیشتن و پردی پێکگەیشتن.

پێشەکی و ڕێ خۆشکردن

إنَّ الْحَمْدَ للهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ، وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا، وَمِنْ سَيئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَن يَهْده اللهُ فَلاَ مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضلِلْ فَلاَ هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَن لاَ إِلَهَ إلاّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسولُهُ.

﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِۦ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسۡلِمُونَ ١٠٢ ﴾آل عمران.

﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمُ ٱلَّذِى خَلَقَكُم مِّن نَّفۡسٍ وَٰحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنۡهَا زَوۡجَهَا وَبَثَّ مِنۡهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَآءً ۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ٱلَّذِى تَسَآءَلُونَ بِهِۦ وَٱلۡأَرۡحَامَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَيۡكُمۡ رَقِيبًا ١ ﴾النساء .

﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَقُولُواْ قَوۡلًا سَدِيدًا ٧٠ يُصۡلِحۡ لَكُمۡ أَعۡمَـٰلَكُمۡ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡ ذُنُوبَكُمۡ ۗ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدۡ فَازَ فَوۡزًا عَظِيمًا ٧١ ﴾الأحزاب.

أَمَّــا بَعْــدُ:

فَإِنَّ أَصْدَقَ الحَدِيثِ كَلاَمُ الله، وَخَيْرَ الْهَدِي هَدْيُ مُحَمَّد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَشَرَّ الأُمُورِ مُحْدَثاتُها، وَكُلّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَة، وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلاَلَةٌ، وَكُلَّ ضَلاَلَةٍ فِي النَّار.

بەرێـــزان!

شتێکی ڕوون و مشت و مڕ هەڵنەگرە، کە هەمیشە بنیاتنان و چاککردنەوە، قورس و زەحمەتەو، تێکدان و وێرانکردن، ئاسان و کەم مەسرەفە.

ئەم واقیعە شل و شێواوو، لە هەموو ڕوویێکەوە: نەخۆش و ناخۆش و ناتەواوەی، ئۆممەتی ئیسلام بە گشتی و، هەر کام لە کۆمەڵگاو پێکهاتەکانیشی بە تایبەت، تێیدا دەژین، کە هەتا بڵێی لەگەڵ ئەوەدا کە ئیسلام فەرمانی بە مسوڵمانان پێکردوە، پێچەوانەو ناکۆکە و، بە ڕۆژێك و دووان و بگرە بە چەندان ساڵیش لە کارکردنی بەردەوام.

- بۆ هێنانە کایەی، چ ڕاستەوخۆ: لەلایەن دوژمن و ناحەزانەوەو، چ ناراستەوخۆ: لەلایەن شوێنکەوتووانی دواکەوتوو و دۆستانی نەزانەوە - نەهاتۆتە دی، بەڵکو بەرهەمی کەڵەکەبووی چەندان سەدەیە، بۆیە نابێ خەیاڵەپڵاوی وا بکەین، کە بە سێنایی و بە سەبرێك و دوو فووان، چارەسەر دەبێ! ١٠

بەڵام بێگومان ئێمەی ئەهلی ئیسلام، هەرچەندە بە دەست نەخۆشیی و ناخۆشیی زۆریشەوە گرفتار بین، مادام ڕاستە شەقامی خوا عزوجل - بەرجەستە لە قورئان و ڕێبازی پێغەمبەردا - مان لەبەردەستە، هەر کاتێك بمانەوێ هەڵسینەوەو تێهەڵچینەوە، تەنیا پێویستییمان بە دوو شتانە:

یەکەم: شارەزایی و بەرچاو ڕوونیی.

دووەم: هەبوونی ئیرادەو عەزمێکی پتەو.

ئنجا هیوادارم ئەم کتێبە - کە ئاڵقەیەکە لە زنجیرەیەك - هۆکارێك بێ بۆ بەرچاوڕوونیی و شارەزایی مسوڵمانان و، دواییش خوا بە کەرەم و لوتفی بێ سنووری خۆی، عەزم و ئیرادەیەکی وامان پێ ببەخشێ: کە زانینەکەمانی پێ بکەینە توانین و، حاڵی بوونەکەمانی لە خۆماندا، پێ بکەینە حاڵ و، سەرەنجام بەو زانین و توانینە، حاڵ و واقیعی خۆمان بە جۆرێك بگۆڕین، کە شایستەی سەروەری پێغەمبەران (محمد) صلی الله علیه وسلم و باشترین ئۆممەت بێ[1].

---

(١)- ئەم کتێبە بەتۆزێك دەستکارییەوە، بریتیە لە بەشی دووەمی کتێبی دووەمی (مەوسووعەی: بیرکردنەوەی ئیسلامیی لە نێوان وەحیی و واقع دا) و هیواداریشم ئەو کەلێنە بگرێ و ئەو ڕۆڵە بگێڕێ کە پێویستە.

بەرایی

خوێنەری سەنگین!

دوای خستنە ڕووی {تایبەتمەندییە گشتییەكانی جەماوەری مسوڵمانان} لە كتێبی حەوتەم دا، لە دوو توێی بیست (٢٠) باسدا، خوا پشتیوان بێ، لەم كتێبی هەشتەمەدا لە میانی حەڤدە (١٧) باسدا {تایبەتمەندییە عەقیدەیی و فیكرییەكانی جەماوەری مسوڵمانان} دەخەینە ڕوو.

هەڵبەتە لەم كتێبەدا، جەخت لەسەر ئەو بنەماو بابەتانە دەكەینەوە، كە تایبەتمەندیی جەماوەری مسوڵمانانن لە بواری ئیمان و عەقیدەو فیكردا، نەك ئەو بنەماو بابەتانەی كە خاڵی هاوبەشی نێوان تێكڕای مسوڵمانانی ئەهلی قیبلەن، چ ئەوانەی كە پەیڕەوانی ڕێبازی هەق بوون، كە جەماوەری مسوڵمانانن و، چ ئەوانەش كە هەڵەو لادانیان هەبووە، لە كۆمەڵ و تاقمە خاوەن ناوو نیشانە جۆراو جۆرەكان: خەواریج، شیعە، موڕجیئە، جەهمییە، موعتەزیلە، قەدەرییە، جەبرییە.. كە بە (أهل البدع) و (أهل الأهواء) ناسراون.

بۆ وێنە: پایەكانی ئیمان (أركان الإیمان) كە لە قورئانێدا، پێنج (٥)ن و، لە سوننەتدا بڕوا بەقەدەریشیان خراوەتە پاڵ و، بوونە شەش (٦) پایە.

ئنجا با لەو بارەوە، سەرنجی ئایەتێكی قورئانی بەرزو بەپێزو، فەرمایشتێكی پێغەمبەری بەڕێزمان (محمد) (صلی الله علیه وسلم) بدەین:

١-لە سوورەتی (البقرة) ئایەتی (١٧٧)دا، خوا سبحانه و تعالی دەفەرمویٚ:

﴿ لَّيْسَ ٱلْبِرَّ أَن تُوَلُّوا۟ وُجُوهَكُمْ قِبَلَ ٱلْمَشْرِقِ وَٱلْمَغْرِبِ وَلَٰكِنَّ ٱلْبِرَّ مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةِ وَٱلْكِتَٰبِ وَٱلنَّبِيِّۦنَ ﴿١٧٧﴾ ﴾.

واتە: چاکەکاریی ئەوە نیە کە ڕووی خۆتان بکەنە ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا، بەڵکو چاکەکاریی سیفەتی کەسێکە، حاڵی کەسێکە: ئیمانی هێناوە بەخواو، بەڕۆژی دوایی و، بە فریشتەکان و، بەکتێب (کتێبەکانی خوا) و، بەپێغەمبەران.

٢- پێغەمبەری خواش (صلی الله علیه وسلم) دەفەرمویٚ: {...قال أَخْبِرْنِي عَنِ الْإِيمَانُ، قَالَ: أَنْ تُؤْمِنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَبِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ} أخرجه الترمذي برقم (٢٦١٠) وقال: حسن صحيح، والنسائي برقم (٤٩٩٠)، ومسلم برقم (٨)، وأبو داود برقم (٤٦٩٥).

واتە: (جیبریل) گوتی: هەواڵم پێبدە لەبارەی ئیمانەوە، (پێغەمبەر) فەرمووی: ئیمان ئەوەیە کە بڕوا بە خوا بێنی و، بە فریشتەکانی و، بە کتێبەکانی و، بە پێغەمبەرانی و، بە ڕۆژی دوایی و، ئیمان بە ئەندازە گیریی خوا بێنی، ئەوەی کە پێت خۆشەو ئەوەشی کە پێت ناخۆشە {یاخود ئەوەی کە بەچاکی دەزانی و، ئەوەشی کە بە خراپی دەزانی} کە هەمووی لە خواوەیە.

بەڵێ ئەوانە خاڵی هاوبەشی نێوان جەماوەری مسوڵمانان و، تێکڕای گرووپ و تاقمەکانن و، لێرەدا باسی ئەوانە ناکەین، بەڵکو تەنیا باسی تایبەتمەندییە ئیمانیی و عەقیدەییەکانی جەماوەری مسوڵمانان دەکەین، لە حەڤدە (١٧) باسدا، بەڵام وەك پێشتریش گوتوومانەو لێرەش دووبارەی دەکەینەوە: مەرج نیە کۆمەڵ و تاقمەکانی دیکەش

کە بە (الفِرَق) و (أهل البدع) و (أهل الأهواء) ناسراون، هیچ پشك و بەشیان لە هیچ کام لەو تایبەتمەندییە ئیمانیی و عەقیدییانەدا، نەبێ! نەخێر، بەڵام بە گشتیی ئەو تایبەتمەندییانە، ئیمتیازو نیشانەکانی جیاکەرەوەی، زۆربەو جەماوەری مسوڵمانی شوێنکەوتووی ڕێبازی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)و هاوەڵانی دڵسۆزی و، بنەماڵەی بەڕێزی بە گشتیی و، بەتایبەت خەلیفە ڕاشیدەکاننی.

تایبەتمەندییە ئیمانیی و عەقیدەیی و فیکرییەکانی جەماوەری مسوڵمانان:

١- پێناسەی ڕاست و دروستی ئیمان.

٢- خوا سبحانه و تعالی، تەنیا خۆی بەدیهێنەرو پەروەردگارو پەرستراوە (أَلله هو الخالق، والرب، والإله الوحید).

٣- ناوو سیفەتەکانی خوا: چەسپاندن و بەپاکگرتن (إثبات مع تَنْزیه).

٤- قوڕئان فەرمایشتی خوایەو سیفەتی خوایە.

٥- بینینی خوای بەرزو مەزن، لەبەهەشتدا.

٦- قۆناغی بەرزەخ و پاش خرانە نێو گۆڕ.

٧- قەدەرو قەزا (القدر والقضاء).

٨- وێکڕا خۆشویستنی هاوەڵان و خزمانی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) خوا لێیان ڕازی بێ.

٩- هەڵوێستی {جەماوەری مسوڵمانان} دەربارەی خزمان و نزیکانی پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم).

١٠- ڕێز لێنانی خوا بۆ دۆستانی (كرامة الأولیاء).

١١- هاوسەنگیی لە نێوان عەقڵ و نەقڵ دا.

١٢- وەرگرتنی هەواڵی جۆری (الآحاد) مادام ئۆممەت قبووڵی كردبێ، لەبواری عەقیدەدا.

١٣- قورئان هەمووی ڕوونەو دەگونجێ مرۆڤ لە هەمووی تێبگات.

١٤- هۆكارەكان كاریگەرییان هەیە، لەكارتێكراوەكانیاندا، بە مۆڵەتی خوا (الأسباب لها تأثير في مُسَبَّباتها، بإذن الله).

١٥- چاكیی و خراپیی لە كردەوەكاندا، هەم بە عەقڵ دەرك دەكرێن، هەم بە شەرع، بەڵام پاداشت و سزا، تەنیا لە ڕێی شەرعەوە دەزانرێ.

١٦- وەحیی ڕاست لەگەڵ عەقڵی تەواو، هەردەم پێكەوە گونجاون.

١٧- موحەممەد (صلى الله عليه وسلم) پێغەمبەری كۆتایی خواو، گەورەترین ڕەوانەكراوی و ڕووناكیی هەرە تەواویەتی.

تایبەتمەندیی یەکەم

پێناسەی ڕاست و دروستی ئیمان

بەڕێـــزان!

زۆربەی هەرە زۆری مسوڵمانان کە بە {ئەهلی سوننەت} ناسراون، پێناسەیەکی ڕاست و دروستی ئیمانیان کردووە، ئاوا پێناسەی ئیمانیان کردوە: {الإيمان: قول وعمل، يزيد بالطاعة، وينقص بالمعصية}، واتە: ئیمان قسەو کردەوەیە، بەفەرمانبەریی زیاد دەکات و، بەسەرپێچیی کەم دەکات.

ئەمەش چەند ئایەتێکی قوڕئان و دەقی سوننەت، لەسەر سەلماندنی ڕاستیی ئەو پێناسەیە، وەك نموونە:

١- خوا سبحانە و تعالى لە سووڕەتی (الأنفال) ئایەتەکانی: (٢و ٣و ٤)دا، پێناسەی بڕواداران دەکات، دەفەرموێ:

﴿ إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ ٱلَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ ٱللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتُهُۥ زَادَتْهُمْ إِيمَٰنًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٢﴾ ٱلَّذِينَ يُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَمِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٣﴾ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَّهُمْ دَرَجَٰتٌ عِندَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٤﴾ ﴾.

واتە: بێگومان بڕواداران تەنها ئەوانەن کە: هەر کاتێك باسی خوا کرا، دڵیان ڕادەچڵەکێ و[1]، کاتێك ئایەتەکانی خوایان بەسەردا خوێنرانەوە، ئیمانیان زیاد دەکات و، پشت بە پەروەردگاریان دەبەستن،

---

(١) واتە: لە هەندێ حاڵەتی تایبەتدا، کە حاڵەتی پەرستشە، مەبەستم ئەوەیە لەخۆتان نەکەونە گومان، ئەگەر هەر ناوی خوا هات، دڵتان ڕانەچڵەکی، نەڵێن: ئێمە مسوڵمان نین! مەبەست ئەوە نیە، بەڵکو مەبەست هەندێ حاڵەتی تایبەتە، کە جێی ئەوە بێ دڵت ڕابچڵەکێ و مچوڕکەت پێدابێ.

ئەوانەی نوێژ بەرپا دەکەن و، لەوەی پێمان داون دەبەخشن، ئا ئەوانە بڕواداری ڕاستەقینەن، لەلای پەروەردگاریان چەندان پلەیان هەن و، لێبوردن و بژیوێکی پڕ ڕێزو حورمەت.

٢- پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموێ: {إِثْنَتَانِ فِي النَّاسِ هُمَا بِهِمْ كُفْرٌ: الطَّعْنُ فِي النَّسَبِ وَالنِّيَاحَةُ عَلَى الْمَيِّتِ} أخرجه أحمد برقم (١٠٤٣٨)، ومسلم برقم (٦٧).

واتە: دوو سیفەت لە خەڵکیدا هەن، کە ئەو دوو سیفەتە کوفرن تێیاندا: تانەدان لە ڕەچەڵەك و، شین گێڕان لەسەر مردوو (یانی: یەخە دادڕین و، پێدا هەڵگوتن و ....هتد).

٣- لە فەرمایشتێکی دیکەدا پێغەمبەری خاتەم (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموێ: {لَيْسَ بَيْنَ الْعَبْدِ وَبَيْنَ الْكُفْرِ أَوْ الشِّرْكِ، إلاّ تَرْكُ الصَّلَاةِ} أخرجه مسلم برقم: (٨٢).

واتە: لەنێوان بەندەو کوفر یان شیرکدا، جگە لە وازلێهێنانی نوێژ، شتێکی دیکە نیە.

واتە: هەر کەسێك وازی لە نوێژێ هێنا، دەچێتە نێو بازنەی کوفرەوە، یان دەچێتە نێو بازنەی شیرکەوە.

٤- هەروەها پێغەمبەری خاتەم (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموێ: {لَا يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَلَا يَسْرِقُ حِينَ يَسْرِقُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَلَا يَشْرَبُ الخَمْرَ حِينَ يَشْرَبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ} أخرجه مسلم برقم (٥٧)، وأبو داود برقم (٤٦٨٩)، والترمذي برقم (٢٦٢٥) وقال: حسن صحيح غريب، وأخرجه أيضا: أحمد برقم (١٠٢٢٠)، والبخاري برقم (٦٤٢٥)، وابن حبان برقم (٤٤١٢).

واته‌: كه‌سێك كه‌ زینا ده‌كات، له‌كاتی زینا كردنه‌كه‌یدا ئیماندار نیه‌و، كه‌سێك دزیی ده‌كات، له‌كاتی دزیی كردنه‌كه‌یدا بڕوادار نیه‌و، كه‌سێك شه‌ڕاب ده‌خواته‌وه‌، له‌كاتی شه‌ڕاب خواردنه‌كه‌یدا بڕوادار نیه‌.

وه‌ك پێشتر باسمان كرد: مه‌به‌ست له‌و كوفره‌، كوفری گچكه‌یه‌، كه‌ ده‌فه‌رموێ: ئیماندار نیه‌، واته‌: ئیمانی ته‌واوی نیه‌، به‌ته‌ئكید ئه‌گه‌ر ئینسان ئیمانی ته‌واوی هه‌بێ، له‌ گوناهه‌ گه‌وره‌كان ده‌یگێڕێته‌وه‌، به‌ڵكو ئه‌گه‌ر ئیمانی ته‌واوی هه‌بێ، له‌ گوناهه‌ بچووكه‌كانیشی ده‌یگێڕێته‌وه‌.

به‌ڕێـــــزان!

پێویسته‌ بزانرێ كه‌ جۆری تێگه‌یشتنی مرۆڤ له‌ (ئیمان)و جه‌وهه‌رو نێوه‌ڕۆكه‌كه‌ی، كاریگه‌ری گه‌وره‌و گرنگی له‌سه‌ری هه‌یه‌و، لێره‌وه‌ ئینسان یان ڕێی ڕاست ده‌گرێ، یاخود ڕێگای هه‌ڵه‌ ده‌گرێ، وه‌ك دوایی باسی ده‌كه‌ین، بۆ وێنه‌: مورجیئه‌ كه‌ گوتوویانه‌: له‌گه‌ڵ ئیماندا هیچ گوناهێك زه‌ره‌ری نیه‌، ئنجا بۆیه‌ش ناونراون (مرجئة) چونكه‌ كرده‌وه‌یان له‌ ئیمان دواخستوه‌، ئه‌و جۆره‌ تێڕوانینه‌ بۆ ئیمان، هیچ گومانی تێدا نیه‌، كه‌ كاریگه‌ریی زۆر نه‌رێنیی هه‌بووه‌ له‌سه‌ر ئۆممه‌تی پێغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم)، ئه‌وه‌ كه‌ تۆ پێت وابێ: هه‌ر له‌به‌ر ئه‌وه‌ی كه‌ پێت ده‌ڵێن: مسوڵمان، ئه‌گه‌ر هه‌زار گوناهـ بكه‌ی، ئیمانت وه‌ك ئیمانی ئه‌بوو به‌كرو عومه‌ر وایه‌!!

ئنجا به‌بارێكی دیكه‌دا: ئه‌وه‌ش كه‌ خه‌واریج گوتوویانه‌، هه‌ر كه‌سێ یه‌ك گوناح بكات، پێی كافر ده‌بێ، موعته‌زیله‌ش گوتوویانه‌: نه‌ مسوڵمانه‌و نه‌كافره‌، به‌ڵكو هه‌ڵواسراوه‌! ئه‌و جۆره‌ بیرۆكانه‌، به‌باری تێپه‌ڕاندن یان به‌باری كورتهێناندا، به‌ته‌ئكید كاریگه‌ریی خراپی

زۆریان بووە لەسەر ئۆممەت، بۆیە جێی خۆیەتی ئێمە بابەتی ئیمان باش ساغ بکەینەوە.

ئنجا بۆ ئەوەی بزانین ئیمان چۆنەو چییە؟ با تەماشای ئەم قسانەی خوارەوە بکەین، وەك چەند نموونەیەك لە بیروڕای زانایانی ناوداری ئیسلام لە بارەوەی ئیمانەوە:

١)- (الشافعي) دەڵێ: {الإيمان قولٌ وعملٌ، يزيد وينقص، يزيد بالطاعة وينقص بالمعصية، ثم تلا (ويزداد الذين آمنوا إيماناً) المدثر (٣١)}[١]، واتە: ئیمان قسەیەو کردەوەیە، زیاد دەکاو کەم دەکات، بەفەرمانبەریی زیاد دەکاو، بەسەرپێچیی کەم دەکات، دوایی ئەم ئایەتەی خوێندەوە: (ويزداد الذين آمنوا إيماناً)، {واتە: ئەو حەقیقەتە کە باس کرا، کە نۆزدە فریشتە، دۆزەخەوانن، زانینی ئەو حەقیقەتە، دەبێتە هۆی زیاد کردنی ئیمان، لەلای ئیمانداران، کەواتە: ئیمانیان هەیە، بەڵام زیاد دەکات}.

٢)- (الحسن البصري) دەڵێ: {لَيْسَ الْإِيمَانُ بِالتَّحَلِّي وَلَا بِالتَّمَنِّي، وَ لَكِنْ مَا وَقَرَ فِي الْقُلُوبِ وَصَدَّقَتْهُ الْأَعْمَالُ}[٢]، واتە: ئیمان بە قسەی شیرین و خۆزگە خواستن نیە، بەڵکو ئەوەیە کە لەدڵدا دەچەسپێ و، کردەوەکانیش پشتڕاستی دەکەنەوە.

٣)- (أحمد بن حنبل) دەڵێ: {الإيمان يزيد وينقص، فزيادته بالعمل، ونقصانه بترك العمل}[٣]، واتە: ئیمان زیادو کەم دەکات، بە کردەوەی باش زیاد دەکات و، بە واز لێهێنانی کردەوە کەم دەکات.

---

(١) فتح الباري ج١ ص٦٢.

(٢) إقتضاء العلم العمل، الخطيب البغدادي ص ٥٦.

(٣) شرح أصول اعتقاد أهل السنة والجماعة، من الكتاب والسنة، وإجماع الصحابة، والتابعين، اللالكائي، ج١، ص ١٧٢-١٧٦.

٤)- (البخاري) دەڵێ: {لقيت أكثر من ألف رجل من أهل العلم: أهل الحجاز ومكة والمدينة والكوفة والبصرة وواسط وبغداد والشام ومصر، .. فما رأيت واحداً منهم يختلف في هذه الأشياء: أن الدين: قولٌ وعَمَل}[1]، واتە: گەیشتووم بە هەزار پیاو لە زانایان، لە خەڵکی: حیجازو مەککەو مەدینەو کوفەو بەصرەو واسط و بەغدادو شام و مصر، هیچ کام لەو زانایانە ڕاجیاییان نەبووە لەم شتانەدا، یەکەمیان ئەوەیە کە دین بریتیە لە قسەو لە کردەوە.

٥)- (إبن تيمية) دەڵێ: {أَنَّ الدِّينَ وَالْإِيمَانَ: قَوْلٌ وَعَمَلٌ، قَوْلُ الْقَلْبِ وَاللِّسَانِ، وَعَمَلُ الْقَلْبِ وَاللِّسَانِ وَالْجَوَارِحِ، وَأَنَّ الْإِيمَانَ يَزِيدُ بِالطَّاعَةِ وَيَنْقُصُ بِالْمَعْصِيَةِ}[2]، واتە: دین و ئیمان: هەم قسەیە، هەم کردەوەیە، قسەی دڵ و زمان و، کردەوەی دڵ و زمان و ئەندامەکان، {جێبەجێ کردنیشە بە ئەندامەکان}، هەروەها ئیمان بە فەرمانبەریی زیاد دەکات و، بەسەرپێچیی کەم دەکات.

---

(١) هەمان سەرچاوەی پێشوو.

(٢) مجموع الفتاوى، ج٣ ص ١٥١.

سێ ئەنجامگیریی گرنگ لە بارەی ئیمانەوە:

ئنجا ئێمە لەبەر ڕۆشنایی ئەوەدا کە ڕابرد، دەگەینە سێ ئەنجامگیریی گرنگ لە بارەی ئیمانەوە:

ئەنجامگیریی یەکەم: ئیمان پایەو فەڕز و پەسندی هەن:

ئیمان چەند پایەیەکی هەن، کە بەبێ وان، نایەتە دی و، چەند فەڕزێکی هەن، کە بەبێ وان، تەواو نابێ و، چەند شتێکی خۆشویستراوو پەسەندیشی هەن، کە بەبێ وان نابێتە تەواوترین، وەك چۆن نوێژیش هەندێ شتی واجبن و، هەندێ شتیشی سوننەتن و، حەج و عومرەش هەروان و، هەر کام لە زەکات دان و ڕۆژوو گرتنیش هەروان.

ئەنجامگیریی دووەم: ئیمان بە گشتی سێ پلەی هەن:

أ- (إيمان السّابقين المقرَّبين): ئیمانی پێشکەوتووە نزیکخراوەکان، ئەویش ئەوەیە کە خاوەنەکەی: هەم ئەرکەکانی ئیمان دێنێتە دی، هەم خۆشویستراوەکان (مُستحبّات)ی ئیمان، چ پەیوەندییان بە کردار (عمل)ەوە هەبێ، چ پەیوەندییان بە وازهێنان و (ترك)ەوە هەبێ. (ئەرکێك کە دەبێ جێبەجێ بکرێ و، گوناهێك کە دەبێ وازی لێ بهێنرێ).

ب- (إيمان المقتصدين، أصحاب اليمين): ئیمانی میانجییەکان، ئەویش ئەوەیە کە خاوەنەکەی ئەرکەکانی ئیمان جێ بەجێ بکا، چ پەیوەندییان بە ئەنجامدانەوە هەبێ، چ پەیوەندییان بە وازهێنانەوە هەبێ.

ج- (إيمان الظالمين): ئیمانی ستەمکاران، مەبەست لە ستەمکاران، ئەوانەن کە ستەم لە خۆیان دەکەن و گوناهبارن، ئەوانەی کە هەندێ لە ئەرکەکان واز لێ دەهێنن، یان هەندێ لە گوناهەکان ئەنجام دەدەن، یاخود لەوەش خراپتر: هەندێ لە واجبەکان دەچوێنن و، هەندێ لە قەدەغەکانیش دەشکێنن.

بەڵگەشمان لەسەر ئەو پۆلێن کردنەی سەرەوە ئەوەیە، کە خوا سبحانه وتعالى دەفەرموێ:

١- ﴿ ثُمَّ أَوْرَثْنَا ٱلْكِتَٰبَ ٱلَّذِينَ ٱصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا ۖ فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِۦ وَمِنْهُم مُّقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌۢ بِٱلْخَيْرَٰتِ بِإِذْنِ ٱللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلْفَضْلُ ٱلْكَبِيرُ ﴿٣٢﴾ ﴾ فاطر.

واتە: دوایی کتێبی خۆمان کردە میراتی ئەو بەندانەمان کە هەڵمانبژاردوون، (هەموویان هەڵبژێردراون و، ئەهلی ئیمانن)، ئنجا هەیانە ستەمی لەخۆی کردوە (بەهۆی ئەوەوە کە هەندێ لە ئەرکەکانی چواندوون، یان هەندێ لە قەدەغەکانی شکاندوون) و هەیانە میانجییە (زۆر دوا نەکەوتووەو، زۆریش پێش نەکەوتوە)و، هەشیانە لە چاکەکاندا پێش خەڵك کەوتۆتەوە.

٢- بەڵگەش لەسەر ئەوە کە ئیمان چەند بەشێکەو، هەر یەك شت نیە، ئەوەیە کە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموێ: {الْإِيمَانُ بِضْعٌ وَسَبْعُونَ أَوْ بِضْعٌ وَسِتُّونَ شُعْبَة، فَأَفْضَلُهَا قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَدْنَاهَا إِمَاطَةُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ، وَالْحَيَاءُ شُعْبَة مِنْ الْإِيمَانِ} أخرجه أحمد برقم (٩٣٥٠)، ومسلم برقم (٣٥)، وأبو داود برقم (٤٦٧٦)، والنسائي برقم (٥٠٠٥)، وابن ماجه برقم (٥٧)، وابن حبان برقم (١٦٦) .

واتە: ئیمان حەفتاو ئەوەندە، یان شەست و ئەوەندە بەشە، باشترین بەشی گوتنی (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّه)یە و، بچووکترین بەشی لابردنی ئازارێکە لەسەر ڕێگاو، شەرم و شکۆش بەشێکە لە ئیمان.

وەك تەماشا دەکەین: ئیمان، هەم خوا بەیەککگرتن دەگرێتە خۆی، هەم گوێڕایەڵیی دەگرێتە خۆی و، هەم ڕەوشتیش دەگرێتە خۆی.

٣- هەروەها پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) دەفەرموێ: {مَنْ أَحَبَّ لِلَّهِ، وَأَبْغَضَ لِلَّهِ، وَأَعْطَى لِلَّهِ، وَمَنَعَ لِلَّهِ، فَقَدْ اسْتَكْمَلَ الْإِيمَانَ} أخرجه أبو داود برقم (٤٦٨١)، قال الألباني: صحيح، في السلسلة الصحيحة.

واتە: هەرکەسێك لەبەر خوا خەڵکی خۆش بوێ و، لەبەر خوا ڕقی لە خەڵك بێ و، لەبەر خوا ببەخشێ و، لەبەر خوا نەبەخشێ، ئەوە ئیمانەکەی تەواو کردوە.

ئەوە بەنسبەت پێناسەی ئیمانەوە، کە زۆربەی هەرە زۆری مسوڵمانان و زانایان و پەیڕەوانی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)و خەلیفە ڕاشیدەکان و هاوەڵانی، لەسەر ئەو جۆرە پێناسەیەی ئیمان کۆك بوون.

ئەنجامگیریی سێیەم: ئیمان بەبێ کردەوە نایەتەدی، پێکهێنەری بێ، یان بەرهەمی:

ئەمیش ئەنجامگیرییەکی دیکەی ئەوەیە کە لەبارەی ئیمانەوە باسمان کرد، چونکە لەبارەی پەیوەندیی نێوان ئیمان و کردەوە وە، لەنێوان زانایاندا، ڕاجیاییەك هەیە، ئەبوو حەنیفە بۆچوونێکی هەیە دەڵێ: کردەوە پێکهێنەری ئیمان نیە، بەڵکو بەرهەمی ئیمانە، یانی:

کردەوە بەشێکی پێکهێنەری ئیمان نیە، بەڵکو بەشێکی تەواوکەری ئیمانە، یاخود بەرهەمی ئیمانە، ئەو ڕاجیاییە هەیە لەنێو هەندێ لە زانایانی {ئەهلی سوننەت و جەماعەت}دا، بەڵام پێم وایە ئەنجامی هەمووی دەبێتەوە بەیەك، چونکە ئەگەر کردەوە بەرهەمی ئیمانیش بێ، کەواتە: ئیمانێك کردەوە بەرهەم نەهێنێ، ئەو ئیمانە نیە کە خوا ویستوویەتی، بەڵام ئەوانەی کە دەڵێن: کردەوە تەواوکەری ئیمانە، نەك پێکهێنەری، من پێم وایە نەیانپێکاوە، چونکە بەپێی ئەوە کە دەردەکەوێ لە ڕواڵەتی قورئان و سوننەت، خوای پەروەردگار وا باسی ئیمانی کردوە، کە دەبێ ئەو کردەوانە لە خاوەنەکەیدا بێنێتە دی، ئەوجار خوای زانا فەرموویەتی ئەوانە بڕوادارن، وەك لە ئایەتەکانی سەرەتای سووڕەتی (الأنفال)دا خوا ڕایگەیاندوە کە: ئیماندارانی ڕاستەقینە هەر ئەوانەن کە خاوەنی کردەوە باشەکانن، وەك دەفەرموێ:

27

﴿ إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ ٱلَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ ٱللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ ءَايَـٰتُهُۥ زَادَتْهُمْ إِيمَـٰنًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٢﴾ ٱلَّذِينَ يُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَمِمَّا رَزَقْنَـٰهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٣﴾ أُو۟لَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَّهُمْ دَرَجَـٰتٌ عِندَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٤﴾ ﴾.

تایبەتمەندیی دووەم

خوا سبحانه و تعالى، تەنیا خۆی بەدیهێنەرو پەروەردگارو پەرستراوە (أَلله هو الخالق، والرب، والإله الوحيد)

له تۆڕە كۆمەڵایەتییەكان لەگەڵتانین
Stay in touch on social media
نحن معكم عبر مواقع التواصل الاجتماعي

ڕاگەیاندنی مەكتەبی مامۆستا عەلی باپیر

AliBapir/عەلی باپیر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir/عەلی باپیر

AliBapir

Google Play

App Store

www.alibapir.net
English - عربي - كوردی

كەناڵی
ڕاگەیاندنی مەكتەبی مامۆستا عەلی باپیر

ڕاگەیاندنی مەكتەبی مامۆستا عەلی باپیر

بەڕێـــزان!

لەوانەیە یەکێ بڵێ: ئەمە خاڵی هاوبەشی نێوان هەموو مسوڵمانانە، بەڵام نەخێر لە هەندێ شتدا لێك جیا دەبنەوە، بەڵێ مسوڵمانان هەموویان دەڵێن: خوا بەدیهێنەرەو پەروەردگارەو پەرستراوە، بەڵام دوایی هەندێکیان لە هەندێکیان جیا دەبنەوە، وەك دوایی باسی دەکەین.

سەرەتا با سەرنجی ئەم دەقانە بدەین:

١-لە سوورەتی (الأعراف) ئایەتی (٥٤)دا، خوای پەروەردگار دەفەرموێ: ﴿إِنَّ رَبَّكُمُ ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى ٱلْعَرْشِ يُغْشِى ٱلَّيْلَ ٱلنَّهَارَ يَطْلُبُهُۥ حَثِيثًا وَٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ وَٱلنُّجُومَ مُسَخَّرَٰتٍۭ بِأَمْرِهِۦٓ ۗ أَلَا لَهُ ٱلْخَلْقُ وَٱلْأَمْرُ ۗ تَبَارَكَ ٱللَّهُ رَبُّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٥٤﴾﴾.

واتە: بێگومان پەروەردگارتان ئەو خوایەیە کە ئاسمانەکان و زەوی لە شەش ڕۆژاندا {واتە: لەشەش قۆناغدا} هێناونە دی، پاشان چۆتە سەر عەرش (وەك بۆ خوا شایستەیە)، بەشەوگار ڕۆژگار دادەپۆشێ، بەخێرایی شوێنی دەکەوێ و، خۆرو مانگ و ئەستێرەکان ڕام کراون بە فەرمانی خوا، ئاگادابن! دروست کردن و، فەرمان، تەنیا هی خوان، بەرزیی و مەزنیی بۆ خوای پەروەردگاری جیهانەکان.

٢-لە سوورەتی (المؤمنون) ئایەتی (١٧)دا خوا دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَآئِقَ وَمَا كُنَّا عَنِ ٱلْخَلْقِ غَٰفِلِينَ ﴿١٧﴾﴾.

واتە: بە دڵنیایی لە سەرووی ئێوەوە حەوت چینمان دروست کردووە، (واتە: حەوت ئاسمانی لەسەر یەك)و، ئێمە لە دروستکراوەکانی خۆمان بێ ئاگا نین.

٣- لە سوورەتی (الزمر) ئایەتی (٦٢)دا، دەفەرمویٚ: ﴿ ٱللَّهُ خَٰلِقُ كُلِّ شَيۡءٖۖ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ وَكِيلٞ ﴿٦٢﴾ ﴾.

واتە: خوا بەدیهێنەری هەموو شتێکەو، بەسەر هەموو شتێکەوە چاودێرو ئاگادارە.

٤- لە سوورەتی (الزمر) ئایەتەکانی: (٦٤و٦٥)دا، دەفەرمویٚ: ﴿ قُلۡ أَفَغَيۡرَ ٱللَّهِ تَأۡمُرُوٓنِّيٓ أَعۡبُدُ أَيُّهَا ٱلۡجَٰهِلُونَ ﴿٦٤﴾ وَلَقَدۡ أُوحِيَ إِلَيۡكَ وَإِلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكَ لَئِنۡ أَشۡرَكۡتَ لَيَحۡبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ ﴿٦٥﴾ ﴾.

واتە: بڵێ: ئەی نەفامەکان! ئایا فەرمانم پێ دەکەن کە جگە لە خوا بپەرستم!! پێت ڕاگەیەنراوە بەتۆش و بەوانەی پێش تۆش: ئەگەر هاوبەش (بۆ خوا) دابنێی، کردەوەکەت هەڵدەوەشێتەوەو لە زیانباران دەبی.

بەڕێزان! وەك گوتم: بڕوا بە خوا هێنان وەك تاکە بەدیهێنەرو پەروەردگارو پەرستراو، خاڵی هاوبەشی نێوان هەموو مسوڵمانانە، بەڵام دوایی لە هەندیٚ شتی ورددا، جەماوەرو زۆربەی مسوڵمانان، لە تاقمە داهێنەرەکان جیا دەبنەوە، بۆ وێنە:

١- کردەوەکانی مرۆڤ لەنێوان دروستکران و وەدەستهێنراندا:

موعتەزیلە گوتوویانە: (الإنسان خالق أفعاله)، مرۆڤ بەدیهێنەری کردەوەکانی خۆیەتی، لەبەرانبەر ئەواندا جەبرییە گوتوویانە: نەخێر، خوا بەدیهێنەری کردەوەکانی مرۆڤەو، مرۆڤ هیچ کارە نیە، یەکیٚ تێیپەڕاندوەو، یەکیٚ کورتی هێناوە، بەڵام جەماوەری مسوڵمانان

گوتوویانە: بەڵێ خوا بەدیهێنەری كردەوەكانە، بەڵام كردەوەكانیشی پاڵ داوەتە لای مرۆڤەكان خۆیان، كەواتە: مرۆڤەكان خۆیان كردەوەكانی خۆیان ئەنجام دەدەن.

ئنجا من ئەم مەسەلەیەم هەم لە ڕوونكردنەوەی عەقیدەی {طحاوي}داو، هەم لە مەوسووعەی: (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله) دا باس كردووە، لە ئەنجامی لێكۆڵینەوەی خۆمەوە گەیشتوومەتە چارەسەرێك، من پێم وایە: كردەوەكانی مرۆڤ، نەخوا دەیانخوڵقێنێ، نە مرۆڤ، چونكە ئەصڵەن كردەوەكانی مرۆڤ هەر درووستكراو نین، تاكو پێویستییان بە دروستكەر هەبێ، كردەوەكانی مرۆڤ ئەنجام دراون و، وە دەست هێنراون و، كراون و، تەنیا پێویستییان بە (جاعل) و (كاسب) و (فاعل)ێك هەیە، پێویستییان بە (عامل) هەیەو، پێویستییان بە بەدیهێنەر (خالق) نیە، ئنجا ئەو بابەتەم لەو دوو سەرچاوەیەدا كە باسم كردن، بە تەفصیلْ خستۆتە ڕوو، بەو شێوەیەش هەم دەربازمان دەبێ لە ڕای موعتەزیلەو، هەم جەبرییە، (معتزلة)ش بۆیە وایان گوتوە، كە بەحیسابی خۆیان: بەرگریی لە دادگەریی خوا بكەن، گوتوویانە: ئەگەر خوا كردەوەكانی مرۆڤ بهێنێتە دی، مرۆڤ هیچی بۆ نامێنێتەوە!

ئەبو حەسەنی ئەشعەریی ڕەحمەتی خوای لێبێ ویستوویەتی: چارەسەرێكی میانجیی بېینێتەوە، گوتوویەتی: مرۆڤ كردەوەكانی خۆی بەدی ناهێنێ، خوا دروستیان دەكات، بەڵام مرۆڤیش بەدەستیان دێنێ، ئنجا زانایان لەبارەی شتێكەوە كە زۆر لێی ورد بیتەوە، گوتوویانە: (هذا أدق من كسب الأشعري)، چونكە: ئەگەر خوا كردەوەكانت بۆ دروست بكات، تۆ چیت بۆ ماوەتەوە؟!

بەبۆچوونی من، هیچ نامێنێتەوە، بۆیە موعتەزیلە تێیان پەڕاندوە کە دەڵێن: ئینسان کردەوەکانی خۆی بەدی دێنێ و، لە دروستکردن (خلق)دا ئینسان دەبەنە ئاستی خوا! جەبرییەکانیش کورتیان هێناوە کە دەڵێن: مرۆڤ هیچ کارە نیەو، وەك پەڕە مریشکێك کە (با) دەیجووڵێنێ، ئاوا ویستی خوا دەیجووڵێنێ! ئنجا وەك گوتم: ئەبوو حەسەنی ئەشعەریی ویستوویەتی: چارەسەرێکی میانجیی بکات، بەڵام بەبۆچوونی من، تێیدا سەرکەوتوو نەبووە، چونکە وەدەستهێنان (کسب)ەکە، دیار نیە چییە؟ وەختێ خوا شتێك بخوڵقێنێ، تازە ئەوە خوڵقاندی، ئیدی (کسب)ی مرۆڤ لە کوێ دایە؟!

بۆیە من پێم وایە: دەبێ بگوترێ: {کردەوەکانی مرۆڤ دروست کراو نین}، تاکو پێویستییان بەبەدیهێنەر هەبێ، لە ڕاستییدا ئەو بۆچوونەشم لە کتێبی دیکەدا نەبینیوە، بەڵام لە کاتی مانەوەم لە گرتووخانەدا[1]، لەئەنجامی تێڕامانەوە، هەندێ بیرۆکەم بۆ دروست بوون، کە ئەم مەسەلەیە یەکێکیانەو، کەسێکیش بەبەڵگەوە بۆم ڕاست بکاتەوە، زۆر سوپاسی دەکەم.

بەڵێ گەیشتوومەتە ئەو قەناعەتە کە کردەوەکانی مرۆڤ، ئەصڵەن دروستکراو نین، کەسێك نوێژ دەکات، چ شتێك پەیدا بووە؟ مرۆڤەکە هەر خۆیەتی، هەر هەندێ جووڵەو قسان دەکات، هیچ شتێك پەیدا نەبووە، تاکو حەوجێی بەدیهێنەر بێ و لە نەبوودەوە هاتبێتە دی، هەروەها مرۆڤ هەرچی دەیکا، هەر بەم شێوەیە، هیچ شتێکی پێ نایەتە دی،

---

(١) گرتووخانە (کرۆپەر)ی ئەمریکا کە لە: ٢٠٠٣/٧/١٠ز دا تاکو: ٢٠٠٥/٤/٢٨ز تێیدا مامەوە.

كە نەبووبێ، بەڵكو تەنیا شتەكان دەگۆڕێن، یانی: كردەوەكانی مرۆڤ (جَعْلي)ن و (خَلْقي) نین، خوای پەروەردگاریش لە قورئاندا جیاوازیی كردوە لە نێوان (خلق) و (جعل)دا، وەك خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ:

﴿ وَٱللَّهُ جَعَلَ لَكُم مِّنۢ بُيُوتِكُمۡ سَكَنٗا وَجَعَلَ لَكُم مِّن جُلُودِ ٱلۡأَنۡعَٰمِ بُيُوتٗا تَسۡتَخِفُّونَهَا يَوۡمَ ظَعۡنِكُمۡ وَيَوۡمَ إِقَامَتِكُمۡ وَمِنۡ أَصۡوَافِهَا وَأَوۡبَارِهَا وَأَشۡعَارِهَآ أَثَٰثٗا وَمَتَٰعًا إِلَىٰ حِينٖ ﴿٨٠﴾ وَٱللَّهُ جَعَلَ لَكُم مِّمَّا خَلَقَ ظِلَٰلٗا وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ ٱلۡجِبَالِ أَكۡنَٰنٗا وَجَعَلَ لَكُمۡ سَرَٰبِيلَ تَقِيكُمُ ٱلۡحَرَّ وَسَرَٰبِيلَ تَقِيكُم بَأۡسَكُمۡۚ كَذَٰلِكَ يُتِمُّ نِعۡمَتَهُۥ عَلَيۡكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تُسۡلِمُونَ ﴿٨١﴾ ﴾ النحل.

واتە: هەروەها خوا ماڵەكانتانی بۆ گێڕاون بە هۆكاری ئۆقرە گرتن و، لە پێستی ئاژەڵانیش ماڵ و جێگای بۆ ڕەخساندوون، كە لە كاتی بارو سوارو نیشتەجێ بوونتاندا، سووكبارن، هەروەها لە خوریی و تووك و موویان، كەل و پەل و پێداویستیی گوزەران وەدەست دێنن.

هەروەها خوا لەو شتانەی دروستی كردوون، سێبەری بۆ ڕەخساندوون و، لە چیاو كێوەكانیشدا حەشارگەی بۆ هێناونەدی، هەروەها پۆشاكی وای بۆ ڕەخساندوون كە لە گەرما (وسەرما) دەتانپارێزێ و، پۆشاكی واش كە لە زەبری كاتی جەنگتان چەپاڵەتان دەدات، بەو شێوەیە (خوا) چاكەكانی خۆیتان لەسەر تەواو دەكات، بەڵكو (بۆ خوا) ملكەچ بن.

وەك دەبینین:

ئەو شتانەی كە لە نەبوون (عَدَم)ەوە وەدیهێنراون، خوا وشەی (خَلق)ی بۆ بەكار هێناون، بەڵام ئەو شتانەی وەدی نەهێنراون و، لە

ئەنجامی گۆڕانکارییەکانی سروشت، یان دەستکاریی مرۆڤدا پەیدا دەبن، وشەی (جعل)ی بۆ بەکار هێناون.

واتە: هەر شتێك کە بەدیهێنراو بێ، خوا بەدی دەهێنێ، بەڵام شتێك بەدیهێنراو نەبێ، بەڵکو بەدەستهێنراو بێ، ئەوە دەگونجێ مرۆڤ بەدەستی بهێنێ و، دەگونجێ ئاژەڵ بەدەستی بهێنێ، یان شتێکی دیکە بەدەستی بهێنێ.

٢)- زانیاریی خوا لەنێوان ڕەها بوون و سنووردار بوون دا:

ئەمیش مەسەلەیەکی دیکەیە کە زۆربەی مسوڵمانان تێیدا لە موعتەزیلە جیا دەبنەوە، موعتەزیلە گوتوویانە: خوای پەروەردگار زانیاریی نیە بە وردەکارییەکان (جزئیات) بۆ وێنە: ئەو کردەوانەی ئێمە دەیانکەین، خوا نایانزانێ، تاکو ئەنجامیان نەدەین! بە حیسابی خۆیان بەرگرییان لە دادگەریی خوا کردووە گوتوویانە: ئەگەر بڵێین: خوا دەیانزانێ، کەواتە نووسیویشنی، ئنجا مرۆڤ چی بۆ دەمێنێتەوە؟ ئیدی بۆ ئەوەی بەرگریی لە دادگەریی خوا بکەن، لە زانیاریی خوایان کەم کردۆتەوە، (جەبرییە)ش بۆ ئەوەی بەرگریی لە دەستەڵاتی خوا بکەن، لە دادگەریی خوایان کەم کردۆتەوە، بەڵام جەماوەری مسوڵمانان هەموو سیفەتەکانیان بۆ خوا جێگیر کردوون و، هیچیان لەگەڵ هیچیان تێك ناگیرێنن.

٣)- تەنیا خـــوا پـەرســتـران:

هەندێ لە تاقمەکان جۆرێك لە پەرستنیان بۆ غەیری خوا داناوە، بۆ وێنە: شیعە وەك زۆر جار گوتوومە: لەبەر حوسەین فریای عەلییش

نەكەوتوون و، لەبەر عەلی بە فریای پێغەمبەریش (صلی الله علیه وسلم) نەكەوتوون، لەبەر پێغەمبەریش (صلی الله علیه وسلم) بەفریای خوا هەر نەكەوتوون، بۆ لیّ پاڕانەوە[1]، ئەهلی تەصەووفیش ئەوە دیارە، مەگەر كەسانێك باش تێگەیشتبن و پابەند بن بە شەریعەتەوە، ئەگەرنا شیرك و بیدعەتیان زۆرە! كە پێم وایە لەڕێی شیعەگەریی و سۆفیگەرییەوە لیتەو لاڵێكی زۆر هاتۆتە نێو ئیسلام، بەڵام خەڵكی باشیش هەیە لە نێو ئەهلی تەصەووفدا، بەڵام بێگومان لەو دوو ڕێیەوە،

---

(١) هەر بۆ خۆشی ئەوەتان بۆ دەگێڕمەوە: لە ساڵی (١٩٩٦)دا سەفەرێكی حەجمان كرد، لە شوێنێك خەڵكی شیعەی لێبوو كە دەمناسین، لە: (حزب الدعوة) و (منظمة العمل) و (المجلس الأعلی) گوتیان: شێخ! ئێمە شەوانە دانیشتنمان هەیە، پێمان خۆشە جەنابیشت بێیە لامان، بەناچاریی گوتم: باشە، دوو ڕەفیقیشم لەگەڵدا بوون، شەوێكیان چووم، دیارە ئەوەیان كە قسەی دەكرد، وەعزی بۆ دەدان، لە خەڵكەكە تووڕە بوو، گوتی: ئێوە دەڵێی بۆ خەوو خواردنیّ هاتوون، بۆ حەج هاتوون یان بۆ خەوو خواردن! لەمەودوا شەوانە دەبیّ زیكری حوسەین بكەین، بۆ ئەوەی بەرۆژ كە لە گۆڕستانی بەقیع گەڕاین، بەڵكو گۆڕێكی ئال و بەیتمان دەست بكەوێت و، بۆخۆمان سەرفراز بین، دوایی گوتیان: شێخ! تۆ بۆچوونت چی بوو؟ گوتم: حەج خوا پەرستییەكە، بەئیمتیاز خوا بەیەكگرتنی تێدا بەرجەستە دەبیّ، ئینسان تەواو بۆ خوا خۆی ساغ دەكاتەوە، بەڵام ئێوە بۆ حەجیّ هاتوون، كەچی شەویّ زیكری حوسەین دەكەن، لەجیاتی زیكری خوا بكەن، بەرۆژێش لە قەبرستانی دەگەڕێن، ئەدی كەی دەپەرژێنە سەر خوا؟! خۆشیان تۆزیّ پێكەنین و، گوتیان: بڵێین چی؟ گوتم :چۆن بڵێین چی! خوا بپەرستن.

پیاوێكی دیكەم بینی بەرامبەر كەعبە دانیشتبوو لە ئیمامەكان دەپاڕایەوە، منیش گوتم: كاكە تۆ بەرامبەر كەعبە دانیشتووی، هەر بەلای كەم، لێرە لە خوا بپاڕێوە، ئنجا گوتم: تۆ برۆ (الصحیفة السجادیة)ی خۆتان بخوێنەوە، ئیمامەكانتان بەس لە خوا پاڕاونەتەوە.

دانانی بەشێك لە پەرستن بۆ غەیری خوا، دزەی کردۆتە نێو ئەهلی ئیسلامەوە، هەرچەندە وەك (إبن تيمية) گوتوویەتی: هەر کەسێ شیرکمان لێی بینی، ناڵێین موشریکەو، لەبازنەی ئیسلام بەدەرە، لەبەر ئەوەی تێنەگەیشتوە، یان لە تەئویلدا بەهەڵە داچووە.

کەواتە: تەنها خوا بەدیهێنەرو پەروەردگارو پەرستراو بوون، پێم وایە تەنها جەماوەری مسوڵمانان بەتەواویی حەقیان پێداوە، هەرچەندە ئەوەش خاڵی هاوبەشی نێوان هەموو مسوڵمانانە، بەڵام لە هەندێ ڕووەوە، خەڵكێك بەم لاولادا لایداوە، هەرچەندە ویستبیشیان بە تەئویلی بێ جێ، پینەوپەڕۆ بۆ لادانەکانیان بکەن.

تایبەتمەندیی سێیەم

نــاو و ســیفەتەکانی خــوا:

چەسپاندن و بەپاکگرتن (إثبات مع تنزيه)

لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لەگەڵتانین
Stay in touch on social media
نحن معكم عبر مواقع التواصل الاجتماعي

ڕاگەیاندنی مەکتەبی مامۆستا عەلی باپیر

AliBapir/عەلی باپیر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir/عەلی باپیر

AliBapir

Google Play

App Store

www.alibapir.net
English - عربي - کوردی

کەناڵی
ڕاگەیاندنی مەکتەبی مامۆستا عەلی باپیر

ڕاگەیاندنی مەکتەبی مامۆستا عەلی باپیر

www.alibapir.com

ناوو سیفەتە بەرزو بێ وێنەکانی خوا، پێویستە بیانچەسپێنین، بەڵام هاوکاتیش خوا بە پاك بگرین و، خۆمان بپارێزین لەوەی خوا سبحانە و تعالی بشوبهێنین بە غەیری خوا، یان بەپێچەوانەوە.

با لەو بارەوە سەرنجی ئەم ئایەتانە بدەین:

١- لە سوورەتی (الشوری) ئایەتی (١١)دا خوا سبحانە و تعالی دەفەرموێ: ﴿لَيۡسَ كَمِثۡلِهِۦ شَيۡءٞۖ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡبَصِيرُ ١١﴾.

واتە: هیچ شتێك وەك خوا نیەو، خوا بیسەری بینەرە.

٢- لە سوورەتی (الأعراف) ئایەتی (١٨٠)دا، دەفەرموێ: ﴿وَلِلَّهِ ٱلۡأَسۡمَآءُ ٱلۡحُسۡنَىٰ فَٱدۡعُوهُ بِهَاۖ وَذَرُواْ ٱلَّذِينَ يُلۡحِدُونَ فِيٓ أَسۡمَٰٓئِهِۦۚ سَيُجۡزَوۡنَ مَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ١٨٠﴾.

واتە: خوا ناوە هەرە چاکەکانی هەن، ئنجا بەو ناوە چاکانەی لێی بپاڕێنەوەو، واز لەوانە بێنن کە لادەدەن لە ناوەکانی خوادا، لەمەودوا سزای ئەو کردەوە خراپانەیان دەدرێ.

٣- لە سوورەتی (الروم) ئایەتی (٢٧)دا، دەفەرموێ: ﴿وَلَهُ ٱلۡمَثَلُ ٱلۡأَعۡلَىٰ فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ وَهُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ٢٧﴾.

واتە: وەسفی هەرە بەرز لە ئاسمانەکان و زەویدا تەنها هی خوایەو، خوا زاڵی کاربەجێیە.

براو خوشکە بەڕێزەکان!

بە نسبەت ناوو سیفەتەکانی خواوە: بەرگی سێیەمی مەوسووعەی: {ئیمان و عەقیدەی ئیسلامیی}م بۆ تەرخان کردوەو لێرە ناتوانین هەقی خۆی بدەینێ، بەڵام زانایان لەو بوارەدا دوو بنچینەیان داناون:

أ- {أَمِرّوها كَما جاءَت} یانی: ئەو ناوو سیفەتانەی کە خوا خۆی پێ وەسف کردوون، یان پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) خوای پێ وەسف کردوون، چۆن هاتوون، ئاوا بیانرۆێنن و دەستکارییان مەکەن، تەئویلیان مەکەن.

ب- {إثباتٌ بلا تكييف، وتنزيهٌ بِلا تَعْطيل}، واتە: چەسپاندن بەبێ وێچواندن و، بە پاککرتن بەبێ پەکخستن.

دەبێ ناوو سیفەتەکان بۆ خوا بچەسپێنی، بەڵام وریا بی لە وێچواندن (تشبیه)، هەندێك لە حەنبەلییەکان - وەك جاری دیکە باسمان کردوە - تێیان پەڕاندوە، بەتایبەت لە سیفەتە خەبەرییەکاندا، تاکو گەیاندوویانەتە وێچواندن، ئەگەر تەماشای هەندێ لە کتێب و قسەی هەندێ لە حەنبەلییەکان بکەین، خوای پەروەردگار وەك بەشەرێك دێتە بەرچاو لەسەر کورسییەك چوارمەشقی لێی دانیشتوە!! هەڵبەتە ئەوەش زیاتر بەرانبەر زێدەڕۆیی و کورتهێنانی جەهمییەو هەندێ لە ئەشاعیرەو ماتوریدییەکانە، کە ئەوانیش بەبیانووی بەپاکگرتنی خواوە، سیفەتەکانی خوایان، پەك خستوون، تەنانەت جەهمی کوڕی صەفوان گوتوویەتی: دروست نیە بڵێی: خوا (عالم)ە، یان (قدیر)ە، یان (سمیع)ە، یان (بصیر)ە، بێگومان مسوڵمان بووە، بەڵام ئایا بۆچی وای گوتوە؟

هەرچەندە هەندێ بە کافری دادەنێن، بەڵام من پێم وایە مسوڵمان بووەو وەك زانایان گوتوویانە: بەتەئویل وای گوتوەو گوتوویەتی: ئەگەر بڵێی: خوا (علیم)ەو (قدیر)ەو ... هتد، ئەوە دەکاتە (تَعَدُّد) و ئەویش دژی یەکبوون (وحدانیة)ی خوایە! بە حیساب بەرگریی لە یەکگرتنی خوا کردەوە، گوتوویەتی: نابێ خوا بە هیچ سیفەتێك وەصف بکرێ، هەندێکیان گوتوویانە: خوا (علم و سمع و بصر)ی هەیە، بەڵام دروست نیە بڵێی: (عالم)ەو، (سمیع)ە، هەندێکی دیکەش بە پێچەوانەوەیان گوتوە، یانی: خوا (عالم و قدیرو سمیع...)ە، بەڵام نابێ بگوترێ: (علم و قدرة وسمع وبصر ...)ی هەن! بەڵام بۆچوونی ڕاست، هەر ئەوەیە کە ئێمە ناوو سیفەتەکانی خوا، بۆ خوا دابنێین، بەڵام وریابین لە وێچواندن (تشبیە) هەروەها خوا بەپاك بگرین، بەڵام وریا بین لە پەکخستن (تعطیل)ی سیفەتەکانی خواو، داڕنینی ناوو سیفەتە بەرزو بێ وێنەکان لە خوای تاك و پاك.

تایبەتمەندیی چوارەم

قوڕئان فەرمایشتی خوایەو سیفەتی خوایە

براو خوشكانی سه‌نگین!

زۆربه‌ی هه‌ره‌ زۆری مسوڵمانان گوتوویانه‌: {القرآن: كلام الله، منه بدء وإليه يعود، وصفة الله غير مخلوق} قورئان فه‌رمووده‌ی خوایه‌، له‌خواوه‌ هاتوه‌و، بۆ لای خوا ده‌چێته‌وه‌و، سیفه‌تی خوایه‌و دروستكراونییه‌.

به‌ڕێــزان!

بابه‌تی ئایا قورئان دروستكراو (مخلوق)ه‌، یان دروستكراو نیه‌؟ كاتی خۆی كێشه‌و مشت و مڕێكی زۆری له‌سه‌ر بووه‌، ئه‌حمه‌دی كوڕی حه‌نبه‌ل له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی نه‌یگوتوه‌: قورئان دروستكراو (مخلوق)ی خوایه‌، سجن كراوه‌و هه‌زار قامچی لێدراوه‌و، چه‌ند زانایه‌ك له‌ زانایان له‌سه‌ر ئه‌وه‌ كوژراون، هه‌روه‌ها شافیعیی له‌سه‌ر ئه‌وه‌ عێراقی به‌جێ هێشتوه‌و چووه‌ بۆ میصر، گێڕراوه‌ته‌وه‌: بانگیان كرد گوتیان: قورئان مه‌خلووقه‌ یان نا؟ ئه‌ویش گوتی: (صحف) و ته‌وڕات و زه‌بوورو ئینجیل و قورئان، ئه‌م پێنجه‌ مه‌خلووقن، زانیشیان ئه‌وه‌ فێڵێكی تێدایه‌، به‌ڵام گوتیان: بڕۆ، ئه‌و مه‌به‌ستی له‌و پێنجه‌، پێنج په‌نجه‌كه‌ی خۆی بوون، كه‌ ئاماژه‌ی پێ كردن، دیاره‌ زانایان ده‌ڵێن: دروسته‌ له‌و كاتانه‌دا، ئینسان به‌ كینایه‌ خۆی ده‌رباز بكات.

به‌ڵێ ئه‌و مه‌سه‌له‌یه‌ كێشه‌و مشت و مڕێكی زۆری له‌سه‌ر بوو، ئایا: (علم العقيدة، علم التوحيد، علم أصول الدين) بۆچی ناوی (علم الكلام)ی به‌سه‌ردا زاڵ بوو؟

هه‌ر له‌به‌ر ئه‌و كێشه‌یه‌، كه‌ ئایا قورئان كه‌ (كلام الله)یه‌، مه‌خلووقه‌ یان مه‌خلووق نیه‌؟ هه‌ڵبه‌ته‌ وه‌ك گوتم: زۆربه‌ی هه‌ر زۆری زانایان گوتوویانه‌: قورئان سیفه‌تی خوایه‌، فه‌رمایشتی خوایه‌، سیفه‌تی

خواو فەرمایشتی خواش لەگەڵ خوایەو، خوای پەروەردگار پێش ئەوەی (صحف) بۆ ئیبراهیم بنێرێ، بەڵکو پێش ئەوەی فەرمایشت لەگەڵ ئادەمدا بکات، سیفەتی فەرمایشتکردن (تکلّم)ی هەر هەبووە، بەڵام ئایا بۆچی خوا هەر کام لە کتێب و فەرمایشتەکانی لەو کاتانەدا کە دایبەزاندوون، بۆ پێغەمبەرانی سەلامی خوایان لێبێ ناردوون؟! وەڵامەکەی هەر ئەوەیە کە خوا هەر شتێك کە دەیکا، لەو کاتەدا کە خۆی بەچاکی دەزانێ، دەیکات، ئەگەرنا سیفەتەکانی خوا لەگەڵ خوادا ئەزەلیین و، لەنێویاندا سیفەتی فەرمایشت کردن، کە قورئانی خواش فەرمایشتی خوایە.

ئێستاش با چەند ئایەتێکی قورئان و فەرمایشتی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) لە بارەی (قورئان) کۆتا فەرمووده (کلام)ی خواوە، بخەینە ڕوو:

١- ﴿ وَكَلَّمَ ٱللَّهُ مُوسَىٰ تَكۡلِيمٗا ﴿١٦٤﴾ ﴾ النساء.

واتە: هەروەها خوا بە فەرمایشتکردن فەرمایشتی لەگەڵ مووسادا کرد.

کەواتە: فەرمایشت کردن (تکلّم) سیفەتی خوایە.

٢- ﴿ وَإِنۡ أَحَدٞ مِّنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ ٱسۡتَجَارَكَ فَأَجِرۡهُ حَتَّىٰ يَسۡمَعَ كَلَٰمَ ٱللَّهِ ﴿٦﴾ ﴾ التوبة.

واتە: هەر کات یەکێك لە هاوبەشدانەران داوای پەنادانی لێکردی، پەنای بدە تاکو گوێبیستی فەرمایشتی خوابێ.

کەواتە: قورئان فەرمایشت (کلام)ی خوایە.

٣- خوا سبحانه و تعالى ئاوا پێناسەی قورئانمان بۆ دەکات: ﴿ كِتَٰبٌ أَنزَلْنَٰهُ إِلَيْكَ مُبَٰرَكٌ لِّيَدَّبَّرُوٓا۟ ءَايَٰتِهِۦ وَلِيَتَذَكَّرَ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿٢٩﴾ ﴾ ص.

واتە: ئەم قورئانە کتێبێکی بە پیت و پێزە، دامانبەزاندوە بۆ سەرتۆ، تاکو لە ئایەتەکانی ورد بنەوەو، بۆ ئەوەی خاوەن عاقڵان پەندی لێ وەربگرن.

٤- لە سوورەتی (الشورى) ئایەتی (٥٢)دا، دەفەرموێ: ﴿ وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا ۚ مَا كُنتَ تَدْرِى مَا ٱلْكِتَٰبُ وَلَا ٱلْإِيمَٰنُ وَلَٰكِن جَعَلْنَٰهُ نُورًا نَّهْدِى بِهِۦ مَن نَّشَآءُ مِنْ عِبَادِنَا ۚ وَإِنَّكَ لَتَهْدِىٓ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٥٢﴾ ﴾.

واتە: ئاوا بەو شێوەیە {وەك چۆن وەحییمان بۆ پێغەمبەرانی پێش تۆ ناردوە}، ڕووحێکیشمان بە فەرمانی خۆمان بۆ تۆ ناردوە، کە تۆ پێشتر نەتدەزانی نە کتێب چییەو نە ئیمان چییە؟ بەڵام قورئانمان کرد بە ڕۆشناییەك کە هەر کەسێك بمانەوێ لەبەندەکانی خۆمان، پێی ڕێنمایی دەکەین و، تۆش بەرەو ڕاستەڕێ (خەڵك) ڕێنمایی دەکەی.

٥- پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموێ: {إِنَّ اللَّهَ يَرْفَعُ بِهَذَا الْكِتَابِ أَقْوَامًا، وَيَضَعُ بِهِ آخَرِينَ} أخرجه أحمد برقم (٢٣٢)، والدارمي برقم (٣٣٦٥) ومسلم برقم (٨١٧)، وابن ماجة برقم (٢١٨)، وابن حبان برقم (٧٧٢).

واتە: خوا بەم کتێبە کەسانێك بەرز دەکاتەوەو، کەسانێکی پێ نزم دەکاتەوە.

ئایا کێ بە قورئان بەرز دەبێتەوە؟ ئەو کەسەی ئیمانی بە قورئان بێ و، لێی تێبگاو، پێوەی پابەند بێ و، کارلێکی لەگەڵدا بکات، پێی بەرز دەبێتەوە، تەماشای مێژوو بکەن! بەدرێژایی مێژوو کێ لەگەڵ قورئاندا هاوڕێتر بووبێ و، هاوەڵتر بووبێ و، چاکتر کارلێکی لەگەڵ کردبێ، زیاتر پێی بەرز بۆتەوە، لەلای خواو خەڵك، هەڵبەتە کەسێکیش پشت لە قورئان بکات، خوای دادگەر نزمی دەکاتەوە.

٦- لە سوورەتی (الواقعة) ئایەتەکانی: (٧٥-٨٠)دا، خوا ئاوا پێناسەی قورئانمان بۆ دەکات، دەفەرموێ:

﴿ فَلَآ أُقۡسِمُ بِمَوَٰقِعِ ٱلنُّجُومِ ٧٥ وَإِنَّهُۥ لَقَسَمٞ لَّوۡ تَعۡلَمُونَ عَظِيمٌ ٧٦ إِنَّهُۥ لَقُرۡءَانٞ كَرِيمٞ ٧٧ فِي كِتَٰبٖ مَّكۡنُونٖ ٧٨ لَّا يَمَسُّهُۥٓ إِلَّا ٱلۡمُطَهَّرُونَ ٧٩ تَنزِيلٞ مِّن رَّبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ٨٠ ﴾.

واتە: نەخێر {وەك ئێوە دەیڵێن وا نیە، ئەی کافرەکان}! سوێند دەخۆم بە ڕێ و شوێنی ئەستێرەکان و، ئەگەر ئێوە بزانن و زانستتان هەبێ، ئەوە سوێندێکی مەزنە، ئەمە قورئانێکی بەخشندەیە، یاخود قورئانێکی بەڕێزە {(كَرِيمٞ) هەم بەمانای بەخشندەو هەم بەمانی بەڕێزیش دێ}، لە کتێبێکی شێردراوە دایە {کە عیلمی ئەزەلیی خوا یان (اللوح المحفوظ)ە}، جگە لە پاککراوەکان {واتە: فریشتە پاکەکان} هیچکەس دەستی نایگاتێ، {چونکە کافرەکان پێغەمبەریان (صلى الله عليه وسلم) بەوە تاوانبار دەکرد، کە شەیتانەکان قورئانیان بۆ ناردوە}[1]، لەلایەن پەروەردگاری جیهانییەکانەوە دابەزێندراوە.

---

(١) کەواتە: ئەوانەی بە پشت بەستن بەم ئایەتە، پێیان وایە بەبێ دەست نوێژ

دروست نیە دەست لە قورئانیَ بدەی، تێی نەگەیشتوون، جاریَ ئەمە سووڕەتێکی مەککەییەو مەبەستیش لەو قسانە: بەرپەرچدانەوەی تۆمەتێکی کافرانە، کە دەیانگوت: شەیتانەکان قورئان بۆ موحەممەد دێنن، خوای پەروەردگار دەفەرمویَ: فریشتە زۆر پاکەکان نەبیَ، دەستیان ناگاتە قورئان، هەڵبەتە ئەگەر بەڵگەی دیکە هەبن لەسەر ئەوەی کە دروست نیە، بەبیَ دەستنوێژ دەست لە قورئان بدەی، ئەوە لەجێی خۆیدایە، بەڵام ئەم ئایەتە ئەوە ناگەیەنیَ، من ڕاشم وایە بۆ دەست لە قورئان دان، دەست نوێژ بەمەرج نەگیراوە، بەڵام وا باشترەو ئەوەش ڕای زۆرێك لە زانایانە.

تایبەتمەندیی پێنجەم

بینینی خوای بەرزو مەزن لە بەهەشت دا

بەرِێـــزان!

زۆربەی هەرە زۆری مسوڵمانان {جەماوەری مسوڵمانان - جمهور المسلمین} ڕایان وایە کە: خوا لە دنیادا نابینرێ، بەڵام بڕواداران لە بەهەشتدا دەیبینن، ئەوەش لەخۆڕا نەگوتراوە، هەندێ لە ئەهلی تەصەووف گوتوویانە: خوامان بینیوە، ئنجا ئایا بەهەڵەدا چوون، یان ویستوویانە خەڵك هەڵخەڵەتێنن، گرنگ ئەوەیە ئەو قسانە کراون، بۆیەش {جەماوەری مسوڵمانان} گوتوویانە: خوا لە دنیادا نابینرێ، بەڵام لە خەوندا دەبینرێ، وەك لە تەفسیری سوورەتی (الأنعام)دا - کە دوایی کراوە بە نامیلکەیەکیش - باسم کردوە، کە بینینی خوا لەخەوندا، لەنێو زانایاندا، شتێکە وەك ئەلیف و بێ وایە، کە خوا لەخەوندا دەبینرێ، ئنجا هەر لەوێدا لەو بارەوە نۆ (٩) فەرمایشتی پێغەمبەری خوام (صلی الله علیه وسلم) هێناون و، ناوی بیست (٢٠) زانام لەو بارەوە هێناوە، بۆیە هەر کەسێك لەوەدا ئیشکالی هەبێ، شارەزا نیە، نە شارەزای سوننەت و، نە شارەزای قسەی زانایان و، نە شارەزای تەعبیریشە.

بەڵام بڕواداران لە بەهەشتدا خوای بەرزو مەزن بە چاوی سەر دەبینن، چۆنی دەبینن؟ ئێمە نازانین.

ئەوەش چەند دەقێکی شەریعەت لەو بارەوە:

١- خوا سبحانه و تعالى بە نسبەت نەبینرانی خواوە لە دنیادا، لە سوورەتی (الأنعام) ئایەتی (١٠٣)دا، دەفەرموێ:

﴿ لَّا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٠٣﴾ ﴾.

واتە: چاوەکان نایبینن و ئەو چاوەکان دەبینێ و، ئەو زۆر پەنهانکاری شارەزایە.

٢- بە نسبەت بینرانی خواوە لە دوا ڕۆژدا، لە سووڕەتی (القیامة) هەر دووك ئایەتی (٢٢و٢٣)دا، خوای پاك و تاك دەفەرموێ:

﴿ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ (٢٢) إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ (٢٣) ﴾.

واتە: لەو ڕۆژەدا چەند ڕوویەك هەن گەشاوەن، تەماشای پەروەردگاری خۆیان دەکەن.

٣- فەرمایشتی پێغەمبەری خواش (صلی الله علیه وسلم) لەو بارەوە زۆرن، یەکێك لەوانە دەفەرموێ: {فَإِنَّكُمْ سَتَرَوْنَ رَبَّكُمْ كَمَا تَرَوْنَ الْقَمَرَ لَيْلَةَ الْبَدْرِ لَا تُضَامُونَ فِي رُؤْيَتِهِ} أخرجه أحمد برقم (١٩٢١٣)، والبخاري برقم (٥٢٩)، ومسلم برقم (٦٣٣)، وأبو داود برقم (٤٧٢٩)، والترمذي برقم (٢٥٥١)، وابن ماجه برقم (١٧٧)، وابن حبان برقم (٧٤٤٢).

واتە: بێگومان ئێوە پەروەردگارتان دەبینن، وەك چۆن مانگ لە شەوی بەدر {چواردەو پازدە}دا دەبینن و، زیانتان پێ ناگات بەهۆی بینینی {خوای پەروەردگار}ەوە، یاخود کەم و کوڕییەك ڕووتان تێ ناکا، یاخود لە بینینەکەیدا تەم و مژێکتان نایەتە بەرچاوو بەڕوونیی دەیبینن.

شایانی باسیشە هەندێك لە گرووپ و تاقمە لادەرو داهێنەرەکان - بەتایبەت موعتەزیلەو شیعەی دوازدەیی (المعتزلة والشیعة الإثنا عشریة) - پێیان وایە لەڕۆژی دواییشدا ناگونجێ خوا ببینرێ! بەڵام ئێمە لە تەفسیری ئایەتی (١٠٣)ی (الأنعام)دا، بەرپەچێکی باشی ئەو بیرۆکەیەمان داوەتەوە.

تایبەتمەندیی شەشەم

قۆناغی بەرزەخ و پاش خرانە نێو گۆڕ

بەڕێـــزان!

{جەماوەری مسوڵمانان} لەسەر هەبوونی ژیانی قۆناغی بەرزەخ و دوای مردن یەکدەنگن و، دەڵێن: هەرچی لە پێغەمبەری خواوە (صلی الله علیه وسلم) لەو بارەوە هاتوە، مادام لە ڕێیەکی ڕاستەوە هاتبێ، بڕوامان بە هەمووی هەیە، هەرچەندە لە قورئانیشدا - وەك ئێستا دێینە سەری - باسی ژیانی قۆناغی بەرزەخ و ژیانی دوای خرانە نێو گۆڕ، یان دوای مەرگ کراوە، بەڵام ئەوەی کە وردەکارییەکانی باس کردوون، سوننەتی پێغەمبەرە (صلی الله علیه وسلم) بەڵام لە قورئاندا بە شێوەی گشتی ئاماژەی پێ دراوە، با سەیری ئەم چەند دەقە بکەین:

١- خوای پەروەردگار لە سووڕەتی (المؤمنون) ئایەتی ژمارە (١٠٠)دا، دەفەرموێ: ﴿ وَمِن وَرَآئِهِم بَرۡزَخٌ إِلَىٰ يَوۡمِ يُبۡعَثُونَ ١٠٠ ﴾.

واتە: لە پشتیانەوە پەردەیەك هەیە، تاکو ئەو ڕۆژەی کە تێیدا زیندوو دەکرێنەوە.

واتە: پەردەیەك، نێوانێك هەیە کە جیایان دەکاتەوە لە ژیانی دنیا، یانی: قۆناغێکی ڕاگوزەر (إنتقالي)ە، لەنێوان ژیانی دنیاو دوارۆژدا.

٢- لە سەرەتای سووڕەتی (الواقعة)دا خوا دەفەرموێ: ﴿ إِذَا وَقَعَتِ ٱلۡوَاقِعَةُ ١ لَيۡسَ لِوَقۡعَتِهَا كَاذِبَةٌ ٢ خَافِضَةٞ رَّافِعَةٌ ٣ إِذَا رُجَّتِ ٱلۡأَرۡضُ رَجّٗا ٤ وَبُسَّتِ ٱلۡجِبَالُ بَسّٗا ٥ فَكَانَتۡ هَبَآءٗ مُّنۢبَثّٗا ٦ وَكُنتُمۡ أَزۡوَٰجٗا ثَلَٰثَةٗ ٧ فَأَصۡحَٰبُ ٱلۡمَيۡمَنَةِ مَآ أَصۡحَٰبُ ٱلۡمَيۡمَنَةِ ٨ وَأَصۡحَٰبُ ٱلۡمَشۡـَٔمَةِ مَآ أَصۡحَٰبُ ٱلۡمَشۡـَٔمَةِ ٩ وَٱلسَّٰبِقُونَ ٱلسَّٰبِقُونَ ١٠ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلۡمُقَرَّبُونَ ١١ ﴾.

لێرەدا خوا سبحانە و تعالی باسی ئاخیر زەمان (الساعة) دەكات و، ودواییش باسی هەڵسانەوە (قیامة) دەكات، زۆر جار باسم كردوە: كە (ساعة) واتە ئاخیر زەمان، ئەو قۆناغەی كە ئەم ژیانەی ئێستای تێدا كۆتایی پێ دێ، (قیامة)ش واتە: هەڵسانەوە بۆ قۆناغی ڕۆژی دوایی، ئنجا ئەم ئایەتانەی سەرەتای سوورەتی (الواقعة) باسی هەردووك قۆناغی: (الساعة والقیامة) دەكەن، بە تێكهەڵكێشی: سەرەتا لە ئایەتەكانی: (١-٦)دا باسی ڕووداوەكانی ئاخیر زەمان (ساعة) دەكات.

واتە: هەر كات كارەسات قەوما. هیچكەس نیە بە ڕوودانەكەی بێبڕوا بێ و بەدرۆی دابنێ.

{بۆ بێبڕوایان} نزمكەرەوەو {بۆ بڕواداران} بەرزكەرەوەیە.

هەر كات زەمین بە ڕاشڵەقێنران ڕاشڵەقێنراو، چیایەكانیش بە وردەخاش كران، هاڕڕان، یەكسەر بوونە تۆزو گەردی پرژو بڵاو.

پاشان دەگوازێتەوە بۆ قۆناغی هەڵسانەوە (قیامة)و لێپرسینەوە (حساب) و سزاو پاداشت و دەفەرموێ: ﴿ وَكُنتُمۡ أَزۡوَٰجٗا ثَلَٰثَةٗ ﴾ ئێوە دەبنە سێ پۆل.

ئنجا باسیان دەكات و دەفەرموێ:

﴿ فَأَصۡحَٰبُ ٱلۡمَيۡمَنَةِ مَآ أَصۡحَٰبُ ٱلۡمَيۡمَنَةِ ٨ وَأَصۡحَٰبُ ٱلۡمَشۡـَٔمَةِ مَآ أَصۡحَٰبُ ٱلۡمَشۡـَٔمَةِ ٩ وَٱلسَّٰبِقُونَ ٱلسَّٰبِقُونَ ١٠ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلۡمُقَرَّبُونَ ١١ ﴾

دوایی خوای پەروەردگار باسی چۆنیەتی پاداشت دانەوەی: (ٱلسَّٰبِقُونَ) (ٱلۡمُقَرَّبُونَ) دەكات.

دوایی باسی چۆنیەتی پاداشت دانەوەی (أصحاب الیمین)، یان (أَصۡحَٰبُ ٱلۡمَيۡمَنَةِ) دەکات.

پاشان باسی سزای: (وَأَصۡحَٰبُ ٱلۡمَشۡـَٔمَةِ) (أصحاب الشمال)یش دەکات، ئەوە بە نسبەت سزاو پاداشتێك کە بەدوای هەردووك قۆناغی (الساعة، والقیامة) دادێ.

بەڵام لە کۆتایی ئەم سوورەتەدا، خوا سبحانه وتعالی جارێکی دیکە هەمان بابەت باس دەکات، ئنجا ئەوە هەڵهێنجانی خۆمە کە ئەوەی دوایی مەبەست قۆناغی بەرزەخە، ڕەنگە لە تەفسیرەکانیشدا هەبێ، بەڵام من نەمبینیبێ، بەڵگەشم ئەوەیە کە: خوای کاربەجێ لە ئایەتەکانی سەرەتای سوورەتەکەدا، چ بۆ (ٱلسَّٰبِقُونَ) و (ٱلۡمُقَرَّبُونَ)، چ بۆ (أَصۡحَٰبُ ٱلۡمَيۡمَنَةِ) و (أصحاب الیمین)، پاداشتەکەیان بەتەفصیل باس دەکات، هەروەها بۆ (أصحاب الشمال) و (وَأَصۡحَٰبُ ٱلۡمَشۡـَٔمَةِ)ش سزایەکەیان بە تەفصیل باس دەکات.

دوای لە ئایەتەکانی کۆتایی سوورەتی (الواقعة)دا،باسی ئەو سێ کۆمەڵەو پاداشت و سزایەکانیان دووبارە دەکاتەوە، بەڵام زۆر بە کورتیی، هەڵبەتە لە قورئاندا هیچ دووبارەیەکی بێ حیکمەت نیە، ئنجا لەدوای گیان کێشرانیش باسی دەکات، بۆیە دەزانین ئەوەی پێشێ، کە لە دوای ئاخیر زەمان (ساعة) باس دەکرێ، مەبەست پێی ڕۆژی دوایی و قیامەت و لێپرسینەوە و سزا و پاداشتی کۆتاییە، بەڵام ئەوەی دووەم، کە ئاوا دەست پێ دەکات دەفەرموێ:

﴿ فَلَوۡلَآ إِذَا بَلَغَتِ ٱلۡحُلۡقُومَ ﴿٨٣﴾ وَأَنتُمۡ حِينَئِذٖ تَنظُرُونَ ﴿٨٤﴾ وَنَحۡنُ أَقۡرَبُ إِلَيۡهِ

مِنكُمۡ وَلَٰكِن لَّا تُبۡصِرُونَ ﴿٨٥﴾ فَلَوۡلَآ إِن كُنتُمۡ غَيۡرَ مَدِينِينَ ﴿٨٦﴾ تَرۡجِعُونَهَآ إِن
كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ﴿٨٧﴾ فَأَمَّآ إِن كَانَ مِنَ ٱلۡمُقَرَّبِينَ ﴿٨٨﴾ فَرَوۡحٞ وَرَيۡحَانٞ وَجَنَّتُ
نَعِيمٖ ﴿٨٩﴾ وَأَمَّآ إِن كَانَ مِنۡ أَصۡحَٰبِ ٱلۡيَمِينِ ﴿٩٠﴾ فَسَلَٰمٞ لَّكَ مِنۡ أَصۡحَٰبِ
ٱلۡيَمِينِ ﴿٩١﴾ وَأَمَّآ إِن كَانَ مِنَ ٱلۡمُكَذِّبِينَ ٱلضَّآلِّينَ ﴿٩٢﴾ فَنُزُلٞ مِّنۡ حَمِيمٖ
﴿٩٣﴾ وَتَصۡلِيَةُ جَحِيمٍ ﴿٩٤﴾ إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ حَقُّ ٱلۡيَقِينِ ﴿٩٥﴾ فَسَبِّحۡ بِٱسۡمِ رَبِّكَ
ٱلۡعَظِيمِ ﴿٩٦﴾ ﴾ الواقعة.

ئەوە دیارە باسی سەرەتای مەرگە:

واتە: نەخێر {ئەوەی ئێوە دەیڵێن وا نیە}، هەر كاتێك ڕووح[1] گەیشتە گەروو، {كەواتە: ڕووح لەنێو جەستەدایەو لە جەستە دەردەهێنرێ، هەتا دەگاتە گەروو، كە لە گەرووش چووە دەر، دیارە حاڵەتی مەرگ ڕوو دەدات} ئێوەش لەو كاتەدا تەماشا دەكەن، {ئەو مرۆڤە دەكەوێتە حاڵەتی سەرەمەرگ و گیانەڵا، ئێوەش بەدەوریەوەن و تەماشای دەكەن}، ئێمەش لە ئێوە لێی نزیكترین بەڵام ئێوە نابینن، {یانی: فریشتەكانمان، چونكە خوا بەزۆریی كە لە قورئاندا ڕاناوەكانی: (إنا، نحن) بەكار دەهێنێ، مەبەستی پێ فریشتەكانە، خوای پەروەردگار هەمیشە فریشتەكان لەگەڵ خۆیدا باس دەكات، چونكە فریشتەكان چی خوا بفەرموێ، وا دەكەن و، فەرمانەكانی

(١) وشەی (ڕوح) یان (نەفس) نەهاتوە، بەڵام ڕاناوی (ت)ی سەر وشەی (بلغت) دەیگەیەنێ، {(إِذَا بَلَغَتِ ٱلۡحُلۡقُومَ) ئەم ڕاناوی (ت)ی سەر (بَلَغَتِ) كە بۆ مێینە (مؤنث)ە، بەتەئكید دەچێتەوە بۆ ڕووح، یان بۆ (نفس) ئەویش بە سیاق و سەلیقە دەزانرێ، ئەگەرنا پێشتر باس نەكراوە}.

خوا جێ بەجێ دەکەن، هەموو شتێ بە ئیرادەو ویستی خوایە، بەڵام خوا سبحانه و تعالی کارو باری بوونی بە فریشتان سپاردوە}، ئنجا ئەگەر ئێوە مل کەچ نین و لەژێر ڕکێفی خوا دانین، ئەو ڕووحە کە گەیشتۆتە گەروو، بیگێڕنەوە بۆ نێو جەستەو مەهێڵن دەربچێ، ئەگەر ڕاست دەکەن {ئنجا دیسان سێ کۆمەڵەکان باس دەکاتەوە} ئەگەر ئەو کەسە {کە خاوەنی ئەو ڕووحەیە}، لە خوا نزیکان بێ، ئەوە پاداشتەکەی: فەرەحنایی و میوە، یان بۆنی خۆش و، باغێکی پڕ لە نازو نیعمەتە، بەڵام ئەگەر لە هاوەڵانی لای ڕاست بێ {ئەوانەی کە بەدەستی ڕاستیان نامەی کردەوەکانیان وەردەگرنەوە} ئەوە لەلایەن منەوە، سەلام لە هاوەڵانی لای ڕاست بێ، بەڵام ئەگەر لە بەدرۆ دانەرانی گومڕا بێ، {واتە: (أصحاب الشمال) بێ} ئەوە میوانداریی دەکرێ لەنێو ئاوێکی داغ و کوڵیوداو، دەشبرژێنرێ و ئاگری بەردەدرێتێ {کڵپە سەوزەکەی ئاگر}، دوایی دەفەرموێ: بێگومان ئەوەی کە باس کرا، حەقێکە جێی دڵنیایی، تۆش ناوی پەروەردگاری مەزنت بە پاك بگرە.

63

کەواتە: ئەوەی پێشێ مەبەست پێی سزاو پاداشتێکە، کە لە قیامەتدا دێ، ئەمەش مەبەست پێی سزاو پاداشتێکە، کە بەتەئکید لەدوای گیان کێشرانەوەیە، ئەویش بریتیە لە پاداشت و سزای قۆناغی بەرزەخ.

٢- هەروەها لەو بارەوە فەرمایشتی پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) زۆرن، بۆ نموونە: {لَوْلَا أَنْ لَا تَدَافَنُوا لَدَعَوْتُ اللَّهَ أَنْ يُسْمِعَكُمْ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ} أخرجه أحمد برقم (١٣٩١٥)، ومسلم برقم (٢٨٦٨)، والنسائي برقم (٢٠٥٨)، وابن حبان برقم (٣١٢٦).

واتە: ئەگەر لەبەر ئەوە نەبووایە كە یەكدی نەشێرنەوە {لەترسی سزای گۆڕ}، لەخوا دەپاڕامەوە كە ئەوەی من دەیبیستم، {لە سزای گۆڕ}، ئێوەش بیبیستن.

دیارە پێغەمبەری خوا (صلى الله علیه وسلم) چەند دەنگێكی بیستوون، كە بەتەئكید ئێمە نایانبیستین، وەك: (دەنگی جبریل، دەنگی سزای گۆڕ)، كە لەچەندان فەرمایشتدا هاتوون.

٣- لە فەرمایشتێكی دیكەدا هاتوە، پێغەمبەری خوا (صلى الله علیه وسلم) دەفەرموێ: {إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا وُضِعَ فِي قَبْرِهِ وَتَوَلَّى عَنْهُ أَصْحَابُهُ، إِنَّهُ لَيَسْمَعُ خَفْقَ نِعَالِهِمْ، فَيَأْتِيهِ مَلَكَانِ} أخرجه مسلم برقم (٢٨٧٠).

هەر كاتێ بەندە خرایە گۆڕەكەیەوەو، هاوەڵەكانی ڕۆیشتن، دەنگی پێڵاوەكانیان دەبیستێ، كە دەڕۆن {دەنگی پێیەكانیان دەبیستێ}، دوای ئەوە دوو فریشتە دێنە لای.

پێویستە بگوترێ: كە هەندێ لەو پێڕو تاقمانەی لە ڕاستە شەقامی پێغەمبەری خوا (صلى الله علیه وسلم) و خەلیفە ڕاشیدەكان لایانداوە، نكوولییان كردوە لە سزاو پاداشتی دوای خرانە گۆڕو گوتوویانە: تاكو قیامەت، هیچ شتێك لەئارادا نیە، كە بە تەئكید وا نیەو، بە بۆچوونی من وەك لە جێی دیكە بە درێژیی باسمان كردوە، لەتەوەری پێنجەمدا، هۆكاری سەرهەڵدانی ئەو جۆرە بیرۆكانە ئەوەیە كە هەڵگرانیان وەك پێویست پشت بە نەقڵ نابەستن و، زیاتر پشت بە عەقڵ دەبەستن، هەڵبەتە عەقڵیش دەبێ پشتی پێ ببەسترێ، بەڵام لە بواری خۆیداو بە ئەندازەی خۆی، ئنجا ئەوان هەر دەقێك لەگەڵ عەقڵدا نەگونجا، دەیانەوێ یان تەئویلی بكەن،

یاخود نكووڵیی لێ بكەن، كە بەتەئكید ئەوە هەڵوێستێكی هەڵەیە، چونكە عەقڵ هەتا مەودایەك دەڕواو لەدوای ئەوە، توانای نیە، چی دیكە ناتوانێ بڕكا.

كەواتە: نابێ چاو لەسەر عەقڵ چڕ دابگرین، هەرچی ئەو نەیسەلماند، یان هەرچی ئەو تێینەگەیشت، بڵێین: بوونی نیە، وەك زانایان بنچینەیەكیان داناوە دەڵێن: (إنَّ عَدَمَ العِلمِ لا يَستلزم علمَ العَدَمِ)، زانیاریی نەبوون بە شتێك، مانای نەبوونی ئەو شتە نیە، جاری وایە ئینسان زانیاریی بە شتێك نیەو شتەكەش هەیە، وەك لە جێی دیكەدا باسم كردوە: بەر لەوەی (لویس باستۆر) میكرۆسكۆب دروست بكات، ئەو زیندەوەرە بچووكانەی وەك ڤایرۆس و بەكتریا، هەبوون و خەڵكیش نەیدەزانی هەن، ئنجا ئایا نەبینرانیان و نەزانینیان، بەڵگە بووە لەسەر نەبوونیان؟! بەتەئكید نەخێر، ئنجا بە چ مەعلووم، ئەگەر زانیاریی بەرەو پێشەوە بچێ، شتی دیكەشمان بۆ ئاشكرا نابێ!

پەیوەندییەکانی ڕووح بە جەستەوە

زانایان دەڵێن: ڕووح پێنج جۆرە پەیوەندیی هەن بە جەستەوە:

١- پەیوەندیی یەکەم: کاتێ کە کۆرپەلەیە، لە سکی دایکیدا.

٢- پەیوەندیی دووەم: لەکاتی ژیانی دنیادا.

٣- پەیوەندیی سێیەم: لەحاڵەتی خەودا.

٤- پەیوەندیی چوارەم: لە قۆناغی بەرزەخدا دوای مەرگ، ئەوە پەیوەندییەش ئێمە نازانین چۆنە، بەڵام نزیکە لەو پەیوەندییەی ڕووح بە جەستەمانەوە، لە کاتی خەودا.

٥- پەیوەندیی پێنجەم: لە قیامەتدا، جۆرێکی دیکە لە پەیوەندیی هەیە، کە دیارە مرۆڤ بە ڕووح و جەستەوە، یان دەچێتە بەهەشت، یان دەچێتە دۆزەخ.

ڕوونکردنەوەیەك لەبارەی چۆنیەتی سزا و نیعمەتی بەرزەخەوە:

لە بواری مەسەلەی سزای گۆڕو پاداشتی گۆڕدا، وەك چۆن پێویستە خۆمان لە کەمتەرخەمیی و بەزایەدان بپارێزین و، ئەو دەقانەی کە هەن، مادام لە ڕێیەکی ڕاستەوە پێمان گەیشتبن، با عەقڵیش دەرکی نەکات چۆنە؟ هەر دەبێ وەك ڕاستییەکی ئیمانیی قبووڵیان بکەین، چونکە ئیمان ئەوەیە کە تۆ شتێك نابینی و بۆت بەرهەست (محسوس) نیە، بەڵام بڕوات پێیەتی، ئیمان بە غەیب هەر ئەوەیە، نازانی خوا چۆنە؟ بەڵام ناوو سیفەتەکانی خوا، لە دروستکراوەکانی دا درەوشاونەتەوە، ئێمە لەڕێی عەقڵەوە پەی بە

خوای پەروەردگار دەبەین، هەروەها فریشتەکان و بەهەشت و دۆزەخ، لە ئێمە پەنهان و (غەیب)ن، ئنجا نیعمەت و عەزابی دوای گۆڕیش بەهەمان شێوە، پەنهان (غیب)ە، ئنجا ئێمە دەبێ عەقڵی خۆمان هێندە پێ زل نەبێ، پێمان وابێ هەموو شتێك تێدەگات و، هەرچی عەقڵ تێینەگەیشت، ڕەتی بکەینەوە، چونکە ئەو کاتە عەقڵی خۆمان دەپەرستین، نەك خواو، بەدوای عەقڵ دەکەوین، نەك بەدوای وەحیی!

بەڵام بەبارێکی دیکەشدا: دەبێ خۆمان لە تێپەڕاندنیش بپارێزین، تێپەڕاندن ئەوەیە، زیاد لەوەی دەقەکانی وەحیی گوتوویانە، بیڵێین و لێیان تێپەڕێنین، یاخود دەقەکانی وەحیی بە شێوەیەکی ڕووکەشیی و ڕواڵەتیی بەبێ قووڵ بوونەوە، لێ تێبگەین و بەکار بێنین.

٦٧

بۆوێنە: یەکێك بۆی گێڕامەوە گوتی: خزمێکمان مردبوو گەنجێکی (سەلەفیی ناو) لەوێ بوو گوتی: دەبێ قەبرەکەی قووڵ بکەن، گوتمان: بۆچی؟ گوتی: بۆ ئەوەی کە دوو فریشتەکە هاتن پرسارو وەڵامی لێبکەن، بتوانێ دابنیشێ، چونکە فەرموودەکە دەڵێ: دایدەنیشێنن، دەبێ بتوانێ دابنیشێ!! گوتی: شوێنەکەش زۆر سەخت بوو، گوتمان: ئاخر زەحمەتە، گوتی: نەخێر دەبێ ئیللا وا بێ! {هەڵبەتە لەو جۆرە کەسانە بووە، کە تەنها تەماشای ڕواڵەتی دەقەکان دەکەن، بەبێ بەکار هێنانی عەقڵ و لێ وورد بوونەوە}، گوتی: بەهەر حاڵ قەبرەکەمان بەو جۆرە هەڵکەند کە گوتی، بەڵام خزمێکیان لەوێبوو گوتی: باشە ئەوە ئەو گرفتەمان چارەسەر کرد، بەڵام ئەو هەموو کەسانەی پێشتر مردوون، چۆن بتوانین دەریان بێنین و قەبرەکانینان بۆ قووڵ بکەین، تاکو بتوانن دابنیشن!!

فەرمایشتەكەی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) كە دەفەرموێ: فریشتەكان دایدەنیشێنن و لێی دەپرسن، بەتەئكید مەبەست ئەوە نیە كە جەستەكەی دادەنیشێنن، چونكە ئایا ئەو كەسەی هەر بەبن گڵی دەخەن، یان دەسووتێنرێ، یان هەر نانێژرێ، چۆنی دابنیشێنن؟! هەزاران كەس هەر ناخرێنە گۆڕەوە! بەڵكو پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) ویستوویەتی ئێمە حاڵی بكا كە ئەو مرۆڤە پرسیارو وەڵامی لەگەڵدا دەكرێ، بەڵام جارێكی دیكە ڕووح بچێتەوە نێو جەستە، هیچ دەقێكی لەسەر نیەو، ئەگەر دەقێكی واش هەبێ، دەبێ تەئویل بكرێ، چونكە ئەو جەستەیەی ڕووحی لێ چووە دەر، تازە بەكەڵكی ئەوە نایەت ڕووح بچێتەوە نێوی، تاكو ڕۆژی قیامەت، ڕووح ناچێتەوە نێو جەستە، بەڵام جۆرێك لە پەیوەندیی لەگەڵ ئەو جەستەیەدا دەبێ، تاكەی ئەو پەیوەندییە هەیە؟ ئێمە نازانین، بەڵام جۆرێك لە پەیوەندیی لەگەڵیدا هەیە، چونكە فەرموودەكان ئاماژە بەوە دەكەن و، خەونیش لەو بارەوە هێندە زۆر بینراون، كە دەگەنە ڕاددەی تەواتور، (إبن القیم)یش لە كتێبی (الروح)دا لەو بارەوە شتی زۆری باسكردووە.

منیش لەو بارەوە بەسەرهاتی زۆرم لەلان، كە بۆ نموونە یەكێكیان باس دەكەم:

دایكم - بەڕەحمەت بێ - لە ساڵی ١٩٨٢ز دا بۆی گێڕامەوە، گوتی: دایكم - واتە: نەنكم خوا لێی خۆشبێ- بە ماوەیەك پاش مردنی، هاتە خەونم دیتم سەرو پرچی تەڕ بووەو پێشانی دام، وەك سكاڵا كردن كە پێم بڵێ: وەرە قەبرەكەم ئاوی دەچێتە نێو، چاكی بكە! گوتی: كە چووم، بینیم گۆڕەكەی لەلای سەریەوە كونێكی

تێ بووبوو، وەرزی زستانیش بوو، باران دەباری و جۆگەلەی ئاو دەچووە نێو گۆڕەکەیەوە!

کەواتە: جۆرێك لە پەیوەندیی لە نێوان ڕووح و جەستەی بابای مردوودا هەیە، بەڵام چۆن و هەتا کەی بەردەوام دەبێ؟ نازانین! گرنگ ئەوەیە مرۆڤ دوای ئەوەی ڕووحی لە جەستەی جیا دەبێتەوەو، دەچێتە قۆناغی بەرزەخەوە، پرسیارو وەڵام هەیە، سزاو پاداشت هەیە، لەقەدەر ئەو قۆناغە، یەکێك بۆی هەیە بڵێ: ئەدی لە قیامەتێ؟ دەڵێین: دیارە پرسیارو وەڵامێکی لەقەدەر ئەو قۆناغە دەکرێ، هەروەها سزاو پاداشتەکەش بەهەمان شێوە، ئنجا هی وا هەیە لە ئەنجامی سزای قۆناغی بەرزەخدا پاك دەبێتەوەو، ئەو گوناهانەی کە کردوونی و ئەو سزایەی کە لە سەریەتی، بە قۆناغی بەرزەخ لەسەری لادەچێ، بگرە هەیە بە ناڕەحەتییەکانی کاتی گیانەڵا لەسەری لادەچێ و، هەیە دەمێنێ تاکو ڕاوەستان لە ڕۆژی کۆکردنەوەو لێپرسینەوەدا، هەشە تاکو ئەو کاتەی بەسەر پردی سەر پشتی دۆزەخدا تێدەپەڕن و، بەهۆی ناڕەحەتیی تێپەڕینیەوە، پاك دەبێتەوەو، هەشە پاك نابێتەوەو، سزای خۆی لە دۆزەخدا دەچێژێ و، دوایی دێنەوە دەرێ، مادام ئیمانی هەبێ.

تایبەتمەندیی حەوتەم

قەدەر و قەزا (القدر والقضاء)

خوشك و برا بەڕێزەکانم!

بەکورتی دەڵێین: ڕای ڕاست کە {جەماوەری مسوڵمانان} لەسەری کۆبوونەوە، دەربارەی قەدەرو قەزا، ئەوەیە کە بڕوایان بە قەدەری خوا هەیە، بە هەموو پلەکانیەوەو، بە هەموو پێکهاتەکانیەوە.

ئنجا ئەگەر تێبینییتان کردبێ، من قەدەرم پێش قەزا خست، چونکە قەدەر یانی: ئەندازەگیریی و، قەزا یانی: جێبەجێ کردن، بەڵام وشەکە وا هاتوە دەڵێن: قەزاو قەدەر، ئەگەرنا لە ڕاستییدا (قدر) ئەندازەگیریی و نەخشەدانانەو، (قضاء)یش جێبەجێ کردنە، کەواتە: ئەندازەگیریی لەپێش جێبەجێ کردنەوەیە، ئێستاش با تەماشای چەند دەقێك بکەین کە خوای زاناو توانا تێیاندا بۆمان باسی پلەکانی، یان پێکهاتەکانی ئیمان بە قەدەر دەکات و، لە فەرمایشتەکەی پێغەمبەردا (صلی الله علیه وسلم) بەس وشەی (قەدەر)ی بەکار هێناوە.

پلەو پێکهێنەرەکانی ئیمان بە قەدەرو قەزا

١- زانیــاریی (العلم):

واتە: خوا سبحانە و تعالی زانیاریی بە وردو درشتی دروستکراوەکانی خۆی هەیە، وەك دەفەرمویَ: ﴿ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمٌۢ ١٧٦ ﴾ النساء.

واتە: خوا بە هەموو شتێك زانایە.

ئەمە چەندان جار لە قورئاندا دووبارە بۆتەوە: {خوا بە هەموو شتێك زانایە}، کە ئەمە لە بەڵگە نەویستەکانە لە ڕووی شەریعەتەوە، بەڵام موعتەزیلە پێیان وابووە، خوا وردەکارییەکان نازانیَ! بۆچی وایان گوتوە؟ گوتوویانە ئەگەر بڵێین: خوا وردەکارییەکانی کردەوەکانی مرۆڤەکان دەزانیَ، کەواتە: خۆی نووسیونی، ئینسانەکانیش شتێك کە خوا دەیزانیَ و نووسیویەتی، ناتوانن لێی لا بدەن، کەواتە: حاڵەتی جەبر ڕوودەدات، ئنجا بۆ ئەوەی بەرگریی بکەن لە دادگەریی خوا، نکووڵییان کردوە لە زانیاریی خوا بە وردەکارییەکان، گوتوویانە: خوا زۆر لەوە گەورەترە ئەو شتە وردانەی مرۆڤ دەیانکەن، بیانزانیَ، خوا زۆر لەوە گەورەترە شتی گچکەو ورد بزانیَ![1]، هەڵبەتە ئەو فیکرەیە لە فەیلەسووفەکانی

----

(١) دەڵێن: جارێك کابرایەك ئیشێکی هەبوو، چووە بۆ لای پیاوێکی گەورە، پەندەکە بە عەرەبی هاتوە، پیاوە گەورەکە پێی دەڵیَ: فەرموو؟ کابرا دەڵیَ: {لِي حُوَيْجَة}، واتە: ئیشۆکەیەکم هەیە؟ پیاوە گەورەکەش پێی گوت: {إلتمس له رُجَيْلاً}، واتە: مادام ئیشۆکەیەکت هەیە، پیاویلکەکەیەکی بۆ بدۆزەوە، من پیاوێکی گەورەم، ئیشی گەورە دەکەم، ئنجا موعتەزیلە پێیان وا بووە: ئەگەر

یۆنانەوە هاتوە، بەڵام نەخێر، خوا هەموو شتێك دەزانێ، ئەصڵەن ئەوە بۆ خوا تەواویی (كمال)ە، كە هەموو شتێك بزانێ.

٢- نووسین و سەرژمێر (الكتابة والإحصاء):

پلەی دووەم و پێكهاتەی دووەم لە پێكهاتەكانی قەدەر، بریتییە لە نووسین و سەرژمێر كردن، خوای پەروەردگار دەفەرموێ: ﴿ وَكُلَّ شَيۡءٍ أَحۡصَيۡنَٰهُ فِيٓ إِمَامٖ مُّبِينٖ ﴿١٢﴾ ﴾ یس.

واتە: هەموو شتێكمان لە پێشەوایەكی ڕۆشن {یان ڕۆشنكەرەوە}دا سەرژمێر كردوە.

كردەوەكانی مرۆڤ، هەڵسوكەوتەكانی، هی ژیانداران بەگشتیی: ئینس و جینن، فریشتەكان، دروستكراوەكانی دیكەی خوا، خوا هەموویانی سەرژمێر كردوون، چونكە دەفەرموێ: هەموو شتێكمان سەرژمێر كردوە.

٣- ویستن (المشیئة):

ئەمیش پلەو پێكهاتەی سێیەمی ئیمان بەقەدەرە، خوا فەرموویەتی: ﴿ وَمَا تَشَآءُونَ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ رَبُّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٢٩﴾ ﴾ التكویر.

واتە: ئێوە ناتانەوێ، مەگەر خوای پەروەردگاری جیهانییان بیەوێ.

واتە: خوا ویستوویەتی ئێمە ویستێكمان هەبێ، ڕووی پێ بكەینە ئەو كردەوانەی كە دەمانەوێ ئەنجامیان بدەین، چاك بن یان خراپ.

ئاوا بە وردیی لێی تێ بگەن! ئایەتەكە مەبەستی ئەوە نیە كە خوا پێتان دەكات، وەك جەبرییەكان دەڵێن، بەڵكو واتە: ئێوە

بێت و خوا شتی وردو گچكە بزانێ، ئەوە كەم و كوڕییە بۆ خوا!!

ناتوانن شتێكتان بوێ، مەگەر خوای پەروەردگار ویستبێتی، خواش ویستوویەتی: ئێوە بتوانن شتتان بوێ.

٤- هێنانەدیی، یاخود پەیدا كردن (الخلق):

وەك خوای باڵادەست فەرموویەتی: ﴿ إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَٰهُ بِقَدَرٍ (٤٩) ﴾ القمر.

واتە: ئێمە هەموو شتێكمان بە ئەندازە دروست كردووەو هێناوەتە دی.

ئەم ئایەتە هەم هێنانەدی دەگەیەنێ، هەم ئەندازەگیریی.

٥- جێ بەجێ كردن، (التنفیذ):

خوا فەرموویەتی: ﴿ وَمَآ أَمْرُنَآ إِلَّا وَٰحِدَةٌ كَلَمْحٍۭ بِٱلْبَصَرِ (٥٠) ﴾ القمر.

واتە: (جێ بەجێكردنی) فەرمانی ئێمە تەنیا یەك شتە، وەك چاو ترووكانێك.

٦- حیكمەت، (الحكمة):

واتە: خوا سبحانە و تعالى هەرچی ئەندازەگیریی بۆ كردووەو دەیهێنێتە دی، هەمووی بەو پەڕی لێزانیی و كارامەییە، خوا فەرموویەتی:

﴿ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا (١٧) ﴾ النساء.

واتە: خوای هەمیشە زانای كارزان بووە.

٧- دادگەریی (العــدل):

یانی: خوای کاربەجێ خاوەنی ئەوپەڕی دادگەرییە، وەك خوا دەفەرموێ: ﴿إِنَّ ٱللَّهَ يَأۡمُرُ بِٱلۡعَدۡلِ وَٱلۡإِحۡسَٰنِ وَإِيتَآيِٕ ذِي ٱلۡقُرۡبَىٰ ٩٠﴾ النحل.

شایانی باسیشە: کە لە هەر کام لە مەوسووعەی: (ئیمان و عەقیدەی ئیسلامیی) و، ئەو مەوسووعەیەی کە لە سجندا نووسیومەو[1]، لە (ڕوونکردنەوەی عەقیدەی طحاوي)دا، بە تەفصیلْ باسی ئیمان بە قەزاو قەدەرم کردوە.

بەڵام لێرەدا دەمەوێ شتێك شیبکەمەوە، کە خەڵکی لێیان بۆتە ئیشکال، ئەویش ئەوەیە، ئایا ئەو کردەوانەی ئێمە دەیانکەین، ئەگەر خوای پەروەردگار هەموویانی زانیبن و، هەمووشیانی سەرژمێر کردبن و، هەموویانی نووسرابن و تۆمار کرابن، ئایا چی بۆ مرۆڤ دەمێنێتەوە؟!!

وەڵامەکەی ئەوەیە: کە خوا هەموو شتێکی زانیوە، لەنێو ئەو شتە زانراوانەشدا، کردەوەکانی مرۆڤ، خوا زانیویەتی ئەو مرۆڤە بە ویستی ئازادانەی خۆی ئەو کردەوانەی ئەنجام دەدا، واتە: زانیاریی خوا، دەرخەر (کاشف)ە و پەیداکەر (مُنشِيء) نیە، بەڵکو زانیاریی خوا، بەدوای ویستی مرۆڤ دەکەوێ، خوا لە ئەزەلەوە زانیویەتی: ئەو مرۆڤەی کە دروستی دەکات، بە ویستی ئازادانەی خۆی ئەو کردەوانە ئەنجام دەدات، ئەگەر چاك، ئەگەر خراپ، من لەبەرگی

---

(١) {الإسلام كما يتجلى في كتاب الله}. {الكتاب الثامن: الإيمان باليوم الآخر وحديث مختصر حول القدر} ط٢/٢٠١٨م.

پێنجەمی ئەو مەوسووعەیەی خۆم: (ئیمان و عەقیدەی ئیسلامیی) دا، چەند وێنەیەکم هێناونەوە، لێرەش ئاماژە بەدوو وێنە دەکەم:

یەك: ئەگەر کورسییەکی کارەبایی هەبێ، کەسێك کە کارپێکردنی ئەو کورسییەی بەدەستە بڵێ: هەر کەسێ سواری ئەو کورسییە دەبێ، سووکانی کورسییەکە بەدەست خۆیەتی، بەڵام دوگمەی کار پێکردنەکەی لەدەستی من دایە، سووکانەکە بەدەست ئەو کەسەیە کە سواری کورسییەکە دەبێ، دەچێ بۆ شوێنی باش، یان خراپ، بەکەیفی خۆیەتی، من تەنها ئەوەم لەسەرە، کورسییەکەی بۆ ئیش پێ بکەم، ئایا ئەو کەسەی کورسییەکەی بۆ کار پێکردوە، هیچ جەبری لێ کردوە؟! نەخێر، چونکە بابای سەر کورسیی، سووکانەکە بەدەستی خۆیەتی.

دوو: ئەگەر مامۆستایەك لە سەرەتای دەست پێکردنی ساڵی خوێندنەوە، تەماشای قوتابییەکانی بکات و لەدەفتەری تێبینییەکانی خۆیدا بنووسێ: فڵان قوتابی یەکەم دەبێ، فڵان دووەم دەبێ، فڵان لە دوو دەرسان دەکەوێ، فڵان دەرناچێ، لەلای خۆی بیاننووسێ و، لە کۆتایی ساڵدا، هەمان ئەو ئەنجامگیرییەی کە مامۆستاکە نووسیویەتی، وا دەربچێ، ئایا نووسینەکەی مامۆستا بۆتە هۆی ئەوەی ئەویان یەکەم و، ئەویان دووەم و، ئەوی دیکەیان دەرنەچێ؟! بەتەئکید نەخێر، چونکە ئەو تەنیا تەماشای حاڵ و واقیعی قوتابییەکانی کردوە، گەیشتۆتە ئەو ئەنجامگیرییە، تەماشای کردوە: فڵان باش گوێ دەگرێ و، دەرسەکانی باش ئامادە دەکات، ئەوی دیکە بە شێوەیەکی دی، بەو جۆرە بۆی دەرکەوتوە کە ئەو ئەنجامگیرییە لەلای خۆی بنووسێ.

ئنجا لە ڕاستییدا زانیاریی خواش (ولله المثل الأعلى) بەو شێوەیە، خوا لە ئەزەلەوە زانیویەتی ئەو مرۆڤانە چۆنن، بەڵام زانیاریی خوا نەبۆتە هۆی ئەوە کە هەندێکیان چاك بن و هێندێکیان خراپ بن، ئەوە کردەوەکانی خۆیانن، چاك یان خراپیان دەکەن، ئنجا خوا کە بەدیهێنەرە هەر دەبێ بزانێ، مامۆستایەك کە مەخلووقێکە دەتوانێ پێشبینیی بکات، کامە قوتابیی دەردەچێ و کامەیان دەرناچێ! ئنجا ئایا ئەو پێشبینییەی ئەو مامۆستایە، بۆتە هۆی ئەوەی جەبر لە قوتابییەکانی بکات؟! بەتەئکید نەخێر.

کۆتایی باسی قەدەر بەو فەرمایشتەی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دێنین، کە فەرموویەتی: {عَن عُبَادَةِ بْنِ الصَّامِتِ قالَ: سَمِعْتُ رسولَ اللهِ صلّى اللهُ عَلَيهِ وَسَلّم، يقول: (إِنَّ أَوَّلَ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْقَلَمَ، فَقَالَ لَهُ: اكْتُبْ قَالَ: رَبِّ وَمَاذَا أَكْتُبُ؟ قَالَ اكْتُبْ مَقَادِيرَ كُلِّ شَيْءٍ، حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ)} أخرجه أبو داود برقم (٤٧٠٠)، والبيهقي برقم (٢٠٦٦٤)، والضياء برقم (٣٣٦) وأخرجه أيضاً: الطبراني في مسند الشاميين برقم (٥٩)، قال الألباني: صحيح، في سنن أبي داود.

واتە: عوبادەی کوڕی (صامت) خوا لێی ڕازی بێ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) بوو، دەیفەرموو: یەکەمین شتێك کە خوا دروستی کرد قەڵەم بوو، پێی فەرموو: بنووسە، گوتی: چی بنووسم؟ فەرمووی: ئەندازەی هەموو شتەکان بنووسە، تاکو ئاخیر زەمان دێ.

ئنجا بەبۆچوونی من: دەگونجێ قەڵەم هەبێ و شتەکانی هەموو نووسیبن، دەشگونجێ ئەوە تەعبیرێك بێ بۆ نزیك خستنەوە لە

عەقڵی ئێمە، كە خوا هەموو شتێكی ئەندازە گیریی كردوە، یان كە باسی نووسین دەكرێ، نووسینی: ئەجەل و ژیان و ڕزق و ...هتد، دەگونجێ فیعلەن بنووسرێ، دەشگونجێ ئەوە تەعبیرێكی ڕەمزیی بێ، دیارە پێغەمبەری خواش (صلى الله عليه وسلم) بەپێی عەقڵی ئێمە ئێمەی دواندوە، وەك چۆن تۆ شتێك دەنووسی، لێت تێكناچێ، زانیارییەكانی خواش ئاوان، هیچ شتێكی لێ تێك ناچێ، بۆیە باسی قەڵەم و نووسین كراوە، دەشگونجێ هەم قەڵەم و هەم نووسینیش هەبن، ئنجا ئەم مەسەلەیە بە نسبەت (لوح المحفوظ)یشەوە هەر وایەو، لێرەدا تەئویل كردن زیانی نیە، مادام تۆ دان بەوەدا بێنی كە خوا هەموو شتێك دەزانێ، وەك نووسیبی و تۆماری كردبێ.

تایبەتمەندیی هەشتەم

وێکڕا خۆشویستنی هاوەڵان و خزمانی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) خوا لێیان ڕازی بێ

لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لەگەڵتانین
Stay in touch on social media
نحن معكم عبر مواقع التواصل الاجتماعي

ڕاگەیاندنی مەکتەبی مامۆستا عەلی باپیر

AliBapir/عەلی باپیر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir/عەلی باپیر

AliBapir

Google Play
App Store

www.alibapir.net
English - عربي - کوردی

کەناڵی
ڕاگەیاندنی مەکتەبی مامۆستا عەلی باپیر

ڕاگەیاندنی مەکتەبی مامۆستا عەلی باپیر

www.alibapir.com

بەڕێـــزان!

ئەمیش یەکی دیکەیە لە تایبەتمەندییە فیکریی و ئیمانیی و عەقیدەییەکانی {جەماوەری مسوڵمانان}، کە جیاوازیی ناخەنە نێوان هاوەڵانی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) و خزمەکانی و هەردووکیان خۆش دەوێن، هەڵبەتە هاوەڵان (صحابة) یانی ئەوانەی کە لەسەر ڕێبازی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) ڕۆیشتوون و بەردەوام بوون، چونکە هەشیانبووە، هەڵگەڕاوەتەوە، وەك لە صەحیحی بوخارییدا هاتوە دەفەرموێ: ڕۆژی قیامەت هەندێك لە هاوەڵانم دەیانەوێ بێن لەسەر حەوزی کەوسەر ئاو بخۆنەوە، فریشتەکان وەك چۆن ئاژەڵێك کە ڕەگەڵ ئاژەڵی دیکە دەکەوێ و، هی خاوەن ئاژەڵەکە نیە دەردەکرێ، ئاوا فریشتەکان دەریان دەکەن و ناهێڵن ئاو بخۆنەوە، منیش دەڵێم: ئەوانە هاوەڵانی منن، لە ڕیوایەتێکدا دەفەرموێ: (أصحابي! أصحابي!)، هاوەڵەکانم! هاوەڵەکانم! لە ڕیوایەتێکدا دەفەرموێ: (أُصَيْحابي، أُصَيحابي)، هاوەڵۆکەکانی من! هاوەڵۆکەکانی من! {یان لەبەر خۆشەویستیی وا بچووکیان دەکاتەوە، یان لەبەر ئەوەی چاکیی بەدوای نەکەوتوون}، دەفەرموێ: فریشتەکانیش دەڵێن: تۆ نازانی لەدوای تۆ چییان کردوە[1]؟!

ئنجا شیعە فەرموودەیەکی ئاوا دێنن و، دەیکەنە بیانووی ئەوەی کە هەموو هاوەڵان خوا لێیان ڕازی بێ، بخەنە ژێر نیشانەی پرسیار! بەڵام لە ڕاستییدا ئەوە بیانوو پێ گرتنە، ئەگەرنا ئەوانەی کە هەڵەو پەڵەیان بووەو لایانداوە، دیارن و بە پەنجەکانی دەست دەژمێردرێن، ئەوانی دیکەش هەموو ئەو هاوەڵە بەڕێزانەی کە لەسەر ڕێبازی ئەو

---

(١) صحيح البخاري: رقم ٢٣٠٤.

ڕۆیشتوون، ئەوە دیارن، دەشگونجێ مەبەست ئەو موونافیقانەبن، كە لە مەدینە لە خزمەت پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دابوون، ئەوانەیان كە تەوبەیان نەكردووەو بە نیفاقەوە مردوون.

با تەماشای چەند دەقێك بكەین، دەربارەی هاوەڵان و لە بڕگەی نۆیەمیشدا باسی بنەماڵەو خزمانی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دەكەین:

١- خوای بەرزو مەزن لە سوورەتی (التوبة) ئایەتی (١٠٠)دا، دەفەرموێ: ﴿ وَٱلسَّٰبِقُونَ ٱلۡأَوَّلُونَ مِنَ ٱلۡمُهَٰجِرِينَ وَٱلۡأَنصَارِ وَٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوهُم بِإِحۡسَٰنٖ رَّضِيَ ٱللَّهُ عَنۡهُمۡ وَرَضُواْ عَنۡهُ وَأَعَدَّ لَهُمۡ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي تَحۡتَهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدٗاۚ ذَٰلِكَ ٱلۡفَوۡزُ ٱلۡعَظِيمُ ﴿١٠٠﴾ ﴾.

واتە: پێشكەوتووە یەكەمەكان لە كۆچكەران و پشتیوانان و ئەوانەی باش شوێنیان كەوتوون، خوا لێیان ڕازییەو ئەوانیش لە خوا ڕازیین، چەند باغێكی بۆ داناون، ڕووباریان بەژێردا دەڕۆن، تێیاندا هەمیشەیین، ئەوەش سەركەوتنی مەزنە.

ئاشكرایە ئەم ئایەتە بەپێزە وێڕای جیلی شوێنكەوتووان (تابعين) هەموو جیلەكانی دیكەی ئۆممەتیش دەگرێتەوە، ئەوانەی چاك شوێن كۆچكەران و پشتیوانان دەكەون.

٢- لە سوورەتی (الحديد) ئایەتی (١٠)دا، خوای بەرزو مەزن فراوانتری دەكات و دەفەرموێ: ﴿ لَا يَسۡتَوِي مِنكُم مَّنۡ أَنفَقَ مِن قَبۡلِ ٱلۡفَتۡحِ وَقَٰتَلَۚ أُوْلَٰٓئِكَ أَعۡظَمُ دَرَجَةٗ مِّنَ ٱلَّذِينَ أَنفَقُواْ مِنۢ بَعۡدُ وَقَٰتَلُواْۚ وَكُلّٗا وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلۡحُسۡنَىٰۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ خَبِيرٞ ﴿١٠﴾ ﴾.

واتە: ئەوانەتان کە پێش (فتح)، {واتە: پیش ئازادکرانی مەککە}، سامانیان بەخشیوەو جەنگیان کردوە {لە پێناوی خوادا}، لەگەڵ ئەوانی دیکەدا کە (دوایی مسوڵمان بوون و سامانیان بەخشیوەو جەنگیان کردوە)، یەکسان نین، ئەوانە پلەیان مەزنترە، لەوانەی دوایی ماڵی خۆیان بەخشیوەو جەنگاون {لە پێناوی خوادا}، بەڵام بۆ هەر کامێکیان خوا گفت و موژدەی هەرە باشی پێداون و، خوا شارەزای ئەوەیە کە دەیکەن.

٣- لە سوورەتی (الفتح) ئایەتی (١٨)دا، پۆلێکی دیکە لە هاوەڵان دێنێ، کە ئەوانیش هەموو ئەوانەی کە کۆمەڵێکی لاڕێ و ڕێی ڕاست هەتڵە کردووی وەك شیعە، دژایەتییان دەکەن، هەموو ئەوانە دەگرێتەوە، دەفەرمویٰ:

﴿ لَّقَدْ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنِ ٱلْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ ٱلشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِى قُلُوبِهِمْ فَأَنزَلَ ٱلسَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَٰبَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿١٨﴾ ﴾

واتە: بە دڵنیاییەوە خوا ڕازیی بوو لەو بڕوادارانە کە پەیمانیان لەگەڵ تۆ دەبەست لەژێر درەختەکەدا، خوا زانی چییان لە دڵدا هەیە، ئارامیی ڕژاندە سەر دڵیان و سەرکەوتنێکی نیزیکی کردە پاداشتیان.

خوا زانی چییان لەدڵدا هەیە! (واتە: دڵسۆزیی و پاکیی و چاکیی و، بەندایەتییان بۆ خوا لەدڵدا هەیە، بۆیە خوا لێیان ڕازی بوو)[1].

---

(١) یەکێ لە زانایان دەڵێ: سەیر ئەوەیە خوا بەو هەموو گەورەییەی خۆیەوە بڵێ: لەوانە ڕازییم، کەسانێ هەڵسنەوە بڵێن: ئێمە لێیان ڕازیی نین، بەڵکو قسەشیان پێ بڵێن، ئەوە ئەوپەڕی گومڕایی و بەدبەختییە!

ئەگەر تۆ ئیمانداری، دەبێ هەرچی خوا لێی ڕازییە، تۆش لێی ڕازیی بی، لێڕازیبوونی خواش، مانای ئەوە نیە ئەو هاوەڵانە لە هەڵە پارێزراو (معصوم) بووبن، بەڵام بە گشتی باشترینی جیلەکانی ئۆممەتی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) بوون.

٤- پێغەمبەری خواش (صلی الله علیه وسلم) لەو بارەوە فەرمایشتی زۆرن، وەك دەفەرموێ: {لَا يَدْخُلُ النَّارَ أَحَدٌ مِمَّنْ بَايَعَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ} أخرجه مسلم برقم (٢٤٩٦).

واتە: هیچ کام لەوانەی لەژێر درەختەکەدا پەیمانیان بەست {لەگەڵ پێغەمبەری خوادا (صلی الله علیه وسلم)} ناچنە نێو ئاگر.

ئاشکراشە کە هەر سێ خەلیفە ڕاشیدەکەی - خوا لێیان ڕازیی بێ - (أبو بكرو عمرو علي) لەوێ بوون و، بەڵام عوسمان لەوێ نەبوو، پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) عوسمانی ناردبوو بۆ لای قوڕەیش بۆ ئەوەی پێیان بڵێ: کە ئەوان بۆ شەڕ نایەن، کەچی مسوڵمانان هەواڵیان پێگەیشت کە قوڕەیش عوسمانیان گرتوەو، هەندێ گوتیان: کوشتوویانە، پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) فەرمووی: وەرن بەیعەتم پێ بدەن، ئەگەر عوسمانیان کوشتبێ کە نوێنەری ئێمەیە، ئێمە شەڕیان لەگەڵدا دەکەین، هەموو بەیعەتیان پێدا تەنها یەك نەفەر نەبێ، خۆی لە حوشترەکەی گرتبوو، بۆ ئەوەی پەیمان لەگەڵ پێغەمبەری خوادا (صلی الله علیه وسلم) نەبەستێ، ئەویش دیارە مونافیق بوو، ئنجا خوا بەدەقی ئایەت دەفەرموێ: بەدڵنیاییەوە خوا لەو بڕوادارانە ڕازیی بوو کە بەیعەتیان بەتۆدا لەژێر

درەختەکەدا، پێغەمبەریش (صلی الله علیه وسلم) دەفەرموێ: هیچ کام لەوانەی لەبن سێبەری درەختەکەدا، پەیمانیان لەگەڵ مندا بەست، ناچنە نێو ئاگر، وەك گوتمان: عوسمان لەوێ نەبوو خوا لێی ڕازی بێ، پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) فەرمووی: عوسمان لێرە نیە، ئەوە دەستی من لەجیاتی وی، بەیعەتی بەخۆیدا، ئنجا دوایی ئەوانەی لە عوسمان هەڵگەڕانەوە، تەشقەڵەیان پێ کردو دواییش شەهیدیان کرد، یەکێ لە بیانووەکانیان ئەوە بوو دەیانگوت: تۆ بەر ئەو موژدەیە نەکەوتووی کە خوا دەفەرموێ: خوا لەو کەسانە ڕازییە کە لەژێر درەختەکەدا پەیمانیان بە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) داوە! ئەویش گوتی: بەخوا دەستی پێغەمبەری خوا، زۆر لە دەستی خۆم چاکترە، ئەو بیانووەشی بڕین، دیارە پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) بەتەئکید خوا پێی ڕاگەیاندوە، کە ئەو بیانووانە بە عوسمان دەگرن، بۆیە ئەو دووربینییەی کردوە.

٥- لە فەرمایشتێکی دیکەدا پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) دەفەرموێ: {لَا تَسُبُّوا أَصْحَابِي لَا تَسُبُّوا أَصْحَابِي، فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ أَنْفَقَ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا، مَا أَدْرَكَ مُدَّ أَحَدِهِمْ وَلَا نَصِيفَهُ} أخرجه مسلم برقم (٢٥٤٠)، وابن ماجه برقم (١٦١)، وأخرجه أيضا: الطبراني في الأوسط برقم (٦٨٧).

واتە: جنێو بە هاوەڵانم مەڵێن، جنێو بە هاوەڵانم مەڵێن، سوێند بەو کەسەی گیانی منی بەدەستە، ئەگەر یەکێ لە ئێوە بە ئەندازەی کێوی ئوحود زێڕ ببەخشێ، ناگاتە مستی یەکێکیان و نیو مستیش {نە دەگاتە مستێکی، نە دەگاتە نیو مستی}.

یەکێکیان، کە مستە گەنمێك یان مستە زێڕێکی بەخشیوە، یاخود نیو مستیش، چونکە ئەوەی ئەوان کردوویانە بەو صافیی و ساغیی و لەو کاتە سەغڵەتیی و تەنگانەیەدا، پاشان ئەوان هەرچی ئۆممەت دەیکات، بەپێی ئەو بنچینە شەرعییەی کە فەرمایشتی پێغەمبەرە (صلی الله علیه وسلم) دەفەرموێ: {إِنَّ الدَّالَّ عَلَى الْخَيْرِ كَفَاعِلِهِ} أخرجه الترمذي برقم (٢٦٧٠)، وقال: غريب.

واتە: کەسێك کە هۆکارو ڕێنیشاندەرە بۆ چاکەیەك، وەك خۆی خێرەکەی ئەنجام دابێ ئاوایە.

هەروەها بەپێی ئەو فەرموودەیەی کە دەفەرموێ: {مَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً حَسَنَةً، فَلَهُ أَجْرُهَا وَأَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا بَعْدَهُ، مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْءٌ} أخرجه أحمد برقم (١٩١٧٩)، ومسلم برقم (١٠١٧)، والترمذي برقم (٢٦٧٥)، والنسائي برقم (٢٥٥٤)، وابن ماجه برقم (٢٠٣)، وابن حبان برقم (٣٣٠٨) وأخرجه أيضا: ابن أبی شيبة برقم (٩٨٠٣)، والطبراني برقم (٢٤٣٧)، والبيهقي برقم (٧٥٣٠).

واتە: هەرکەسێك لە ئیسلامدا کارێکی باش بکات، پاداشتی خۆیشی و پاداشتی هەموو ئەوانەشی هەیە، کە کار بەو کردەوەیە دەکەن، بێئەوەی هیچ لە پاداشتی ئەوان کەم بێتەوە.

کەواتە: لەسەردەمی هاوەڵانەوە خوا لێیان ڕازی بێ، هەتا دنیا بەکۆتایی دێ، هەرکەسێك چاکەیەك بکات، هاوەڵان پشك و بەشیان تێیدا هەیە، بۆیە لە هەمووان پاداشتیان زیاترە، هیچ کەس پاداشتەکەی ناگات بەهی ئەوان.

لێرەدا دەمەوێ مەسەلەیەك باس بکەم:

شتێك لە عەبدوڵڵای کوڕی موبارەکەوە دەگێڕنەوە، کە گوایە پرسیاری لێکراوە دەربارەی عومەری کوڕی عەبدولعەزیزو موعاویە، خوا لێیان خۆش بێ و لێیان ڕازی بێ، بە عەبدوڵڵای کوڕی موبارەکیان گوتوە: چۆن تەماشای ئەو دووانە دەکەی؟

عەبدوڵڵای کوڕی موبارەك گوتوویەتی: ئەو تۆزەی نێو لووتی ئەسپەکەی موعاویە، لە عومەری کوڕی عەبدولعەزیز چاکترە! کە من پێم وایە ئەوە قسەیەکی عاتیفییەو هیچ نیە، چونکە عومەری کوڕی عەبدولعەزیز بە بۆچوونی من لەلای خوا، زۆر لە موعاویە چاکترە، چونکە موعاویە ڕەنگێکی خراپی ڕشت، هەڵبەتە شتی چاکیشی هەن و حورمەتی خۆی هەیە، هاوەڵ (صحابي)ەو پێشم وا نیە درۆی بەدەمی پێغەمبەرەوە (صلى الله عليه وسلم) کردبێ، لەو ڕووەوە دەڵێین: دادگەرە، بەڵام لە ڕووی حوکمڕانییەوە، ڕەنگێکی خراپی ڕشت، بەڵام عومەری کوڕی عەبدولعەزیز لەماوەی سی (٣٠) مانگدا، هەرچی لادانێك موعاویەو بەنو ئومەییە کردبوویان، بەپێی توانای خۆی ڕاستی کردەوە، (إبن تيمية) دەڵێ: دوایی (بنو أمية) دەرماندناویان کرد، ئنجا ئەو عومەرە لە حوکمڕانییدا، چۆن لەگەڵ موعاویەدا بەراورد دەکرێ، با هاوەڵیش بێ! ئێمە نابێ بە سۆزو عاتیفەوە تەماشا بکەین، دەبێ وەك قورئان و سوننەت و شەریعەت تەماشای شتان و کەسان بکەین، کێ زیاتر سوودی بووە بۆ مسوڵمانان و بۆ ئیسلام، ئەوەیان لەلای خوا بە حورمەت ترە، با لەدواییشدا بێ، ئەوەی دیکە با لەپێشەوەش هاتبێ، مادام چاکەکانی وەك هی وی نەبن، دەکەوێتە دوا (الفضل لمن صَدَق لا لمن

سبق) فەزڵ هی ئەو کەسەیە ڕاستتری کردوە، نەك هی کەسێك کە پێشتر بووە، بەڵام ئەگەر پێشێش بووبێ و ڕاستیشی کردبێ، ئەوە بەتەئکید کەس ناگاتە پلەی ئەوان، موعاویەش دیارە حورمەت و ڕێزمان بۆی هەیە، بەڵام نە ئەویش و نە هیچ کام لە هاوەڵان پارێزراو نەبوون لە هەڵە.

هەڵوێستی ڕاست و دروست ئەوەیە کە ئێمە ئەو هەموو ئایەتانەی هەن لە مەدحی هاوەڵاندا بەگشتیی، ئێمە ئەو ئایەتانە ئاوا تەماشا بکەین، هەروەها فەرمایشتەکانی پێغەمبەریش (صلی الله علیه وسلم) کە بە تەئکید زانیویەتی کەسانێك دەبن، قسە بە هاوەڵان دەڵێن، بۆیە فەرموویەتی: جنێویان پێ مەڵێن، ئێوە ناگەنە ئاستی ئەوان، ئا ئەوە هەڵوێستی ڕاستە، بەڵام بە بیانووی ئەوەی کە فلان کەس و فلان کەس هاوەڵن، تۆ بێی هەڵەکانیشیان بۆ پینە بکەی و، سەرەنجام ئیسلام خوارو لار بێتە بەرچاو، وەك ئێستا هەندێك لە حوکمڕانانی هەندێك لە وڵاتانی ئیسلامیی وا دەکەن، کتێبم بینینوە دەربارەی یەزیدی کوڕی موعاویە، گوتوویانە: (أمیر المؤمنین، رضي الله عنه)، بەخوا نە خوا لێی ڕازیی بووەو، نە ئەمیری ئیماندارانیش بووە، بابی بەزۆر بەیعەتی بۆ وەرگرتوە، چوار ساڵ حوکمی کردو لە کۆتاییدا بەسەرخۆشیی مرد، وەك (الذهبي) لە کتێبی (سِيَرُ أعلام النبلاء)دا هێناویەتی و پێشتر بۆم باس کردن.[1]

---

(١) لە کتێبی یەکەم، تەوەری یەکەم دا، لە [مەوسووعەی: بیرکردنەوەی ئیسلامیی لەنێوان وەحیی و واقیع دا]، لاپەڕە: ٦٨، چ١/٢٠١٨ز.
ئەمەش دەقی قسەکەی (الذهبي)یە: {قلت: كان قويا شجاعا، ذا رأي وحزم وفيطنة وفصاحة، وله شعر جيد، وكان ناصبيا فظا غليظا جلفا يتناول المسكر

ئیمام ئەحمەدیش ئەو پیاوە گەورە، کە زۆر خۆی پاراستوە، عەبدوڵڵای کوڕی لێی دەپرسێ: بابە! ڕەحمەتی خوا بۆ یەزید بنێرم، دەڵێ: (لا ولا كرامة) نەخێر هیچ حورمەتێکی ناگرم، دەڵێ: ئەدی بابە بۆچی لەعنەتی لێ ناکەی؟ دەڵێ: بابی خۆت دیوە لەعنەت لەکەس بکا؟ دەڵێ: نەخێر، دەڵێ: بۆیە لێی ناکەم.[1]

یانی: ئەگەر لەعنەتم لە کەسێ بکردایە، لەویم دەکرد، وریابن! زۆر جاران دەستی سیاسی دەچێتە پشت ئەو مەسەلانەوە: یەزید کە بەرجەستەکەری حوکمڕانیی ستەمکارانەی میراتیی و بنەماڵەییە، حوکمی میراتیی و بنەماڵەیی دیفاع دەکات لە یەزیدو لە بەنی ئومەییە، ئنجا بابای حوکمڕانی میراتیی و بنەماڵەیی ئێستا، بۆیە بەرگریی لە هەڵوێستەکەی موعاویەو حوکمڕانیی یەزیدی کوڕی دەکات، بۆ پاساودانەوەی حوکمەکەی خۆی، تاکو بڵێ: ڕاست نیە حوکمی میراتیی و بنەماڵەیی شتێکی ناشەرعیی بێ، ئەوە نیە

ويفعل المنكر، فتح دولته بمقتل الحسين واختتها بوقعة الحرة، فمقته الناس، ولم يبارك في عمره، وعن محمد بن أحمد بن مسمع قال: سكر يزيد فقام يرقص فسقط على رأسه، فانشَقَّ وبدأ دِماغُهُ} سير أعلام النبلاء، ج٤ ص٣٧،٣٨.

(١) (ابن كثير) لە کتێبی (البداية والنِّهاية) ج٨ ص٢٢٣ دا لە کاتی قسەکردندا لەبارەی فەرموودەی: (من أخاف المدينة ظلماً، أخافَهُ الله وعليه لعنة لله..) وە، گوتوویەتی: (وقد استدل بهذا الحديث وأمثاله من ذهب إلى الترخيص في لعنة يزيد بن معاوية، وهو رواية عن أحمد بن حنبل اختارها الخلال و أبوبكر عبدالعزيز والقاضي أبو يعلى...).

شایانی باسە: لە تەفسیری سوورەتی (محمد)دا و لەکاتی لێکدانەوەی مانای ئایەتەکانی: (٢٢،٢٣)دا، کورتە باسێکامان لە بارەی: {ڕەوایی و نا ڕەوایی لەعنەت لێکردنی یەزیدی کوڕی موعاویەوە} کردوە.

موعاویەش كە هاوەڵ بووەو یەزیدی كوڕیشی كە كوڕە هاوەڵە، ئنجا ئەو هەموو هاوەڵەش لەوێ بوون و، موعاویەش بەپێی حوكمی میراتیی و بنەماڵەیی، یەزیدی كوڕی لە شوێنی خۆی دانا! بەڵام بێگومان ئەوە ڕاست نیە، چونكە ئەو هاوەڵانە هەموویان بێچارە كرابوون و فشارو هەڕەشەیان لەسەر بوو.

سەیید قوتب جوان دەڵێ: (بەرگریی كردن لە كەسەكان، نابێ ببێتە هۆی بێزراندن و تێكدان و شێواندنی بەرنامە)[1] نابێ بەرنامە بشێوێنی تاكو بەرگریی بكەی لەكەسێكی لادەری خوارو خێچ و لادانەكەشی هەر بۆ بشەرعێنی، چونكە دوایی شەرعەكە لارو خوار دێتە بەرچاو.

پێنج سەرنج و ئاگاداریی گرنگ، لە بارەی هاوەڵانەوە:

یەكەم: هاوەڵان خوا لێیان ڕازی بێ، تووشی شەڕو كێشەو كوشتار بوون لە نێو خۆیاندا، ئەوە دیارە، بەڵام ئەوەندە بزانن هەندێك شت گوتراوە و دەگوترێ، كە زێدەڕۆیی زۆری تێدا هەیە، هەتا هەندێك لە زانایانی هاوچەرخیش، یەكسەر لە هەندێك لەو سەرچاوانەوە كە گومانیان تێدا هەیە، یان ئەو سەرچاوانەی كەزۆر شتیان ڕوون و ساغ نەكردۆتەوە، قسەیان لێوە نەقڵ دەكەن، بۆ وێنە: دەڵێن لە شەڕی (جَمَلْ)دا سی هەزار (٣٠٠٠٠) كەس كوژراوە، یان پەنجا هەزار (٥٠٠٠٠) كەس لە شەڕی (صِفِّین)دا كوژراوە! بەڵام ئەو زانیارییانە ڕاست نین و، لەگەڵ ڕێژەی بەشدار بووان لەو جەنگانەدا، لە لایەن مسوڵمانانەوە، هاوەڵان و غەیری هاوەڵان، تێك ناكەنەوە.

---

(١) (إن تبرئة الأشخاص لا تساوي تشويه المنهج)، بڕوانە: (العدالة الإجتماعية في الإسلام)،ص١٥٥، ط/ دار الشروق، ١٩٩٥م.

دووەم: هاوەڵان خوا لێیان ڕازی بێ لەو ڕووەوە كە فەرموودەیان لە پێغەمبەری خواوە (صلى الله علیه وسلم) بۆ ئێمە نەقڵ كردوە، مەگەر یەكێك لە هاوەڵان بە بەڵگە ساغ بێتەوە، كە درۆیەكی كردوەو شتێكی هەڵبەستوە، ئەگەرنا هاوەڵان لەو ڕووەوە كە بەناوی پێغەمبەرەوە (صلى الله علیه وسلم) درۆیان نەكردوە، یەكدەنگیی زانایانی {جەماوەری مسوڵمانان} كە بە {ئەهلی سوننەت و جەماعەت} ناسراون، لەسەر ئەوە هەیە، واتە: یەكێ لە هاوەڵان ئەگەر هەڵەیەكیشی بووبێ، كەم و كوڕییەكیشی بووبێ، بەڵام لەو ڕووەوە كە بە ناوی پێغەمبەرەوە (صلى الله علیه وسلم) درۆیان نەكردوەو، لەو شتانەدا كە لە پێغەمبەرەوە (صلى الله علیه وسلم) گێڕاویانەتەوە، جێی متمانەن، زانایان لەسەری كۆدەنگن.

٩٣

سێیەم: بە نسبەت ئەوەوە كە هەندێكیان لادان و كەم و كوڕیی و هەڵەو تاوانیان بووە، كە بەتەئكید بووە، بەڵام نابێ بگشتێنرێ بەسەر هەموویانداو، پێویستە هەر كەسە وەك خۆی مامەڵەی لەگەڵدا بكرێ، بێگومان بناغەو ئەسڵ لە هەر مرۆڤێكدا ئەستۆ پاكیی (براءة الذمة)یە، هەتا بەبەڵگەی ڕوون و بێ چەندو چوون، شتێكی لەسەر ساغ دەكرێتەوە، چ جای هاوەڵان (صحابة) كە خوا بە گشتیی ستایشی كردوون!!.

چوارەم: جەنگ و كوشتاری نێوانیان، مەرج نیە هەمووی بە ئیرادەو ویستی خۆیان بووبێ، دەستی پیسی تێدا هەبووە، بۆ وێنە: جەنگی (جَمل) كە تەرەفێكیان دایكمان عائشە خوا لێی ڕازی بێ و تەڵحەو زوبەیر خوا لێیان ڕازی بێ، سەرپەرشتیی ئەو سوپایەیان كرد كە لە مەدینەوە هات بۆ بەصرە، تەرەفەكەی دیكەش دیارە عەلی كوڕی

ئەبو تاڵیب کە خەلیفەی چوارەمی پێغەمبەرە (صلی الله علیه وسلم) خوا لێی ڕازی بێ، لەگەڵ ئەوانەی کە لە خزمەتی دا بوون، ئنجا کۆمەڵی عائیشەو تەڵحەو زوبێر خوا لێیان ڕازی بێ، هاتبوون دەیانگوت: دەبێ ئەوانەی عوسمانیان کوشتوە بە زوڵم، تۆڵەیان لێ بسێندرێتەوەو، داوایان لە عەلی دەکرد: تۆڵە لەوانە بستێنەوە، مادام خەلیفەی مسوڵمانانی! کە بە تەئکید ئەویش نکووڵیی نەدەکرد لەوە کە تۆڵەیان لێ بستێنێتەوە! بەڵام قسەیەکی جوانی دەکرد دەیگوت: (یملکوننا ولا نملکهم) ئێستا ئەوان ئێمەیان بەدەستە، ئێمە ئەوانمان بە دەست نیە، واتە: ئەوان ژمارەیان زۆرە، چونکە دەوری دە هەزار (١٠٠٠٠) کەس دەبوون، ڕۆژێك عەلی خوا لێی ڕازی بێ گوتی: ئەوانەتان کە عوسمانیان کوشتوە بەزوڵم، با بێنە ئەم لایە، گوتیان: (کُلُّنا قتل عثمان) هەموومان عوسمانمان کوشتوە!!

ئیدی سەرەنجام گەیشتنە ڕێککەوتن و، قەرار بوو بەیانی ئەوانەی کە لە مەدینەوە هاتوون، بگەڕێنەوە شوێنی خۆیان، (عەلی)یش خوا لێی ڕازی بێ بگەڕێتەوە بۆ کووفەی پایەتەختی دەوڵەتەکەی و، ئەو شەڕە ڕوو نەدا، بەڵام ئەوانەی کە دەستیان هەبوو لە کوشتنی عوسماندا دوو سەد، (٢٠٠) کەسیان هێنا، سەد (١٠٠) کەس لەولاو، سەد (١٠٠)یش لەولا، لە تاریکیی شەودا شەبەیخوونیان کردە سەر یەکدی، دیارە هەر دووسەد (٢٠٠) کەسەکەش هەر هی خۆیان بوون، بەڵام سەد (١٠٠)یان لە تەرەفی سوپایەکەی عەلییەوە، هێرشیان کردە سەر ئەوانەی تەرەفی بەصرەو، سەدە (١٠٠)ەکەی دیکەش، لەو لایەوە هێرشیان کرد، خەبەریان دایە عەلی خوا لێی ڕازی بێ، کە ئەوە ئەهلی بەصرە هێرشیان کردە سەرمان! گوتی: ئاخر وا قەرار نەبووو ڕێککەوتنمان کردوە کە نابێ شەڕ بێ! هەروەها هەواڵیشیان

دا بە دایکمان عائیشەو تەڵحەو زوبێر، گوتیان: لە لایەن سوپای عەلییەوە هێرشمان کرایە سەر! گوتیان: بڕیار وا نەبوو! گوتیان: بڵێین چی تازە شەڕە بە ملمانەوە بووە! ئیدی بەو شێوەیە شەڕەکە دروست بوو، ئاوا بە دەستی پیس، مەبەستم ئەوەیە کە ئینسان مێژوو چۆنە، با ئاوا ببینێ.

پێنجەم: هاوەڵان خوا لێیان ڕازی بێ، نابێ زوڵمیان لێ بکەین و، نابێ زوڵمیشیان بۆ بکەین، هەر کەسێکیان کە هەڵەیەکی بووەو لەسەری چەسپاوە، ئەوە هەڵەیە، بەڵام دەبێ وەك خۆی تەماشا بکرێ و، کەسایەتیی و ئیعتیباری ئەو کەسە بە هۆی ئەو گوناح و هەڵەیەوە، نابێ لەبەرچاو ببزێنرێ، وەك شیعە وا دەکەن، غەڵەتی شیعە (شیعەی دوازدە ئیمامیی) لەوەدایە کە هاوەڵان خوا لێیان ڕازی بێ، هەموویان، یاخود زۆربەی هەرە زۆریان، دەخەنە ژێر نیشانەی پرسیارو قسەی هەڵەیان پێ دەڵێن، ئەمە لەلایەك، لەلایەکی دیکەوە: بە دوای هەڵەو کەم و کوڕییاندا دەگەڕێن، باشە ئایا هیچ کەسێکت دەست دەکەوێ هەڵەی نەبووبێ! ئایا عەلی خوا لێی ڕازی بێ هەڵەی نەبووە؟! ئایا ئەوانەی کە شیعە بە پارێزراویان دادەنێن، هەڵەو کەم و کوڕییان نەبووە؟! ئەگەر بڵێن: کەم و کوڕییان نەبووە، دیارە هەموویان پێغەمبەر و مەلائیکەت بوون!! کە بە تەئکید وا نەبووەو کەم و کوڕیی هەر دەبێ، بەڵام دەبێ هەرکەسە کەم و کوڕییەکەی بە قەبارەی خۆی تەماشا بکرێ و، بە هۆی ئەوەوە کە کەم و کوڕییەکیشی هەیە، ئەو هەموو کردەوە باش و خەسڵەتە پەسندانەی، نادیدە نەگیرێن.

تایبەتمەندیی نۆیەم

هەڵوێستی [جەماوەری مسوڵمانان] دەربارەی خزمان و نزیکانی پێغەمبەر[1] (صلی الله علیه وسلم)

---

(١) دوو وشە هەن: ١- (أهلُ البیت)، ٢- (آلُ البیت)، کە لە قورئان و سوننەتدا (آل البیت) نەهاتوە، بەڵکو (آل النبي) هاتوەو، (أهلُ البیت)یش هاتوە، ئنجا (أهلُ البیت) واتە: خزمان و نیزیکانی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) کە لە بنەماڵە و لە چوار چێوەی ماڵی پێغەمبەردا (صلی الله علیه وسلم) خۆیان دەبیننەوە، بەڵام (آل النبي) ئێمە لە (تَحیّات)دا دەڵێین چی؟ (أللهم صلِّ على محمد وآلِ محمد)، ئایا دەڵێین: (وآل بیتِ محمد)؟ نەخێر، (آل) پاڵ دەدرێتە لای کەس (شخص) وەك: (آل محمد)، (آل فرعون)، (آل موسی)، (آل فلان)، بەڵام (أهل) واتە: هاوسەرو خێزان، بۆیەش پاڵدەدرێتە لای ماڵ (بیت) {أهل البیت} بەڵام (آل) یانی: شوێنکەوتووان (أتباع) بۆیەش پاڵدەدرێتە لای شەخس.

بەڕێـــزان!

جەماوەری مسوڵمانان باشترین و هاوسەنگترین هەڵوێستیان لە بارەی بنەماڵەو خزم و نیزیكانی پێغەمبەری خواوە (صلی الله علیه وسلم) هەیە، با لەو بارەوە تەماشای ئەو دوو كۆمەڵە ئایەتە بكەین:

١- لە سووڕەتی (الأحزاب) ئایەتەكانی ژمارە (٣٢ و ٣٣)دا، خوا سبحانە و تعالی هاوسەرانی بەڕێزی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) خوا لێیان ڕازی بێ، دایكانی بڕواداران، دەدوێنێ و دەفەرموێ:

﴿ يَٰنِسَآءَ ٱلنَّبِيِّ لَسۡتُنَّ كَأَحَدٖ مِّنَ ٱلنِّسَآءِ إِنِ ٱتَّقَيۡتُنَّ فَلَا تَخۡضَعۡنَ بِٱلۡقَوۡلِ فَيَطۡمَعَ ٱلَّذِي فِي قَلۡبِهِۦ مَرَضٞ وَقُلۡنَ قَوۡلٗا مَّعۡرُوفٗا ٣٢ وَقَرۡنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجۡنَ تَبَرُّجَ ٱلۡجَٰهِلِيَّةِ ٱلۡأُولَىٰۖ وَأَقِمۡنَ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتِينَ ٱلزَّكَوٰةَ وَأَطِعۡنَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓۚ إِنَّمَا يُرِيدُ ٱللَّهُ لِيُذۡهِبَ عَنكُمُ ٱلرِّجۡسَ أَهۡلَ ٱلۡبَيۡتِ وَيُطَهِّرَكُمۡ تَطۡهِيرٗا ٣٣ ﴾.

واتە: ئەی ئافرەتانی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)! ئێوە وەك هیچ كام لە ئافرەتان نین، ئەگەر پارێزكار بن، قسەی نەرم و بەناز مەكەن، كە سەرەنجام ئەوەی دڵی نەخۆشیی تێدا هەیە، تەماع(تان تێ) بكات و، قسەی باش بكەن و، لە ماڵەكانی خۆتاندا نیشتەجێ بن و، وەك سەردەمی نەفامیی خۆتان مەڕازێننەوە {دیارە ئافرەت لە ماڵێدا خۆی نارازێنێتەوە، ئەگەر لە ماڵێدا خۆی بڕازێنێتەوە بۆ هاوسەری خۆی، لێی قەدەغە نیە، كەواتە: یانی: بە زۆریی لەماڵەكانی خۆتاندا نیشتەجێ بن و، ئەگەر چوونە دەرێش، وەك سەردەمی نەفامیی خۆتان مەڕازێننەوە}و نوێژ بەرپا بكەن و زەكات

٩٩

بدەن و فەرمانبەریی خوا و پێغەمبەرکەی (صلی الله علیه وسلم) بکەن، بێگومان ئەی ئەهلی بەیت! {ئەی خاوەنانی ماڵ!} خوا (سبحانه و تعالی) دەیەوێ پیسییتان لێ لابەرێ {گوناح و خراپەتان لێ لابەرێ}و بە پاککردنەوە پاکتان بکاتەوە.

هەر بە ئاشکرا دیارە دواندن (خطاب) تایبەتە بە هاوسەرانی پێغەمبەرەوە (صلی الله علیه وسلم)، ئەمە شوێنی یەکەم لە قورئاندا کە وشەی (أهل البیت)ی تێدا هاتوە.

٢- شوێنی دووەم لە سوورەتی (هود)دایە، لە بەسەرهاتی ئیبراهیمدا سەلامی خوای لێبێ، کە فریشتە هەواڵی پێدەدەن: هاتوون گەلی لووط بفەوتێنن و، موژدەشی پێدەدەن کە ئیسحاقیان دەبێ و دوای ئیسحاق، یەعقووبیش لە ئیسحاق دەبێ، وەك دەفەرموێ:

﴿ وَٱمۡرَأَتُهُۥ قَآئِمَةٞ فَضَحِكَتۡ فَبَشَّرۡنَٰهَا بِإِسۡحَٰقَ وَمِن وَرَآءِ إِسۡحَٰقَ يَعۡقُوبَ ﴿٧١﴾ قَالَتۡ يَٰوَيۡلَتَىٰٓ ءَأَلِدُ وَأَنَا۠ عَجُوزٞ وَهَٰذَا بَعۡلِي شَيۡخًاۖ إِنَّ هَٰذَا لَشَيۡءٌ عَجِيبٞ ﴿٧٢﴾ قَالُوٓاْ أَتَعۡجَبِينَ مِنۡ أَمۡرِ ٱللَّهِۖ رَحۡمَتُ ٱللَّهِ وَبَرَكَٰتُهُۥ عَلَيۡكُمۡ أَهۡلَ ٱلۡبَيۡتِۚ إِنَّهُۥ حَمِيدٞ مَّجِيدٞ ﴿٧٣﴾ ﴾.

واتە: ژنەکەی (هاوسەری ئیبراهیم کە سارا خاتوونە) وەستا بوو پێکەنی {کە موژدەماندا بەوەی هاتووین گەلی لووط بفەوتێنین}، ئێمەش موژدەمان پێدا کە ئیسحاقیان دەبێ و لە دوای ئیسحاق یەعقووبیشیان دەبێ (واتە: جووتە موژدەیەکیان پێدرا)، ئافرەتەکە گوتی: ئەی هاوار بۆمن! ئایا منداڵم دەبێ کە من بوومە پیرەژن و پیاوەکەشم پیرەو کەوتۆتە تەمەنەوە؟ گوتیان: ئایا لەفەرمانی خوا

سەرت سوڕدەمێنێ؟ بەزەیی و بەرەکەت و پێزی خوا لەسەر ئێوە بێ، ئەی خاوەنی ئەمماڵە، بە دڵنیایی ئەو (خوا) ستایشکراوی شکۆدارە.

کەواتە: (أهل البیت) بە پلەی یەکەم واتە: ژن و منداڵ، چونکە (أهل) یانی: خاوەن، ئنجا ئایا کێ خاوەنی ماڵەو کێ لە ماڵدایە بە زۆریی، کێ ئیشی ماڵێ دەکات، کێ کابانی ماڵە؟ بێگومان ژن، بۆیە (أهل البیت) بە پلەی یەکەم واتە: ژن و هاوسەر، بەپێی قورئان بێ (أهل) یانی: ژن، هاوسەر، یانی: منداڵ و خزم و کەس و ئەوانەش ناگرێتەوە!

بۆیەش ئاوا بەوردیی باسی دەکەم، چونکە شیعە دەڵێن: لێرەدا (أهل البیت) مەبەست پێی (آل البیت)ە! کە ئەم وشەیە هەر نەهاتوە لە قورئاندا.

٣- پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) لە فەرمایشتێکی خۆیدا فەرموویەتی: {أُذَكِّرُكُمُ اللَّهَ تَعَالَى فِي أَهْلِ بَيْتِي} أَخْرَجَهُ أَحْمَد برقم: (١٩٢٨٥)، وَالدَّارِمِيُّ برقم: (٣٣١٦)، وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْد برقم: (٢٦٥)، وَمُسْلِمٌ برقم: (٢٤٠٨)، وَابْنُ حِبَّانَ برقم: (١٢٣).

واتە: خواتان دەخەمەوە یاد دەربارەی نیزیکانی من، ئەوانەی لە چوار چێوەی ماڵی مندان {سێ جاران ئەمەی دووبارە کردەوە}.

شیعە وشەی (آل مُحَمَّد)، - واتە: شوێنکەوتووانی موحەممەد - یان لەگەڵ (أهل مُحَمَّد)دا، - واتە: هاوسەرو خێزانی موحەممەد - تێکەڵ کردوە، ئنجا هەندێك لە زانایانی {جەماوەری مسوڵمانان}یش کەوتوونە نێو ئەو هەڵەیەی شیعەوە، هەروەك لە شتی دیکەشدا

تێیكەوتوون، بۆ وێنە: گوێتان لە كەس بووە بڵێ: ئیمام ئەبوو بەكر، هەر دەڵێن: ئیمام عەلی، دەزانن ئەوە لە چییەوە هاتوە؟ شیعە هێندەیان گوتوە: عەلی ئیمامەو ئیمامەو ئیمامە، سێیەكەی دیكە ئیمامەتیان لێ داگیر كردوە! هەندێ لە زانایانی دیكەش، هەر لە خۆوە كەوتوونە ژێر هەژموونی ئەو فیكرەیەو هەر دەڵێن: ئیمام عەلی، ئایا ئەبوو بەكر ئیمام نیە، عومەر ئیمام نیە؟ عوسمان ئیمام نیە؟! عەلییش لەسەر سەرمانی دادەنێین و ئیمامە، بەڵام ئیمامی چوارەم و جێنشینی چوارەمی پێغەمبەرە (صلی الله علیه وسلم)، بۆیە من هەر دەڵێم: عەلی خوا لێی ڕازی بێ، ئەبوو بەكرو عومەرو عوسمان، خوا لێیان ڕازی بێ، چونكە ئەگەر بڵێی: ئیمام، دەبێ بۆ هەموویان وا بڵێی.

بەڵێ وشەی (أهل) واتە: خاوەن ماڵ، كە زیاتر هاوسەر دەگرێتەوە، كوڕو كچیش دەگرێتەوە، بەڵام لە پەڕاوێزی هاوسەردا.

بەڵام وشەی (آل) لە (آل یؤول أولاً) هاتوە، یانی: (رجع یرجع رجوعاً)، ئنجا (آلْ) بە مانای كەسانێك كە سەر بە كەسێكن، وەك پێشتر گوتم: (أهل) پاڵ دەدرێتە لای (بیت)، بەڵام (آل) پاڵ دەدرێتە لای شەخص[1]، وەك خوا دەفەرمووێ:

﴿وَيَوْمَ تَقُومُ ٱلسَّاعَةُ أَدْخِلُوٓاْ ءَالَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ ٱلْعَذَابِ ﴿٤٦﴾﴾ غافر.

واتە: ڕۆژێك كە ئاخیر زەمان (ساعة) دێ، ئالی فیرعەون بخەنە نێو سزایەكی زۆر بە ئێشەوە.

كەواتە: (آل) واتە: (أتباع)، (خاصة)، (آل الرجل: أتباعه وخاصَّتهُ) واتە: خەڵكە دانسقەكە، كە چاك بەدوای دەكەون و تایبەتن بەوەوە.

---

(١) بڕوانە: مفردات ألفاظ القرآن، ص٩٨.

شاعیرێكیش لەوبارەوە زۆر جوانی گوتوە:

آلُ النَّبِيِّ هُـمُـو أَتْبَـاعُ مِلَّتِـهِ مِنَ الأَعَـاجِمِ وَالسُّودَانِ وَالْعَـرَبِ
لَوْ لَمْ يَكُنْ آلُهُ إلاَّ قَرَابَتَهُ لصَلَّى الْمُصَلِّي عَلَـى الطَّاغِي أَبِـي لَهَبِ

واتە: ئالی پێغەمبەر، نیزیكانی و شوێنكەوتووانی ڕێبازەكەیینی
لە عەجـەم و ڕەش پێستەكان و لە عـەڕەب

ئەگەر ئالی ئەو تەنیا خزمە نزیكەكانی بوونایە (كە بەگۆشت وخوێن دەچنەوە سەری)

ئەوە بابای صەڵەواتدەر، صەڵەواتی بۆ ئەبوو لەهەبی یاخییش دەنارد!

چونكە (أبو لهب) مامی پێغەمبەری خوایە (صلی الله علیه وسلم) و خزمی نیزیكیەتی.

قسەكەی زۆر ڕاستە، ئالی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) ئەوانەن كە شوێنی كەوتوون، ئنجا ئەو خزمانەی باش شوێنی كەوتوون، ئەوە ئەهلیشن و شوێنكەوتووشینی.

ئەگەر تێبینییتان كردبێ، من لە دەرس و وتارەكانمدا دەڵێم: (وصلی الله علی محمد وآله أجمعین، من الصحب والأزواج والقرابة والتابعین لهم بإحسان إلی یوم الدین)، كە ئەوە شێوازێكە بۆ خۆم دامهێناوە، كە دەڵێم: (آله أجمعین) هەموو ئەوانە دەگرێتەوە: هاوسەرەكانی و هاوەڵەكانی و، خزمەكانی و شوێنكەوتووانی، هەموویان ئالی پێغەمبەرن (صلی الله علیه وسلم)، یانی هەر كەس باش شوێنی بكەوێ، ئەوەخەڵكی دانسقە (خاصّة)ی ویە.

پرسیار لە (جعفر الصادق) کراوە، دەربارەی ئەوە کە ئایا ئالی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) خزمەکاننی؟ گوتوویەتی: واشەو واش نیە، گوتوویانە: چۆن؟ گوتوویەتی: لە خزمەکانی ئەوەی چاکی شوێن بکەوێ، ئەوە ئالیەتی و ئەوەی چاکی شوێن نەکەوێ، ئالی ئەو نیە، بەڵێ خزمیەتی بەڵام ئالی ئەو نیە[1]!.

ئنجا دەبێ بەڕێزانی سەیدو شێخیش لەوەدا چاو بەخۆیاندا بگێڕنەوە، هی وایان هەیە هەر لە ڕێوە: خۆی بۆ بەهەشتێ داناوە! دەڵێ: چونکە من خزمی پێغەمبەرم (صلی الله علیه وسلم)، بەڵێ: خزمی وی، بەڵام ئایا شوێنکەوتوویشی و بە نەسەبی تەقواش دەچییەوە سەری؟ ئەگەر وایە زۆر باشە، بەڵام زۆر چاك بزانە خزمایەتییەکەت سوودت پێناگەیەنێ، ئەگەر شوێنی نەکەوی، ئەوەی کە شوێنیشی بکەوێ، با خزمیشی نەبێ، زیانی پێناگات، بۆیە مسوڵمانان پێش هەموو کەس (أبو بکر)یان دانا، لە جێی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) کە لە هۆزی (بني تَيْم) بوو، کەچی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) لە هۆزی (بني هاشم) بوو، پاشان عومەریان دانا، ئەویش خزمی نەبوو، لە هۆزی (بني عَدِي) بوو، دوایی عوسمانیان دانا، کە لە هۆزی (بني أمية) بوو، واتە: ئەو سێیە کە پێش عەلی ئامۆزای خران، هیچیان خزمی نەبوون، بەڵام دیارە لە ڕووی شوێنکەوتن و پەیڕەویی لێکردنەوە، ئەو سێ کەسە، مسوڵمانان بە نزیکتریان زانیون لە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) لە ئامۆزەکەی کە عەلی کوڕی ئەبوو تاڵیبە، خوا لە هەمووان ڕازیی بێ.

---

(١) معجم مفردات القرآن، راغب الأصفهاني، لفظ (آل)، ص٩٨.

ئنجا كۆتایی ئەم باسە، بەم شیعرەی شافیعیی[1] ڕەحمەتیی خوای لێ بێ، دێنم:

إذَا نَحنُ فَضَّلْنَا عَلِيّاً فَإنَّنا   روافضُ بالتَّفضيلِ عندَ ذوي الجَهلِ

وفَضْلُ أَبي بَكْرٍ إذَا مَا ذَكَرْتُهُ   رُمِيتُ بنصْبٍ عِنْدَ ذِكريَ للفَضْلِ

فَلاَ زِلْتُ ذَا رَفْضٍ وَنَصْبٍ كِلاَهُمَا   بِحُبِّيْهِما حَتَّى أُوسَّدَ فِي الرَّمْلِ

واتە:

ئەگەر باسی فەزڵی عەلی بكەین، ئەوا ئێمە لەلای خەڵكی نەفام بە خاوەن ڕەفز (رافضة) دادەنرێین و، ئەگەر باسی فەزڵی ئەبوو بەكریش بكەم، ئەوە بە ئەهلی نەصب (ناصبة)م دادەنێن، بۆیە من بەردەوام بە هۆی خۆشەویستییمەوە بۆ هەردووكیان، تاكو دەخرێمە ژێر لم، هەر بەخاوەن (رفض) و (نصب) دادەنرێم.

كەواتە: هەڵوێستی ڕاست لە بەرانبەر هاوەڵان و خزمانی بەڕێزو دڵسۆزی پێغەمبەری خوادا (صلی الله علیه وسلم) ئەوەیە: كە ئێمە هەركام لە هاوەڵان و خزمانی پێغەمبەرمان (صلی الله علیه وسلم)

---

(١) بۆ زانیاریتان لەبەر ئەوەی شافیعی لە باپیرەی دووردا دەگاتەوە سەر پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) لە یەمەن بووە، لەوێڕا كەلەپچەی دەكەن و دەیهێنن بۆ بەغداد، لەسەردەمی عەباسییەكانداو گوتوویانە: بیستوومانە لەبەر ئەوەی تۆش خۆت بە خزمی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) دەزانی، خەریكی ڕاپەڕینی! ئیدی ئەوانەی لەگەڵی بوون، هەموویان كوشتن، بەڵام شافیعیی گوتوویەتی: دەستم بكەنەوە با دوو قسان بكەم، خەڵكێكیش لەوێ گوتوویانە: ئەوە پیاوێكی زۆر زاناو شارەزایە، بیری شیعەگەریی نیە، بەهەرحاڵ دەربازی دەبێ و دواییش دەچێ بۆ میسر.

خۆشبوێن، ئنجا هاوەڵان و خزمەكانی، ئەگەر چاك شوێنی بكەون، ئەوە ئالی پێغەمبەرن.

ئنجا بە دڵنیاییەوە كە شیعە زۆر باسی (أهل البيت) دەكەن، ئەوەش دەستێكی سیاسی لە پشتەوەیە: كاتی خۆی دوای ئەوەی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) وەفات دەفەرمویَ و، مسوڵمانان ئەو چوار خەلیفە ڕاشیدانە هەڵدەبژێرن، دواتر كێشە پەیدادەبیَ، چونكە بەنو ئومەییە دەمارو نەعرەی نەفامیی زیندوو دەكەنەوەو، ئەوە زۆر زەق بووەو، لەسەردەمی بەنو ئومەییەدا لە دیوەخانی كاربەدەستاندا شیعری سەردەمی نەفامیی زۆر ڕەواجی هەبوو، هەروەها دووبەرەكیی نێوان هەردووك هۆزی قەیسی و یەمانیی، پاشان كێشەی نێوان (بنو أمية) و (بنو هاشم) دوایی كە عەبباسییەكان شۆڕشیان كرد دژی بەنو ئومەییە، ئنجا كێشە كەوتە نێوان (بنو علي) و (بنو عباس) یان عەلەویی و عەبباسیی، ئنجا عەبباسییەكان لە ئومەوییەكان زیاتر عەلەوییەكانیان دەچەوساندنەوە، ئیدی لێرەوە نەعرەی نەفامیی و خۆهەڵكێشان بە عەشیرەت و بنەماڵەوە، سەری هەڵداو، كەم و زۆر هەمووشیان پێوەی گیرۆدە بوون، چونكە هەندێك لە زانایانی (أهل البيت)یش كە شۆڕشیان بەرپا كردوە لە دژی (بنو أمية)، گوتوویانە: ئێمە گەورەترین، لەبەر ئەوەی نەوەو ڕۆڵەی فلاَن كەسین! واتە: ئەوانیش هەر گەڕاونەوە بۆ بنەماڵەو خزمایەتیی، عەبباسییەكانیش گوتوویانە: نەخێر، عەبباس مامی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) بووە، بەڵام عەلی ئامۆزایەتی و مام لەپێش ئامۆزاوەیە! هیچیان نەچوونەوە سەر ئەوەی كامەیان لە ڕووی پابەندیی بە شەریعەتەوە، باشترە! هەموویان كەوتوونە ژێر كاریگەریی ڕەچەڵەك و نەسەبەوە، ئاستی كۆمەڵگا ئەو كاتە وابووە!

دواییش دەبێ سەرنج بدەین: ئایا حوکمی بنەماڵەیی و میراتیی بۆچی چەسپی؟ ئەو کاتە لە هەموو دنیادا هەر وابوو، لەڕۆم هیرەقل دەمرد، کوڕەکەی لە شوێنی دادەنیشت، لەولا کیسرا دەمرد، ئەگەر کوڕی نەبووایە، کچەکەی لە شوێنی دادەنیشت، کاتی خۆی کیسرا کوڕی نەبوو، {بوران} کە کچی بوو لە شوێنیان دانا، ئنجا ئەوە بوو کە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) فەرمووی: {لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ وَلَّوْا أَمْرَهُمُ امْرَأَةً} أَخْرَجَهُ أَحْمَد برقم: (٢٠٥٣٦)، وَالبُخَارِيّ برقم: (٦٦٨٦)، وَالتِّرمِذِيُّ برقم: (٢٢٦٢)، وَالنَّسَائِيُّ برقم: (٥٣٨٨).

واتە: خەڵکێك کە ئافرەتێکیان کردوە بە سەرکردەی خۆیان، سەرفراز نابن.

هەندێك لە زانایان دەڵێن: مەبەست ئەوە نەبووە، چونکە ئافرەتیان کردۆتە سەرکردە، بەڵکو مەبەستی بە دیاریی کراوی گەلی فارس بووە کە سەر فراز نابن، یانی: حوکمی بنەماڵەیی و میراتیی و خێڵەکیی بە گشتیی لە دنیادا هەبووەو، مسوڵمانانیش کارتێکراو بوون بەو عادەت و نەریتەی لە دنیادا باو بووە، دوای ئەوەی ئومەوییەکان کەش و هەوای کۆمەڵگای ئیسلامییان بەرەو ئەو ئاڕاستەیە گۆڕی.

لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لەگەڵتانین
Stay in touch on social media
نحن معكم عبر مواقع التواصل الاجتماعي

ڕاگەیاندنی مەکتەبی مامۆستا عەلی باپیر

عەلی باپیر/AliBapir

archive.org/details/@alibapir

عەلی باپیر/AliBapir

کەناڵی
ڕاگەیاندنی مەکتەبی مامۆستا عەلی باپیر

AliBapir
Google Play
App Store

www.alibapir.net
English - عربي - کوردی

ڕاگەیاندنی مەکتەبی مامۆستا عەلی باپیر

www.alibapir.com

تایبەتمەندیی دەیەم

ڕێز لێنانی خوا بۆ دۆستانی

(كرامة الأولياء)

(کرامات) کۆی (کرامة)یە، واتە: ڕێز لێنان، (أولیاء)یش کۆی (ولِيّ)، واتە: دۆست، نزیك، هەڵبەتە زاراوەکە وا هاتوە، ئەگەرنا ئەو تەعبیرە لە قورئان و سوننەتدا نەهاتوە، بەڵێ هەر کام لە وشەی: (أولیاء) و (کرامة) لە قورئاندا هاتوون، بەڵام بەم تەعبیرە نەهاتوون: (کرامات الأولیاء).

لەو بارەوەش {جەماوەری مسوڵمانان} ڕێز لێنانی خوا بۆ دۆستەکانی بەگشتیی، بەڕاست دەزانن، کە ئەوانەی دۆستی خوابن، خوا ڕێزیان لێ دەنێ، بەچی ڕێزیان لێ دەنێ؟ بەوەی کە هەندێ شت دەزانن و دەتوانن، کە خەڵکی ئاسایی نایانزانێ و نایانتوانێ.

خوای بەرزی مەزن لە سوورەتی (یونس)دا لەو بارەوە فەرموویەتی:

١١١
﴿أَلَآ إِنَّ أَوۡلِيَآءَ ٱللَّهِ لَا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ ﴿٦٢﴾ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَكَانُواْ يَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾ لَهُمُ ٱلۡبُشۡرَىٰ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا وَفِي ٱلۡأٓخِرَةِۚ لَا تَبۡدِيلَ لِكَلِمَٰتِ ٱللَّهِۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلۡفَوۡزُ ٱلۡعَظِيمُ ﴿٦٤﴾﴾.

واتە: ئاگاداربن! دۆستانی خوا نەترسیان لەسەرە، نەپەژارە دادەگرن، ئەوانەی بڕوایان هێناوەو پارێزیان دەکرد، لە ژیانی دنیادا مژدەو دڵخۆشییان بۆ هەیەو لە دوارۆژیشدا، وشەکانی خوا گۆڕانیان بەسەردا نایەت، ئا ئەوە سەرکەوتنی هەرە مەزنە.

لە تەفسیری سوورەتی (یونس)دا، لەبەر تیشکی ئەم ئایەتانەدا، باسێکی تێرو تەسەلم کردوە دەربارەی (کرامات أولیاء الله)، هەروەها لە کتێبی (ڕێگای صاڵح بوون و بەرەو خوا چوون) و لە کتێبی (گیانی ژیان)یشدا، لەو بارەوە قسەو باسم هەیە.

ئیبنو تەیمییە ڕەحمەتی خوای لێبێ دەڵێ: (وَمِنْ أُصُولِ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ : التَّصْدِيقُ بِكَرَامَاتِ الْأَوْلِيَاءِ، وَمَا يُجْرِي اللَّهُ عَلَى أَيْدِيهِمْ مِنْ خَوَارِقِ الْعَادَاتِ، فِي أَنْوَاعِ الْعُلُومِ وَالْمُكَاشَفَاتِ، وَأَنْوَاعِ الْقُدْرَةِ وَالتَّأْثِيرَاتِ، كَالْمَأْثُورِ عَنْ سَالِفِ الْأُمَمِ فِي سُورَةِ الْكَهْفِ وَغَيْرِهَا، وَعَنْ صَدْرِ هَذِهِ الْأُمَّةِ مِنْ الصَّحَابَةِ وَالتَّابِعِينَ وَسَائِرِ قُرُونِ الْأُمَّةِ، وَهِيَ مَوْجُودَةٌ فِيهَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ)[١].

واتە: لە بنچینە ئیمانیی و عەقیدەییەکانی {زۆرینەی مسوڵمانان} بە ڕاست دانانی کەرامەتەکانی دۆستانی خوایەو، ئەوەی کە لەسەر دەستیان دەبینرێ لە یاسا دڕەکان {(خوارق العادات) کۆی (خارق العادة)یە، ئەوەی کە شتی ئاسایی نیە} لە جۆرەکانی زانیاریی و بۆ شت دەرکەوتن و لە جۆرەکانی کاریگەرییەکان، وەك ئەوەی کە لە ئۆممەتانی پێشوو گێڕدراوەتەوە، کە لە سووڕەتی (الكهف) و غەیری ویشدا هاتوە، هەروەها لە سەرەتای پێشینی ئەم ئۆممەتەش لە هاوەڵان و لە شوێنکەوتووانیان و سەدەکانی دیکەی ئۆممەت و، هەتا ڕۆژی قیامەتیش ئەوە هەر دەبێ.

مەبەست پێی ئەوەیە کە: ئەوانەی دۆستی خوابن و لە خوا نزیك بن، دەگونجێ هەندێ شت بزانن، کە لەڕێی ئاساییەوە نەزانرێ و، دەگونجێ هەندێ شت بتوانن، کە خەڵکی دیکەی ئاسایی نەیتوانێ.

شایانی باسیشە دۆستانی خوا (أولياء الله) نە لە توێژێکدان، نە بەرگێك و شێوەیەکی تایبەتییان هەیە بەڵکو: (مَنْ كَانَ مُؤْمِناً تَقِيّاً كَانَ للهِ وَلِيّاً) واتە: هەر کەسێك بڕوادارو پارێزکار بێ، دۆستی خوایە،

(١) مجموع الفتاوى، ج٣ ص١٥٦.

بەئەندازەی ئەوە کە ئیمان و تەقوای هەیە، چونکە خوا وایان پێناسە دەکات، دەفەرموێ:

﴿ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَكَانُواْ يَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾ ﴾.

زانایان دەڵێن: هەرچی بۆ پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) موعجیزە بووە، دەگونجێ بۆ دۆستەکانی خواش هەبێ، بەڵام بۆ ئەوان بە کەرامەت لە قەڵەم دەدرێ.

بەڵام پێم وایە ئەوە هەندێك زێدەڕۆیی تێدایە، چونکە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) هەندێ شتی بووە، مەرج نیە بەو شێوەیە بۆ غەیری پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) ببێ! بەڵام دەگونجێ کەسێك ئازارو گرفتێکی هەبێ، پیاوێکی چاك، ئافرەتێکی چاك، دوعای بۆ بکات، دەست بخاتە سەر شوێنەکەی، شیفای بۆ بێ، ئەو شتانەو هاووێنەکانیان بوون و هەن، هەروەها دەگونجێ دۆستانی خوا، هەندێك زانیاریی تایبەتییان هەبێ و، هەندێك شتیان بۆ کەشف بێ، چ لە حاڵەتی خەودا لەڕێی خەون (رؤيا)ەوە، چ لە حاڵەتی بێداریی (يقظة)دا، لەڕێی خورپە (إلهام)و فیراسەتەوە، کە لەتەوەری یەکەمی ئەم مەوسوعەیەدا، بە درێژیی لەو بارەوە قسەمان کردوە.

بەڵام هەر کەس بانگەشەی کرد، مەرج نیە وابێ و، کەسێکیش ئەو حاڵەتەی هەبێ، وەك بانگەشەو خۆ هەڵکێشان باسی ناکات، بەڵکو دەیشارێتەوە، مەگەر بەرژەوەندییەکی شەرعیی لە ئاشکرا کردن و دەرخستنیدا هەبێ.

تایبەتمەندیی یازدەیەم

هاوسەنگیی لە نێوان عەقڵ و نەقڵ دا

لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لەگەڵتانین
Stay in touch on social media
نحن معكم عبر مواقع التواصل الاجتماعي

AliBapir/عەلی باپیر

ڕاگەیاندنی مەکتەبی مامۆستا عەلی باپیر

AliBapir/عەلی باپیر

archive.org/details/@alibapir

www.alibapir.net
English - عربي - کوردی

کەناڵی
ڕاگەیاندنی مەکتەبی مامۆستا عەلی باپیر

AliBapir
Google Play
App Store

ڕاگەیاندنی مەکتەبی مامۆستا عەلی باپیر

www.alibapir.com

بەڕێـــزان!

خوا پشتیوان بێ ئەم مەسەلەیە (هاوسەنگیی لەنێوان عەقڵ و نەقڵدا) لە تەوەری پێنجەمدا[1]، بەشێکی تایبەتی بۆ تەرخان دەکەین، بەڵام لێرەش وەك بنەمایەکی {زۆرینەی مسوڵمانان} باسم کرد، {جەماوەری مسوڵمانان} هاوسەنگیی ڕادەگرن لە نێوان عەقڵ و نەقڵ، یاخود عەقڵ و وەحیی دا، بەو مانایە نا: کە هەردووکیان وەك یەك تەماشا دەکەن، چونکە وەحیی، یان نەقڵ یانی: زانیاریی خوا، ئنجا زانیاریی خوا لە کوێ و، عەقڵی مرۆڤ لە کوێ؟[2].

---

(١) واتە: تەوەری پێنجەمی {مەوسووعەی: بیرکردنەوەی ئیسلامیی لەنێوان وەحیی و واقیع دا} کە کتێبی پێنجەمی بۆ تەرخان کراوە.

(٢) وەك جارێك لە زیندانی ئەمریکییەکاندا، زۆر سەرماو باران بوو، پێش نوێژییم بۆ زیندانییەکان دەکرد، گوتم: پێڵاوەکان دامەنێنن، بە پێڵاوەوە نوێژ دەکەین، یەکێکیان کە بەرپرسێکی گەورەی ڕژێمی پێشوو بوو، شیعەش بوو، گوتی: (هذا ما يَخُشْ في عقلي) ئەوەم لە عەقڵەوە ناچێ! چۆن بە پێڵاوەوە نوێژ دەکرێ؟ {لە دڵی خۆمدا گوتم: خەڵك دەچێتە مزگەوتەکانتان، بۆنیان لێ دێ، لەبەر ئەوەی پێتان ناشۆن}، گوتم: ئاساییەو دەتوانی پێڵاوەکانت دابنێی، ئیدی نوێژەکەمان کرد، دوایی برادەرەکانی لێی توورە بوون گوتیان: چۆن شێخ دەڵێ: پێڵاو دامەنێن بۆ ئەوەی سەرماتان نەبێ، تۆ دەڵێی لە عەقڵمەوە ناچێ، تۆ چی دەزانی؟ ئاوا سەرزەنشتیان کردو، منیش گوتم: فلانکەس! گوتی: بەڵێ، گوتم: دەزانی عەقڵی من و تۆ لە چاو زانیاریی خوا چەندە؟ گوتی: نەخێر نازانم، گوتم: منیش هەر نازانم، بەڵام دەتوانم بۆت وەنیزیك بخەم: عەقڵی جەنابت وەك پەرداخێك وایەو، زانیاریی خواش وەك دەریا وایە، ئنجا وەك چۆن ئاوی دەریا لە پەرداخێکدا جێی نابێتەوە، ئاواش عیلمی خوا لە عەقڵی تۆدا جێی نابێتەوە، ئنجا ئایا دەبێ لەبەر ئەوەی ئەو عیلمە لە عەقڵی ئێمەدا جێی نابێتەوە، ڕەفزی بکەین؟ گوتی: نەخێر.

هەر لە دێر زەمانەوە، لەسەردەمی سەرهەڵدانی موعتەزیلەوە، کێشە لە نێوان عەقڵگەراو دەقگەرا (العقلانیون والنصوصیون)دا هەبووە، یانی: ئەوانەی کە عەقڵ زاڵ دەکەن بە دەقداو، ئەوانەی دەق زاڵ دەکەن بەسەر عەقڵدا، کە ئەوە وەك مەسەلەی ژن سالاریی و پیاو سالارییم، لە کۆمەڵگادا دێتە بەرچاو، لە بواری کۆمەڵایەتییدا، کە لە ڕاستییدا ئیسلام نە دەفەرموێ: ژن سالاریی و، نە دەفەرموێ: پیاو سالاریی، بەڵکو دەفەرموێ: شەرع سالاریی، هەروەها لە بواری هەڵسوکەوت لەگەڵ دەوروبەردا، نەرمڕەویی و توندڕەویی، میانەڕەویی و تیژڕەویی، نەخێر، بەڵکو شەرعڕەویی، شەرع چی گوت، وا دەکەین، لەو شوێنەی شەرع فەرمان دەکات، توند بین، دەبێ توند بین و، لەو شوێنەی دەفەرموێ: خێرا برۆ، دەبێ خێرا برۆی، ئەگەر گوتیشی ڕاوەستە، دەبێ ڕاوەستی، نەك بڕیار بدەی: کە هەر دەبێ نەرم و نیان بی، یان: هەتا کۆتایی هەر میانەڕەو بی، بێگومان میانەڕەو ئەگەر مەبەست پێی حاڵەتی هاوسەنگیی بێ، بەڵێ، بەڵام ئەگەر مەبەست ئەوەبێ کە زبریی و، توندییت نەبێ و، هەمیشە هەر لێدراوبی و کوژراوبی، هەرگیز لێنەدەی و نەکوژی! خوا وای نەفەرمووە، خوا دەفەرموێ:

﴿ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ ﴿١١١﴾ ﴾.

دەکوژن و دەشکوژرێن، لە خەڵکیش دەدەن و لێشیان دەدرێ، هەڵبەتە لە شوێنی خۆیداو لە چوار چێوەی شەرعدا.

ئێستاش با تەماشای ئەم دوو ئایەتە موبارەکە بکەین:

١- لە سوورەتی (البقرة) ئایەتی (٢٤٢)دا، خوای پەروەردگار دوای ئەوەی باسی کۆمەڵێك یاساکانی بواری کەسێتیی دەکات، دەفەرموێ:

﴿ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمْ ءَايَٰتِهِۦ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٤٢﴾ ﴾.

واتە: ئاوا خوا ئایەتەکانی خۆی بۆ ئێوە ڕوون دەکاتەوە، بۆ ئەوەی بفامن.

کەواتە: خوا سبحانە و تعالى دەیەوێ ئێمە بفامین، دەیەوێ ئێمە عەقڵ بەکاربێنین، چونکە (لعلَّ)ە، بۆ ئومێدو پێ خۆشبوونە، خوا پێی خۆشە، عەقڵمان بەکاربێنین.

٢- لە سوورەتی (الأنعام) ئایەتی (١٠٦)دا، دەفەرموێ:

﴿ اتَّبِعْ مَآ أُوحِيَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ ﴿١٠٦﴾ ﴾.

واتە: شوێن ئەوە بکەوە کە لە پەروەردگارتەوە بۆت نێردراوە.

کەواتە: خوای دادگەر هەم فەرمانمان پێدەکات عەقڵی خۆمان بەکاربێنین، هەم فەرمانیشمان پێدەکات شوێن وەحیی بکەوین، کەواتە: شوێنکەوتنی نەقڵ و، بەکارهێنانی عەقڵ، دوو ڕووی دینداریین، دینداریی تەندروست و ڕێك، ئەوەیە کە هەم بە دوای وەحیی بکەوین، هەم عەقڵ بەکاربێنین و، عاقڵانە شوێن وەحیی بکەوین.

جاری دیکەش باسم کردوە: هەندێ کەس نامیلکەیەکیان لەسەر من نووسیبوو، ناوونیشانی نامیلکەکە ئاوا بوو: {ئێمە دەبێ بۆ تێگەیشتنی قورئان، عەقڵی خۆمان بەکاربێنین}!![1]، بۆیان هێنام گوتیان: ئەوە ڕەخنەیە لە تۆ گیراوە، دەڵێ: فلان کەس گوتوویەتی: دەبێ عەقڵی خۆمان بەکاربێنین، بۆ تێگەیشتنی وەحیی و

---

(١) واتە: ئەوانەی نامیلکەکەیان نووسیبوو، هەر قسەیەکی خۆمیان کردبوو بە ناوونیشان، بەڵام نیشانەی سەرسوڕمان (!)یان لەبەرانبەر قسەکەی مندا دانابوو، گوایە قسەیەکی هەڵەو ناشەرعییم کردوە.

شوێنکەوتنی ئایین، گوتم: ئنجا هەر وایە، چونکە بەبێ عەقڵیی بە دوای ئایین ناکەوین! بۆیە ئەمە پێویست بە ڕەت دانەوە ناکات، چونکە هەر لێی حاڵی نەبووە، دیارە خوای بەرز ئەوەی عاقڵ نەبێ، تەکلیفی لێ ناکات (العقل مناط التكليف) عەقڵ، ئەرکی شەرعیی پێوە بەستراوە، ئەگەر کەسێك شێت بێ، تەکلیفی شەرعیی لەسەر نیە، منداڵ بە هەمان شێوە، هەروەها ئەوەی بێ هۆش بێ، تەکلیفی شەرعیی لەسەر نیە، وەك لە فەرمایشتەکاندا هاتوە.

(إبن خلدون) ڕەحمەتی خوای لێبێ، عیبارەتێك دێنێ، پێم جوانە، هەرچەندە تێبینییم لەسەر هەندێکی هەیە، دەڵێ:

(العقل ميزان صحيح، فأحكامه يقينية لا كذب فيها، غير أنك لا تطمع أن تزن به أمور التوحيد والآخرة، وحقيقة النبوة، وحقائق الصفات الإلهية، وكل ما وراء طوره، فإن ذلك طَمَعٌ في محال، ومثال ذلك مثال رجل رأى الميزان الذي يوزن به الذهب، فطمع أن يَزِنَ به الجِبالَ، وهذا لا يَدلُّ على أن الميزان في أحكامه غير صادق، لكن للعقل حد يقف عنده ولا يتعدّى طَوْرَه، حتى يكون له أن يحيط بالله وبصفاته، فإنه ذرة من ذرات الوجود الحاصل منه)[1].

واتە: هۆش تەرازوویەکی ڕاستە، بڕیارەکانیشی جێی دڵنیایین، درۆیان تێدا نیە،[2] بەڵام ئەوەندە هەیە تۆ نابێ ئومێدی ئەوەت

---

(١) مقدمة، ص ٣٣٣-٣٣٤.

(٢) تێبینییەکەم لێرە دایە: کە هەموو عەقڵێك وا نیەو، هەموو جارێکیش عەقڵ بڕیارەکانی جێی دڵنیایی نین و، ئەوەش نیە بڵێی تێیدا بە هەڵەدا نەچێ، زۆر عەقڵ بە هەڵەدا دەچن، جاری وایە عەقڵی فەیلەسووفەکان، بەڵکو عەقڵی

هەبێ، کە بەو عەقڵەی خۆت کارو باری خوا بەیەکگرتن و، ڕۆژی دوایی و، ماهیەتی پێغەمبەرایەتیی و، جەوهەری سیفەتەکانی خوا سبحانە و تعالی، بەو عەقڵە هەڵسەنگێنی، هەروەها هەموو ئەو شتانەی کە لەپشت مەودای عەقڵەوەن، ئا ئەوە، ئومێدەوار بوونە بە شتێك، کە مەحاڵە، وێنەی ئەمەش وەك پیاوێك وایە، تەرازوویێك ببێنێ کە: زێڕی پێ هەڵدەسەنگێنرێ، تەماع بکا کە بەو تەرازووە چیایەکان هەڵسەنگێنێ {دیارە تەرازوویێك کە بۆ کێشانی زێڕ دروست کراوە، چیای پێ هەڵناسەنگێنرێ}، ئنجا کە ناتوانێ چیا هەڵسەنگێنێ، ئەوە بەڵگە نیە لەسەر ئەوەی کە یاساکان و بڕیارەکانی ئەو تەرازووە ناڕاستن، عەقڵیش لە شوێنێك دەوەستێ و ناتوانێ ئەو هێڵە ببەزێنێ، بەشێوەیەك کە دەوری سیفەتەکانی خواو دەوری خوا بدا، چونکە عەقڵ گەردێکە لە گەردەکانی بوون، کە لە خواوە هاتوە.

(بەرگسۆن)[1] کە زۆر بەرگریی کردوە لە ڕووح و عەقڵ و ئیلهام، بیردۆزەی (حَدْس)ی هەیە، واتە: ڕاستەوخۆ پەی بەشت بردن، وێنەیەکی جوان دەهێنێتەوە دەڵێ: عەقڵ لەچاو نهێنییەکانی بوون، چ جای خاوەنی بوون، کە خوایە سبحانە و تعالی، وەك ئەو دەنکە چەوە وایە، کە شەپۆلی دەریا فڕێی دەداتە سەر کەنارێك، ئەو دەنکە چەوە، چۆن دەتوانێ لە دەریاو شەپۆلەکانی حاڵی بێ؟

زانایانی ئیسلام، ناپێکێ.

(١) برجسون هنري لوي (١٨٥٩-١٩٤١) فەیلەسووفێکی فەڕەنسییە. بڕوانە: الموسوعة الفلسفية المختصرة، ص ٨٧-٩١.

خوێنەرانی بەڕێز! هەموو ئەوانەی بەهەڵەدا چوون، لە سۆنگەی ئەوەوە بووە: بارێکیان لە عەقڵ بار کردوە کە نایتوانێ، هەربۆیەش فەیلەسووفەکانی یۆنان و غەیری یۆنانیش، کاتێ ویستوویانە خوای بەرزو مەزن وێنا بکەن[1]، زۆر بۆچوونی سەیرو سەمەرەیان باس کردوون، هەیانە وەك: فیساغۆرس، گوتوویەتی: خوا ژمارەیە.

هەیانە گوتوویەتی: خوا چوار توخمەکانە: ئاوو، ئاگرو، باو، گڵ!

سوقرات و ئەفلاتوون و ئەرستۆ، کە لە هەموویان عاقڵتر بوون، گوتوویانە: خوا ئەو بوونەی دروست کردوەو، لێی گەڕاوەو لە وردەکارییەکانیدا هیچی لەبارەوە نازانێ.

ئنجا موعتەزیلەش لێرەوە ئەو فیکرەیان هێناوە، بۆیە بەڕاستیی دەبێ وریا بین! عەقڵ لەو شوێنەدا کە بڕ دەکات و، ئەوەندەی دەرکی دەکات، ئیعتیباری بۆ دابنێین، بەلام ئەوەی کە دەرکی ناکات، دەبێ لە سنووری خۆی بوەستێ.

---

(١) لە مەوسووعەی: (درەوشاوەیی ئیمان و پووچەڵیی ئیلحاد، لەبەر ڕۆشنایی زگماك و عەقڵ و زانست و وەحیی دا) کە - پەنجا ئاڵقەی (٤٠-٤٥) خولەکییە- بە درێژیی لە بارەی دەستە پاچەیی فەلسەفەو فەیلەسووفەکانەوە، لە بەرانبەر ناسینی خوادا، قسەمان کردوە، کە ئێستا لە ژێر چاپە و، بەدەنگ و وێنەشەوە بڵاودەکرێتەوە.

سوپاس و ستایش بۆ خوا، دوایی چاپی یەکەمی کراو نوسخەی لە کتێبخانەکاندا نەماو، ئێستاش چاپی دووەمیشی لە دوو بەرگ دا کراوەتەوە.

تایبەتمەندیی دوازدەیەم

وەرگرتنی هەواڵی جۆری (الآحاد) مادام ئۆممەت قبووڵی کردبێ، لەبواری عەقیدەدا

{جەماوەری مسوڵمانان} ڕایان وایە: هەر هەواڵێك لە پێغەمبەرەوە هاتبێ (صلى الله عليه وسلم) واتە: فەرمایشتەکانی، با لە جۆری ئاحادیش بن، مادام ئۆممەت بە گشتیی قبووڵی کردبێ و پێچەوانەی عەقڵ نەبێ و پێچەوانەی نەقڵ[1] نەبێ و، پێچەوانەی واقیع نەبێ، ئەوە لەبواری عەقیدەشدا کاری پێ دەکرێ، چونکە هەموو زانایان لەسەر ئەوە یەکدەنگن کە فەرموودەی ئاحاد لە بواری هەڵسوکەوتەکاندا، لەبواری یاسا شەرعییەکانی دیکەدا، وەردەگیرێ، موعتەزیلەو غەیری موعتەزیلەش لەسەر ئەوە یەکدەنگن، بەڵام {جەماوەری مسوڵمانان} دەڵێن: لەبواری عەقیدەشدا وەردەگیرێ، کە هەر ئەوەش ڕاستە.

(عبدالله بن يوسف الجديع) ئاوا پێناسەی فەرموودەی: (الآحاد) دەکات دەڵێ:

{الآحادُ لُغَةً: جمعُ (أَحَدْ) وهو بمعنى (واحد)} واتە: (آحاد) لە زماندا کۆی (أحد)ە، کە بە مانای یەکێکە.

هەڵبەتە فەرمایشتێك کە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی و بەتەواتور بە ئێمە نەگەیشتوەو بە شێوەی ئاحاد پێمان گەیشتوە، مەرج نیە گێڕەرەوە (راوي)کەی هەر یەکێ بێ، لەوانەیە دوو، سێ، چوار بن، بەڵام نەگەیشتۆتە تەواتور.

{واصطلاحًا: ما لـمْ يجمعْ شُروطَ التَّواتُرِ} واتە: لە ڕووی زاراوەییەوە (آحاد) ئەوەیە کە مەرجەکانی تەواتوری تێدا کۆ نەبووبنەوە.

---

(١) واتە: قورئان، یان جۆری موتەواتیر لە سوننەت.

(تەواتور)[1] ئەوەیە کە: کۆمەڵێك شتێکیان لە پێغەمبەری خوا بیستبێ، یان بینیبێ، کە نەگونجێ درۆ بکەن، ئەوانەش بە کۆمەڵێکی دوای خۆیان گەیاندبێ، بەم شێوەیە تاکو گەیشتۆتە ئێمە، بەجۆرێك کە ئێمە دڵنیابین پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی، یان کردوویەتی.

دوایی دەڵێ: {وهوَ حُجَّةٌ مُعتبرَةٌ في الشَّرعِ يفيد العلم والعمل، هذا الَّذي كان عليه سلفُ الأُمَّةِ، أنَّ خبر الواحدِ الصَّحيحِ حُجَّةٌ في إفادَةِ العلمِ والعملِ، ولا فرقَ فيمَا يُستفادُ به مِمَّا يتَّصلُ بعملِ القلبِ أو عمَلِ الجوَارِحِ، فما تثبتُ بِهِ الطَّهاراتُ والنَّجاساتُ، وما تصحُّ الصَّلاةُ به وما تَبْطُلُ، وما يحلُّ وما يحرُمُ، يثبتُ به الإيمانُ بأنَّ من أسماء اللهِ تعالى (الجميل)، وبأنَّ ملكينِ يسألانِ العبْدَ في قبرِهِ، يُقالُ لأحدِهمَا (مُنكرٌ) وللآخرِ(نكيرٌ)، {سنن الترمذي: برقم (١٠٧١)} وهذا المسلكُ في التَّفريقِ بين العقائدِ والشَّرائع بِدْعَةٌ دخيلةٌ، تأثَّرَ بها كثيرٌ من المتأخرينَ المُنتسبينَ للسُّنَّةِ، لأنهم وجدُوا أخبارَ الآحادِ توصفُ بالظَّنِّ، وهذا إطلاقٌ مُوهِمٌ ليسَ بِجيِّدٍ، فإنَّ العلمَ يصحُّ فيه الإكتفاءُ بالدَّلائلِ الظَّاهرَةِ، وهوَ يتفاوتُ قوَّةً بحسبِ قوَّةِ البُرهَانِ وظُهورِهِ، وليسَ مُطلقُ الظَّنِّ مقبولاً، إنَّما يُقبلُ الظَّنُّ الرَّاجحُ إلى درجَةِ اليقينِ، وذلك لا يحصلُ في الأحاديثِ إلاَّ بشُروطٍ شديدَةٍ، ولعلَّهُ من الجديرِ بالمُلاحظَةِ في هذه المسألةِ، أن يُلغَى استخْدَامُ عبارةِ (حديثُ الآحادِ يُفيدُ الظَّنّ الرَّاجحَ)}[2].

---

(١){الخَبرَ أو الحديث المتواتر: ما أَخْبرَ به جمعٌ يُؤْتَمَنُ تواطؤهم على الكذب} المعجم الوسيط، ص١٠١٠.

(٢) تيسير أصول الفقه، عبدالله بن يوسف الجديع، ص ١٤٠-١٤٣، هەروەها بڕوانە: أخبار الآحاد في الحديث النبوي: حجيتها، مفادها، العمل بموجبها، عبدالله بن عبدالرحمن الجبرين.

واتە: فەرموودەی ئاحاد بەڵگەیە لە شەرعداو ئیعتیباری پێ دەكرێ، هەم زانیاریی دەگەیەنێ، هەم كردەوەش {واتە: هەم لە بواری عەقیدەدا پشتی پێ دەبەسترێ، هەم لە بواری یاسا كردەییەكاندا}، پێشینی ئۆممەتی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) {سەرەتای ئۆممەت} لەسەر ئەوە بوون، {واتە: هاوەڵان و شوێنكەوتووانیان}، ئەوەی كە لە فەرموودەی ئاحاد وەردەگیرێ، جیاوازیی ناخرێتە نێوان ئەوەی كە پەیوەندیی بە كردەوەی دڵەوە هەبێ، یان كردەوەی ئەندامەكانەوە، چونكە ئەوەی كە مەسەلەی پاك و پیسییەكانی پێ دەچەسپن و، ئەوەی كە نوێژی پێ دروست دەبێ، یان نوێژی پێ بەتاڵ دەبێتەوەو، ئەوەی كە پێی دەزانرێ ئەو شتە حەڵاڵە، یاخود حەرامە، هەموو ئەو فەرموودانەی ئەو شتانەیان پێ دەچەسپن، ئەوەشیان پێ دەچەسپێ كە پەیوەندیی بە ئیمان و عەقیدەوە هەیە، وەك ئەوە كە یەكێ لەناوە جوانەكانی خوا، بریتیە لە (الجمیل) {كە لە قورئاندا نەهاتوە، بەڵام لە فەرمایشتی پێغەمبەردا (صلی الله علیه وسلم) هاتوە، كە دەفەرموێ: {إنَّ الله جميلٌ يحب الجمال} رواه مسلم: ٩٢، واتە: خوا جوانەو جوانیی خۆش دەوێ}.

هەروەها كە دوو فریشتە لە گۆڕدا لە مرۆڤ دەپرسنەوە، بەیەكێكیان دەگوترێ: (منكر) ئەوی دیكەش (نكیر)، {سنن الترمذي: بە ژمارە ١٠٧١}.

{یانی: ئەگەر ئێمە بڵێین: ئیمانمان بە مونكەرو نەكیر هەیە، لەبەر ئەوەی لە فەرمایشتی پێغەمبەری خوادا (صلی الله علیه وسلم) هاتوە، شتێكی چاكمان كردوە، مادام فەرموودەكە ڕاست بێت}[1].

---

(١) ئەوەی نێوان ئەو جۆرە كەوانانە {} زیادەی خۆمە.

ئنجا ئەو ڕێچكەیە كە جیاوازیی دەخاتە نێوان ئەو شتانەی كە لەبواری عەقیدەدان و، ئەو شتانەی كە لەبواری هەڵس و كەوتەكاندان، ئەوە داهێنراوێكە تازە هاتۆتە نێو ئیسلامەوەو، زۆرێك لەوانەی كە پاڵدراونەتە لای ئەهلی سوننەت، لە دوا دواییەكان (متأخرین)، پێی كارتێكراو بوون، چونكە تەماشایان كردوە: فەرموودەكانی ئاحاد بەوە وەصف كراون گوتوویانە: هەواڵی ئاحاد تەنیا گومان دەگەیەنێ، كە ئەوەش قسەیەكە ئینسان دەخاتە هەڵەوەو، تەعبیرێكی باش نیە، چونكە زانیاریی هەبوون بە شتێك، جاری وا هەیە هەر بەبەڵگە ئاشكرایەكان ئیكتیفا دەكرێ، كە ئەویش لە حاڵێكەوە بۆ حاڵێك دەگۆڕێ، بەپێی ئەوە كە بەڵگەكە تا چ ڕادەدەیەك ئاشكرایە و، تا چ ڕادەیەك پەنهانە، ئنجا ئەوەش ڕاست نیە كە: گومان بەڕەهایی وەربگیرێ، بەڵكو گومانی زاڵ وەردەگیرێ، كە لە پلەی یەقین نزیك بووبێتەوە، ئەو گومانە زاڵەش كە لە پلەی یەقین نزیك بۆتەوە، تەنیا لەو فەرمایشتانەدا دەستگیرمان دەبێ، كە چەندان مەرجی قورسیان تێدان، {كەواتە: هەر شتێ بەناوی پێغەمبەرەوە (صلی الله علیه وسلم) گوترا، گومانێكی زاڵی نزیك لە یەقین نابەخشێت، تاكو پشتی پێ ببەستین، لەبواری عەقیدەدا}.

شایانی باسە دەبووایە ئەوە تێبینیی بكرێ لەو باسەدا، كە ئەو عیبارەتە بەكار نەهێنرێ كە دەگوترێ: فەرموودەی ئاحاد گومان، یان گومانی زاڵ دەگەیەنێ.

{چونكە جاری وایە فەرموودەكە جۆری ئاحادە، بەڵام دڵنیای كە پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) فەرموویەتی، لەبەر ئەوەی ئۆممەت، هەر لە سەرەتاوە بەهاوەڵان و شوێنكەوتووانیشەوە،

قبووڵیان کردوە، لەوانەیە بۆ یەکێ جێی دڵنیایی بێ و، بۆ ئەوی دیکە جێی دڵنیایی نەبێ، ئنجا ئەوەی کە بۆی جێی دڵنیاییە، بەکاری دەهێنێ}.

بەڵام لێرەدا مەسەلەیەك هەیە: ئایا ئەگەر کەسێ گوتی: بڕوام بەو دەقانە نیە کە دەربارەی دەججاڵ، یان دەربارەی هاتنە خوارەوەی عیسا سەلامی خوای لێبێ، هاتوون، هەڵوێستمان چییە؟

دەڵێین: ئەگەر بڵێ: بڕوام پێیان نیە، هەرچەندە پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) فەرمووونی، ئەوە پێی کافر دەبێ، بەڵام ئەگەر بڵێ: بڕوام نیە ئەوە پێغەمبەری خوا فەرموویێتی، دەڵێین: شتێکی باشی نەکردوەو بەهەڵەدا چووە، چونکە ئەوە لەسەرەتای ئۆممەتەوە ئەو فەرمایشتانە هاتوون و، زانایان باسیان کردوون، چۆن لەخۆڕا تۆ تانەیان لێ دەدەی، هەر لەبەر ئەوەی لە عەقڵتەوە ناچن؟! بەڵام ناتوانین حوکمی کافر بوونی بەسەردا بدەین، هەتا مامۆستای گەورەی کۆیە لە تەفسیرەکەیدا لە باسی (دابة الأرض) کە لە قورئاندا هاتوە[1]، دەڵێ: {وای تێدەگەم ئەو شێخە ساختانەن کە بەدێیاندا دەگەڕێن، خەڵکی دەکەنە دەروێش} بەتەئکید مامۆستا نەدەبوو وای گوتبایە، بەڵام ئەو هێندەی ڕق لە شێخی ساختە هەڵساوە، لە کاردانەوەی ئەواندا، عاتیفە زۆری بۆ هێناوەو (دابة الأرض)ی بەوە تەفسیر کردوە، کە بەتەئکید وانیە.

---

(١) سووڕەتی (النمل) ئایەتی ژمارە (٨٢).

بەڵگەکانی پشت پێ بەسترانی فەرموودەی ئاحاد بە گشتیی

(عبدالله بن یوسف الجدیع) چەند بەڵگەیەك دێنێتەوە، كە زانایانی دیكەش ئەو بەڵگانە هەر دێننەوە، دەربارەی ئەوە كە هەواڵی ئاحاد ئیعتیباری پێ دەكرێت، ئەگەر مەرجەكانی تێدا هاتبنە دی، چ لەبواری عەقیدەدا، چ لەبورای هەڵس و كەوتەكاندا، بەڵگەكانیش ئەمانەن:

١- خوای پەروەردگار لە سوورەتی (التوبة) ئایەتی (١٢٢)دا، دەفەرموێ:
﴿ فَلَوْلَا نَفَرَ مِن كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَآئِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا۟ فِى ٱلدِّينِ وَلِيُنذِرُوا۟ قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوٓا۟ إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٢٢﴾ ﴾.

واتە: دەبووایە لە هەر كۆمەڵێكی زۆری مسوڵمانان، كەمێكیان دەربچن، بڕۆن بۆ شارەزا بوون لە ئاییندا، دوایی خەڵكەكەی خۆیان وریا بكەنەوە، هەر كات گەڕانەوە بۆ لایان، تاكو ئەوانیش وریایی خۆیان وەربگرن {تووشی ناشەرعیی و هەڵەو پەڵە نەبن}.

دەڵێ: {الطَّائفةُ: الواحدُ فصاعدًا، والكفايةُ تحصلُ بواحدٍ يرحلُ فيتفقَّهُ فيعودُ إلى قومِهِ وعشيرتِهِ مُبلِّغًا معلِّمًا نذيرًا، فَتَصِحُّ نِذارتُهُ شرعًا وتلزَمُهُم حُجَّتُهُ، وهي خبرُ آحادٍ}[1].

(الطائفة): یەكێك یان زیاترە، بەڵام بەیەك كەسیش كە بچێ گەشت بكات، دوایی بگەڕێتەوە بۆ لای گەلەكەی و هۆزەكەی، ئاگاداریان بكاتەوەو فێریان بكات و وریایان بكاتەوە، لە ڕووی

---

(١) سەرچاوەی پێشوو ص١٤١.

شەرعەوە، وریا کردنەوەکەی بۆیان دروستەو لەسەریشیان دەبێتە بەڵگە، لەگەڵ ئەوەشدا کە هەواڵەکەی لە جۆری ئاحادە.

٢- خوا سبحانە و تعالى لە سوورەتی (الحجرات) ئایەتی (٦)دا، دەفەرموێ: ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن جَآءَكُمۡ فَاسِقُۢ بِنَبَإٖ فَتَبَيَّنُوٓاْ ﴿٦﴾ ﴾.

واتە: ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! ئەگەر فاسیقێك هەواڵێکی بۆ هێنان، ڕوونی بکەنەوە.

دەڵێ: {فأمرَ بالتَّثبُّتِ فِي قَبُولِ خبرِ الفاسقِ، ممَّا دلَّ بمفهومهِ على قبولِ خبرِ العَدْلِ}.

واتە: خوا فەرمانی کردوە بەبەرچاو ڕوونبوونەوەو لێکۆڵینەوە، لە وەرگرتنی هەواڵی بابایەکی لاڕێ و گوناهباردا، ئەمەش چەمکەکەی دەلالەت لەسەر ئەوە دەکات {کە ئەگەر هەواڵی بابایەکی (فاسق) پێویستیی بەوە بێ، ساغ بکرێتەوەو لێ بکۆڵرێتەوە داخۆ ڕاست دەکات یان نا؟} بابایەکی دادگەر کە درۆی لێ نەزانراوە، دەبێ هەواڵەکەی لێ وەربگیرێ {پێویست بە پەلەنەکردن (تثبُّت) و ڕوونکردنەوە (تَبيُّن)یش ناکات}.

٣- {تواترَ أنَّ النَّبـيَّ (صلى الله عليه وسلم) كان يبعثُ أُمرَاءهُ وقضاتِهِ وسُعاتِهِ، وهم أفرادٌ، فيلزمُ النَّاسَ الَّذين أُرسلوا إليهم، ماجاءُوهُم به من العِلمِ، كما بعثَ مُعاذًا إلى اليمنِ، وبعثَ غيرَهُ إلى غيرِهِ}.

واتە: بەتەواتور بە ئێمە گەیشتوە کە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) فەرماندەکانی خۆی و قازییەکانی خۆی و ئەوانەی زەکات کۆ دەکەنەوە، دەیناردن، ئەوانەش هەموویان یەك، یەك بوون، خەڵکێکیش

کە ئەوانەیان دەچوونە لا، پابەند دەکران بەوەوە کە ئەو زانیارییەی لەڕێی ئەو کەسەوە پێیان گەیشتوە، وەری بگرن، وەك چۆن (مُعاذ)ی نارد بۆ یەمەن و، غەیری ئەویشی نارد بۆ شوێنانی دیکە.

٤- {قبولُ خبرِ الشُّهودِ وهُم آحادٌ، بناءً على رُجحانِ صِدْقِهم وعدالتِهمْ، واجبٌ شرعًا، مع أنَّ أمرَ الصِّدقِ والعدالةِ فيهم مظنونٌ، وذلك لجوازِ اتِّفاقهِم على الكذبِ في الباطِنِ رغبَةً أو رهبةً، فقبوُل الرِّوايةِ أولى، فإنَّ داعيةَ الكذبِ مِمَّن عُرِفَ بالصِّدقِ، ضعيفةٌ}.

واتە: شایەدانێك کە شایەدیی دەدەن و گومانێکی زاڵمان هەیە کە ڕاست دەکەن، دەبێ شاهێدییەکەیان لێ وەربگرین {مادام گومانی زاڵمان هەبێ کە ڕاستگۆن و، دادگەرن، لەڕووی شەرعەوە، واجبە ئەو شاهێدییەیان لێ وەربگرین} لەگەڵ ئەوەشدا ڕاستکردن و دادگەرییەکەیان، شتێکی گومان لێکراوە {یانی: یەقینی سەدا سەدت نیە} چونکە دەگونجێ بەهۆی تەماع وەبەرنان یان ترسێنرانەوە، بە پەنامەکیی لەسەر درۆ ڕێککەوتبن، کەواتە: قبوولکردنی گێڕرانەوە (روایة) - لەو جۆرە کەسانە - لە پێشترە، چونکە هەبوونی پاڵنەری درۆکردن، لە کەسێکدا بە ڕاستگۆیی ناسرابێ، بێهێزە.

کەواتە: ئەوانە هەموویان بەڵگەن لەسەر ئەوە کە هەواڵی ئاحاد، چ لەبواری عەقیدە، چ لەبواری یاسا شەرعییەکانی دیکەدا، کاری پێ دەکرێ، بەڵام وەك گوتم: بەمەرجێ ئەو فەرموودەیە، مەرجەکانی قبووڵی تێدا بێنە دی.

تایبەتمەندیی سێزدەیەم

قورئان هەمووی ڕوونەو،
دەگونجێ مرۆڤ لەهەمووی تێبگات

بەڕێــزان!

ئەمەش بنەمایەكی دیكەی گرنگە لە بنەما ئیمانیی و عەقیدەییەكانی {ڕێبازی جەماوەری مسوڵمانان}، چونكە هەندێك كەس پێیان وا بووە كە قورئان وا نیە كە خەڵك لێی تێبگات، هەڵبەتە هەندێك شتیان كردۆتە بیانوو، بۆ وێنە: ئایەتەكانی (متشابە) كە خوا دەفەرموێ: هەندێك لە قورئان (متشابە)ە، هەروەها ئەو پیتە پچڕ پچڕانە (الحروف المقطة)ی كە لە سەرەتای بیست و نۆ سووڕەت لە سووڕەتەكانی قورئاندا هەن! بەڵام وەك باسی دەكەین، ئەو شتانە ناگونجێ بكرێنە بیانووی ئەوە، كە قورئان ڕوون نیەو ئینسان ناتوانێ لێی تێبگات، چونكە خوای كاربەجێ لە چەندان ئایەتدا، ئەوەی ڕاگەیاندوە كە ئەم قورئانە ڕۆشنەو ڕۆشنكەرەوەیەو، ئاسانە بۆ لێتێگەیشتن، بۆیە ئەو وردە شتانە كە كراون بە زڕە بەڵگە (شبهة)، لە بەرانبەر ئەو هەموو ئایەتە ڕۆشنانەدا، خۆیان ڕاناگرن، كە خوا تێیاندا جەختی لەسەر ئەوە كردۆتەوە: قورئان ڕوونەو، مرۆڤ بە ئاسانیی دەتوانێ لێی تێبگات و، دەركی ماناو مەبەستەكانی بكات.

ئێستاش با سەرنجی چەند ئایەتێك بدەین لەو بارەوە:

١- لە ئایەتەكانی (١٥ و ١٦)ی سووڕەتی (المائدة)دا، لە سیاقێكدا، خوا ڕوو لە خاوەن كتێبەكان دەكات، دەفەرموێ:

﴿ قَدْ جَآءَكُم مِّنَ ٱللَّهِ نُورٌ وَكِتَٰبٌ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾ يَهْدِى بِهِ ٱللَّهُ مَنِ ٱتَّبَعَ رِضْوَٰنَهُۥ سُبُلَ ٱلسَّلَٰمِ وَيُخْرِجُهُم مِّنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ بِإِذْنِهِۦ وَيَهْدِيهِمْ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿١٦﴾ ﴾.

واتە: بێگومان لە خواوە ڕووناکییەك و کتێبێکی ڕۆشنکەرەوەتان بۆ هاتوە، خوا ڕێنمایی کەسانێکی پێدەکات - کە شوێن ڕەزامەندییەکەی دەکەون - بەرەو ڕێبازەکانی ئاشتیی و، لە تاریکاییەکان بەرەو ڕووناکیی، بە ویستی خۆی دەربازیان دەکات و، بەرەو ڕاستە شەقام ڕێنماییان دەکات.

کەواتە: خوای پەروەردگار ناوی لە قورئان ناوە: ڕووناکیی (نور) کە هەم بۆ خۆی ڕوونەو، هەم دەبێتە هۆی ڕوونکردنەوەو بینینی شتەکانیش، ناویشی لێناوە: (کتاب مبین)، دیارە (مبین) ئەگەر لە (أبان)ەی (لازم)ەوە بێ، واتە: ڕۆشن و، ئەگەر لە (أبان)ەی (متعدِّي)یەوە بێ، واتە: ڕۆشنکەرەوە، (لازم) ئەوەیە کە پێویستی بە (مفعول بە) ناکات، دەگوترێ: (أبان القَمَرُ)، واتە: مانگ دەرکەوت، بەڵام ئەگەر بە (متعدِّي) هات، پێویستیی بە (مفعول بە) دەکات، دەگوترێ: (أبان المُعَلِّمُ الکتاب) واتە: مامۆستایەکە کتێبەکەی ڕۆشن کردەوە، واتە: قورئان هەم لە خودی خۆیدا ڕۆشنە، هەم ڕۆشنکەرەوەشە.

٢- لە ئایەتەکانی (١٧٤ و ١٧٥)ی سوورەتی (النساء)دا، خوای بەرزو مەزن ڕوو لە مرۆڤایەتیی دەکات، دەفەرموێ:

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدۡ جَآءَكُم بُرۡهَٰنٞ مِّن رَّبِّكُمۡ وَأَنزَلۡنَآ إِلَيۡكُمۡ نُورٗا مُّبِينٗا ﴿١٧٤﴾ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِٱللَّهِ وَٱعۡتَصَمُواْ بِهِۦ فَسَيُدۡخِلُهُمۡ فِي رَحۡمَةٖ مِّنۡهُ وَفَضۡلٖ وَيَهۡدِيهِمۡ إِلَيۡهِ صِرَٰطٗا مُّسۡتَقِيمٗا ﴿١٧٥﴾ ﴾.

واتە: ئەی خەڵکینە! بە دڵنیاییەوە لە پەروەردگارتانەوە، بەڵگەیەکی ئاشکراتان بۆ هاتوەو، ڕووناکییەکی درەوشاوەمان بۆ

ناردوونە خوار {کە مەبەست پێیان قورئانە، دەشگونجێ مەبەست لە (بُرۡهَٰنٌ) پێغەمبەری خاتەم (صلى الله عليه وسلم) بێ}، ئنجا ئەوانەی بڕوایان بە خوا هێناوە و توند دەستیان پێوە گرتوە، بێگومان (خوا) دەیانخاتە نێو بەزەیی و بەخششێك لە لایەن خۆیەوەو، بەرەو لای خۆی، ڕێیەکی ڕاستیان پێشان دەدات.

ئنجا ئەگەر بگونجێ مەبەست لە (برهان) پێغەمبەری {خاتەم موحەممەد (صلى الله عليه وسلم)} بێ، بەڵام بە تەئکید مەبەست لە (وَأَنزَلۡنَآ إِلَيۡكُمۡ نُورٗا مُّبِينٗا) هەر قورئانە، چونکە هەر قورئان دابەزێنراوە.

٣- لە ئایەتی (٨٤)ی سوورەتی (النساء)دا، خوا سبحانه و تعالى دەفەرموێ:

﴿ أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ ٱلۡقُرۡءَانَۚ وَلَوۡ كَانَ مِنۡ عِندِ غَيۡرِ ٱللَّهِ لَوَجَدُواْ فِيهِ ٱخۡتِلَٰفٗا كَثِيرٗا ﴿٨٢﴾ ﴾.

واتە: ئایا ئەوانە لە قورئان نافکرن و وردنابنەوە! کە ئەگەر لەلایەن جگە لە خواوە بووایە، ناڕێکیی زۆریان تێدا دەبینی.

واتە: ئایەتەکانی تێکدەگیران و پێکەوە ناکۆك و دەبوون و دژ دەبوون، بەڵام چونکە لەلایەن خواوەیە، ئایەتەکانی ڕۆشنن و، پێکەوەش دژو ناکۆك نین.

چەند قسەیەکی زانایان بە نموونە، کە قورئان ڕوون و فامکراوە:

أ- عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود کە زۆر شارەزا بووە لە قورئان، دەڵێ: {وَالَّذِي لاَ إِلَهَ غَيْرُهُ، مَا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ سُورَةٌ، إِلاَّ أَنَا أَعْلَمُ حَيْثُ نَزَلَتْ، وَمَا مِنْ آيَةٍ، إِلاَّ أَنَا أَعْلَمُ فِيمَا أُنْزِلَتْ} (أخرجه البخاري برقم: (٤٧١٦)، ومسلم برقم: (٦٤٧٨)).

واتە: سوێند بەو کەسەی پەرستراوی جگە لەو نیە، هیچ سوورەتێك نیە لە کتێبی خوادا، مەگەر دەزانم لە کوێ دابەزیوە، هیچ ئایەتێك نیە، مەگەر دەزانم بۆچی دابەزێنراوە!

ب- حەسەنی بەصرایی کە بە بەرجەستەترین زانایانی تابیعین دادەنرێ، دەڵێ: {مَا أَنْزَلَ اللهُ آيَةً إِلاَّ وَهُوَ يُحِبُّ أَنْ يُعْلَمَ مَا أَرَادَ بِهَا}[1]. ١٣٨

واتە: خوا هیچ ئایەتێکی دانەبزاندوە، مەگەر حەز دەکات، کە ئەوەی پێی مەبەست بووە، بزانرێ.

ئنجا خوا سبحانه و تعالی کە حەزیشی کردوە، خەڵك لە ئایەتەکانی تێبگات، دیارە واشی لێ کردوون کە خەڵك لێیان تێبگات.

ج- مەسرووق کە ئەویش یەکێکە لە زانایانی تابیعین دەڵێ: {مَا نَسْأَلُ أَصْحَابَ مُحَمَّدٍ عَنْ شيءٍ، إِلاَّ وَعِلْمُهُ فِي القُرْآن، وَلَكِنْ عِلْمُنَا قَصَرَ عَنهُ}[2] واتە: هیچ پرسیارێکمان نەکردوە لەبارەی هیچ شتێکەوە، لە هاوەڵانی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)، مەگەر زانیاریی ئەو

---

(١) الإتقان في علوم القرآن ج٢، ص٤٦٤.

(٢) مجموع الفتاوى ج٢، ص ١٢٢.

شتە لە قورئاندا هەیە، بەڵام زانیاریی ئێمە کورت بوو (واتە: ئێمە نەمانتوانی ئەوەی کە هاوەڵان پێیان گوتین، هەمووی وەربگرین).

سەرنجدانێك لە (المحكمات) و (المتشابهات)ی قورئان:

ئنجا با سەرنجی ئایەتە موحکەمەکان و ئایەتە موتەشابیهەکان بدەین:

وەك گوتمان: هەندێك لە زانایان ئەوەیان کرۆدتە بیانووو گوتوویانە: چونکە قورئان ئایەتی موتەشابیهی تێدان، کەواتە: مەرج نیە هەمووی فام بکرێ! بە پێچەوانەی ئەوەوە کە ئێمە کردمان بە سەردێڕو ناوونیشان، کە قورئان هەمووی هی ئەوەیە خەڵك لێی تێبگات، دوای ئەوەی سەرنجی دەدات و تێی ڕادەمێنێ.

لە سوورەتی (آل عمران)دا خوای کاربەجێ لەوبارەوە دەفەرموێ:

﴿ هُوَ ٱلَّذِىٓ أَنزَلَ عَلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ مِنْهُ ءَايَٰتٌ مُّحْكَمَٰتٌ هُنَّ أُمُّ ٱلْكِتَٰبِ وَأُخَرُ مُتَشَٰبِهَٰتٌ ۖ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَٰبَهَ مِنْهُ ٱبْتِغَآءَ ٱلْفِتْنَةِ وَٱبْتِغَآءَ تَأْوِيلِهِۦ ۗ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُۥٓ إِلَّا ٱللَّهُ ۗ وَٱلرَّٰسِخُونَ فِى ٱلْعِلْمِ يَقُولُونَ ءَامَنَّا بِهِۦ كُلٌّ مِّنْ عِندِ رَبِّنَا ۗ وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّآ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿٧﴾ ﴾.

واتە: ئەو (خوا) کەسێکە کە کتێبی ناردۆتە سەرتۆ، ئایەتانێك لەو کتێبە مانا ڕۆشنن، ئەوان بنەڕەتی کتێبەکەن و، هەندێکیشیان مانای وێکچوویان هەن، ئنجا ئەوانەی کە لادان لە دڵیاندا هەیە، بە مەبەستی سەر لێشێواندنی خەڵك و لێکدانەوەی کتێبەکە (بە جۆرێکی چەواشەکەرانە) شوێن ئەوەیان دەکەون کە مانای وێکچووی هەن، لە حاڵێك دا کە جگە لە خواو قووڵبووەوان لە زانیاریی دا،

لێکدانەوەکەی نازانن (ئەوانەی کە) دەڵێن: بڕوامان پێی هێناوە، هەمووی لە لایەن پەروەردگارمانەوەدیەو، بێجگە لە خاوەن عەقڵان کەس پەند وەرناگرێ.

بۆیە من بە دوو شێوە خوێندمەوە، ئەگەر تێبینییتان کردبێ:

١)- تەنیا خوا ماناو مەبەست، یان ئەو سەرەنجامەی کە ویستراوە لە پشت ئەو ئایەتەوە، دەیزانێ: (**وَمَا يَعۡلَمُ تَأۡوِيلَهُۥٓ إِلَّا ٱللَّهُۗ**).

٢)- تەنیا خواو قوڵبووەوان بە زانیارییدا ماناو سەرەنجامەکەی دەزانن: (**وَمَا يَعۡلَمُ تَأۡوِيلَهُۥٓ إِلَّا ٱللَّهُۗ وَٱلرَّٰسِخُونَ فِي ٱلۡعِلۡمِ**).

ئنجا بۆ زانیارییتان! یەکێك لەو هۆکارانەی کە مانای ئایەتەکانی قورئان دەگۆڕێ، مەسەلەی وەستان (وقف)ە، ئەگەر لەسەر وشەی (ألله) نەوەستی، کە دەفەرموێ:

(**وَمَا يَعۡلَمُ تَأۡوِيلَهُۥٓ إِلَّا ٱللَّهُۗ وَٱلرَّٰسِخُونَ فِي ٱلۡعِلۡمِ يَقُولُونَ ءَامَنَّا بِهِۦ كُلّٞ مِّنۡ عِندِ رَبِّنَا**)

واتە: تەنیا خواو ڕۆچووان بە زانستدا تەفسیری ئەو ئایەتانە کە موتەشابیهن، دەزانن و ئەوانەی کە بە زانستدا ڕۆچوون، دەڵێن: بڕوامان پێی هەیە هەمووی لەلایەن پەروەردگارمانەوەدیە.

مانای وایە: وێڕای خوا عز وجل، ڕۆچووان بە زانیاریی (الراسخون في العلم)یش ماناو مەبەستەکەی دەزانن.

کورتەی واتای (محکم) کە بە (محکمات) کۆ دەکرێتەوە، واتە: مانا ڕۆشن، لە چییەوە هاتوە؟ قەڵایەك مەحکەم بێ واتە: درزو کەلێنی تێدانین، ڕستەیەکیش ئەگەر مانایەکەی ڕۆشن بێ، ئەوە بواری تێدانیە خەڵك بۆچوونی دیکەو واتای دیکەی لێ بگرێ.

بەڵام (متشابە) کە بە (متشابهات) کۆدەکرێتەوە، واتە: لێك چوو، ئەو واتایە دەگەیەنێ و ئەوەش دەگەیەنێ، یانی: زیاتر لە واتایەك هەڵدەگرێ.

ئنجا کە خوا دەفەرموێ: ﴿وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُۥٓ إِلَّا ٱللَّهُ وَٱلرَّٰسِخُونَ فِى ٱلْعِلْمِ﴾ واتە: ماناو مەبەستێك کە لە ئایەتە موتاشابیهەکان دەگیرێ، تەنیا خوا دەیزانێ، یاخود تەنیا خواو ئەوانەی کە بەزانستدا ڕۆچوون و زۆر شارەزان، دەیزانن.

ئنجا پێم وایە بۆیە ئەم ئایەتە وا دابەزێنراوە، کە بگونجێ بە هەردووك شێوەکە بخوێنرێتەوە، چونکە مەسەلەی (متشابە) ڕێژەیی (نسبي)یە، بۆ هەندێك کەس ڕۆشنە، واتە: بۆ وان وێکچوو (متشابە) نیەو، بۆ هەندێ کەس ڕۆشن نیە کەواتە: بۆ ئەوان (متشابە)ە.

(متشابە)ە بەو واتایەی کە زیاتر لە واتایەك هەڵدەگرێ، چونکە بە زانستدا ڕۆچووان هەموو واتا وێکچووەکانی دەزانن.

بەڵام ئەوەی کە ڕۆچوو نەبێ بە زانستدا، هەموو ئەو واتایانە نازانێ کە پێکدەچن.

دوو نموونە لە قسەی زانایان لە بارەی (متشابە)ەوە:

أ- پێشەوا ئەحمەدی كوڕی حەنبەل دەڵێ: {المحكم: الذي ليس فيه اختلاف، والمتشابه: الذي يكون في موضعٍ كذا، وفي موضعٍ كذا}[1]، واتە: موحكەم ئەوەیە كە جیاوازیی تێدانیە (واتە: جۆراو جۆریی تێدانیەو یەك واتای هەیە) بەڵام موتەشابیه، ئەوەیە كە لە شوێنێك مانایەك دەدات و، لە شوێنێكی دیكە مانایەكی دیكە دەدات، یاخود ئەو واتایەش دەدات و، ئەو واتایەش دەدات.

ب- (د. عبدالله بن عبدالمحسن التركي) دەڵێ: {والتشابه أمرٌ نسبيٌّ إِضافيٌّ، فقد يَشْتَبِهُ على إِنسانٍ، ما لا يَشتبِهُ على غيره}، واتە: كە خوا دەفەرموێ: (آيات متشابهات) شتێكی ڕێژەیی پاڵدراوە، بۆ هەندێك كەس ماناكەی ڕوون نیە، بەڵام بۆ هەندێكیان مانایەكەی ڕوونە.

١٤٢

كە دەڵێ: (أمر نسبي إضافي) واتە: بە نسبەت هەندێكەوە وایەو، بە نسبەت هەندێكەوە وانیەو، ئەگەر پاڵ بدرێتە لای كەسێك، بۆ ئەو مانایەكەی ناڕۆشنەو، بۆ كەسێكی دیكە مانایەكەی ڕۆشنە، یانی: مانای ئایەتێك، جاری وایە بۆ كەسێك ڕۆشن نیە، بەڵام بۆ كەسێكی دیكە ڕۆشنە.

لە عەبدوڵڵای كوڕی عەبباسەوە گێڕدراوەتەوە كە گوتوویەتی: من لەو كەسانەم كە مانای (متشابە) دەزانم، دیارە دەبێ هەر واش بێ، چونكە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دوعای بۆ كردووە بە چەند بێژەیەك هاتووە، یەك لەوانە: {أَللَّهُمَّ فَقِّهْهُ فِي الدِّينِ

---

(١) العدة في أصول الفقه، (٢/٦٨٥).

وَعَلِّمْهُ التَّأْوِيلَ} أَخْرَجَهُ ابْنُ حِبَّانَ برقم: (٧٠٥٥)، قَالَ شُعيب الأرنؤوط: إِسْنَادُهُ صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ مُسْلِمٌ.

واتە: ئەی خوایە! لە ئاییندا تێیبگەیەنەو لێکدانەوەو تەفسیری قورئانی فێر بکە.

مانای وشەی (تأویل):

بە نسبەت وشەی (تأویل)ەوە، لە ئەصڵی مانا زمانەوانییەکەیدا واتە: گێڕانەوە (أَوَّلَ يُؤَوِّلُ تَأْوِيلاً) واتە: گێڕانەوە، (آلَ يؤل) یانی: (رَجَعَ يَرْجِع)، (أَوَّلَهُ) یانی: (رَجَّعَهُ) گێڕایەوە.

(إبن تيمية) دەڵێ: (ولفظُ التأويل في عُرْف السَّلَف له معنيان: أحدهما: تفسير الكلاَم وبيانُ معناه، وأما المعنى الثاني للتأويل، فهو نفس المراد بالكلام، فإن كان الكلامُ أمرًا أو نهيًا، فتأويلُه نفسُ فعل المأمور به، وترك المحظور، كما قالت عائشة رضي الله عنها: «كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يُكْثِر أن يقول في ركوعِه وسجوده: «سبحانَكَ اللهمّ ربَّنا وبِحَمْدِكَ، أللهمّ اغْفِرْ لي «يتأَوَّلُ القرآن، تعني: أن هذا هو تأويلُ قوله تعالى: { فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ} النصر:٣.

وإن كان الكلام خبراً، فتأويله: نفسُ الشيء المُخْبَرِ عنه، فتأويل ما أخبر الله به عن نفسه، وعن اليوم الآخر، هو نفس الحقيقة التي يُخْبِرُ عنها، وذاك في حق الله، هو كُنه ذاته وصفاته التي لا يعلمها غيره، وتلك هي المتشابه الذي لا يَعْلَمُ تأويله إلا الله، وهذا هو الذي يجبُ تفويضُ العلم فيه إلى الله عزَّ وجلَ}[1] .

---

(١) مجموع الفتاوى، ج٦ ص ٤٣٤، عن (مجمل اعتقاد أئمة السلف) ص ١٤٧-١٥١، د. عبدالله بن عبدالمحسن التركي.

واتە: وشەی (تأویل)[1] لە لای زانایانی پێشین دوو واتای هەن:

یەك: ڕوونکردنەوەی مانای ئەو قسەیەو، مەبەست پێی چییە؟

دوو: مانای دووەمی بریتیە لە: خودی ئەو مەبەستەی کە ویستراوە بۆ ئەو شتە، نەك مانایەکەی، واتە: ئەگەر ئەو قسەیە، فەرمان بێ، یان قەدەغە کردن بێ، (تأویل) کردنەکەی بریتیە لەئەنجامدانی ئەو فەرمان پێکراوە، یان خۆ لێ دوور گرتنی ئەو قەدەغە کراوە، دایکمان عائیشە خوا لێی ڕازی بێ گوتوویەتی: {كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يُكثر أن يقول في ركوعِه وسجوده: «سبحانَكَ اللهمّ ربَّنا وبِحَمْدِكَ، اللهمّ اغْفِرْ لي «يتأوَّلُ القرآن، تعني: أن هذا هو تأويلُ قوله تعالى: (فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ) النصر:٣} واتە: پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) لەڕکووع و کڕنووشی دا دەیفەرموو: پاکیی بۆ تۆ ئەی خوایەو پەروەردگارمان! ستایش بۆ تۆ، ئەی خوایە! لێم ببوورە، تەئویلی قورئانی دەکرد، واتە: کە خوا لە کۆتایی سووڕەتی (النصر)دا فەرموویەتی:

﴿ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ ﴿٣﴾ ﴾، بە ستایش کردنی پەروەردگارتەوە بە پاکی بگرەو داوای لێبوردنی لێبکە، پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) ئەوەی جێبەجێ کردوە، ئەوەی کە خوا لێی ویستوە، جێ بەجێی بکات.

بەڵام ئەگەر هەواڵ پێدان بێ، تەئویل کردنی هەواڵ پێدان، بریتیە لە هاتنە دی خودی ئەو شتە هەواڵ پێدراوە، ئەوەی کە خوا

---

(١) ئەبو جەعفەری تەبەڕیی لە تەفسیرەکەی خۆیدا ئەم وشەیە زۆر بە کاردێنێ، بە مانای لێکدانەوەو تەفسیری ئایەتەکان.

هەواڵی پێداوە دەربارەی خۆی، یان دەربارەی ڕۆژی دوایی، بریتیە لە هاتنە دی ئەو حەقیقەتە كە خوا هەواڵی پێداوە، ئنجا بە نسبەت خوای بەرزی مەزنەوە، بریتیە لە چییەتی خواو سیفەتەكانی، كە جگە لە خۆی كەس نایانزانێ، ئەوەش ئەو (متشابە)یە كە جگە لە خوا هیچ كەس (تأویل)ەكەی نازانێ {خوا چۆنە؟ سیفەتەكانی چۆنن؟ بەهەشت و دۆزەخ بەو وردەكارییەی كە هەن، چۆنن؟ تەنیا خوا دەزانێ} ئنجا ئەوە جۆرە تەئویلێكە پێویستە زانیارییەكەی بگێڕدرێتەوە بۆ لای خوا.

بۆ زیاتر ڕوون بوونەوەی مەبەست دەڵێین:

خوا سبحانە و تعالی باسی خۆی كردوەو، باسی سیفەتەكانی خۆی كردوە، بۆ وێنە: باسی چوونە سەر عەرشی خۆی كردوە، ئنجا ئەوەندەی كە لێی حاڵی دەبین، ئەوە دیارەو، ئەوەی كە لێی تێناگەین، ئا ئەوەیانە كە لە لەگەڵ ڕاوەستان (وقف) لەسەر وشەی (الله)دا، دەگونجێ كە دەفەرموێ: ﴿وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُۥٓ إِلَّا ٱللَّهُ﴾.

كەواتە: هەندێك لەئایەتەكان، بەشێك لە واتایەكەیان تەنیا خوا دەیزانێ، بەڵام ئەوی دیكەیان كە مانا گشتییەكەیانە، ئێمەش دەیزانین، یاخود بەلایەنی كەمەوە زانایانی ڕۆچوو دەیزانن، ئنجا ئەوەندەی كە دەزانرێ، بە (متشابە) لە قەڵەم نادرێ و، ئەوەی كە نازانرێ ئەوە (متشابە)ەوە دەبێ بگێڕدرێتەوە بۆ لای خوا.

ئەوەش باس و بابەتێكی زۆر وردەو زانایان زۆر مشت و مڕیان بووە لەسەر ئایەتەكانی: (محكمات و متشابهات)، گرنگ ئەوەیە ئێمە بزانین كە قورئان لەبەر گەلێك حیكمەت، خوا زۆربەی زۆری

ئایەتەکانی کردوونە (محکمات) کە دەربارەشیان دەفەرموێ: ئەوانە ئەسڵی قورئانن، هەندێکیشیان (متشابهات) مانا وێك چوون، ئنجا ئەوانەی کە دڵیان لادان و نەخۆشیی تێدابێ، لە جیاتی ئەوەی بە دوای ئەو هەموو ئایەتە موحکەمانە بکەون، بە دوای هەندێ ئایەتی موتەشابیهـ دەکەون، کە زیاتر لە واتایەك هەڵدەگرن.

حیکمەت چییە خوای کاربەجێ هەندێک لە ئایەتەکانی بە (متشابە) ناردوون؟

زانایان بۆ وەڵامی ئەم پرسیارە زۆر شتیان باسکردوە، کە پێم وایە گرنگترینیان ئەم دووانەن:

١)- ئەو ڕاستییانەی کە قورئان گرتوونیە خۆی، لەوە مەزنترن کە عەقڵی ئینسان ئیستیعابیان بکات، بۆیە خوای کاربەجێ هەندێك لەو ڕاستییانەی خستوونە دوو توێی هەندێك ئایەتی (متشابە)ەوە، کە زیاتر لە واتایەك هەڵدەگرن، بۆ وێنە: خەڵکێکی عەوام، کە دەڵێ: خوا لەسەر عەرشە، لە ئاسمانە، بە پێی ئاستی خۆی لێی تێدەگات و، جۆرە تێگەیشتنێکی هەیە، جیایە لە هی زانایەکی ڕۆچوو، ئەویش بە قەدەر خۆی لێی تێدەگات، هیچ کامیشیان وەك ئەوەی کە لە واقیعدا هەیە، بەو شێوەیە لێی تێناگەن، بۆیە خوای کاربەجێ ئەو بابەتە مەزنانەی خستوونە چوار چێوەی ئایەتە مانا وێکچووەکانەوە.

٢)- ئەگەر ئایەتە مانا وێکچووەکان (متشابهات) نەبوونایە، زانایان هێندە لێیان نەدەکۆڵیەوەو مشت و مڕیان نەدەبووو، سەرەنجام هێندە بە ئایەتەکاندا قووڵ نەدەبوونەوە، سبحان الله! تەنیا ئەمە ئەوە

دەگەیەنێ ئەم قورئانە فەرمایشتی خوایە، چونکە ئێستا کەسێك بڵێ: خەڵکینە! وەرن، هەتا بۆتان دەکرێ لەم کتێبەم وردبنەوە، تێی بگەن و لێی ڕابمێنن، مانای وایە دەبێ زۆر دڵنیابێ، کە هەرچەندە سەرنجی بدەن و تێوەی ڕابمێنن، کەم و کورتییەکی تێدا نابیننەوە، وەك خوا دەربارەی دروستکراوەکانی خۆی فەرمومویەتی:

﴿ مَّا تَرَىٰ فِي خَلْقِ الرَّحْمَٰنِ مِن تَفَاوُتٍ ﴿٣﴾ ﴾.

واتە: لە نێو دروست کراوی خوادا نارێکیی نابینی.

دەربارەی کتێبەکەشی فەرموویەتی:

﴿ أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ ۚ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِندِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا ﴿٨٢﴾ ﴾ النساء.

واتە: ئایا لە قورئان ڕانامێنن! ئەگەر لەلای جگە لە خواوە بووایە، جیاوازیی و نارێکیی زۆریان تێیدا دەدی.

بەڵێ، خوا هەم دروستکراوەکانی بە باشترین شێوە خوڵقاندوون، وەك دەفەرموێ:

﴿ صُنْعَ اللَّهِ الَّذِي أَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ ﴿٨٨﴾ ﴾ النمل.

هەم قورئانیشی بە باشترین شێوە فەرمووە، وەك فەرموویەتی:

﴿ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا ۚ ﴿١١٥﴾ ﴾ الأنعام.

واتە: فەرموودەی پەروەردگارت لە ڕاستیی و دادگەرییدا تەواوی کردوە.

بۆیە: نە لە دروستکراوەکەیدا کەم و کوڕیی هەیەو، نە لە فەرمایشتەکەشی دا.

تایبەتمەندیی چواردەیەم

هۆکارەکان کاریگەرییان لە کارتێکراوەکانیاندا هەیە، بە مۆڵەتی خوا (الأسباب لها تأثير في مُسَبَّباتها، بإذن الله)

بەڕێــزان!

ئەم مەسەلەیەش یەکێکە لەو بابەتە عەقیدەییانەی کە مشت و مڕی زۆریان لەسەر بووەو، بەردەوام لەسەریشیان هەیە، ئایا مەبەست پێی چییە کە هۆکارەکان کاریگەرییان هەیە، لە شتە پەیدا بووەکاندا، بەڵام بەمۆڵەتی خوا؟

مەبەست ئەوەیە {جەبرییە} هەبوون، گوتوویانە: ویستی مرۆڤ و دەستەڵاتی مرۆڤ، هیچی لە دەست نایەت، هەرچی هەیەو هەرچی پەیدادەبێ، خوا دروستی دەکات و مرۆڤ هیچ کارەیە! ئنجا لێرەدایە کە مەلای گەورەی کۆیە لە دێڕە شیعرێکی دا دەڵێ:

چونکە سەلبی تەئسیریان لە قودرەتی عەبدی کرد
ئۆممەتی وا زەبەلاح هەمووی بە زینــدوویی مرد

ئنجا ئەم فیکرەی (جەبرییە) دوایی بەسەر زۆربەی ئۆممەتدا، گشتێنراوەو، ئێستاش لەگەڵدا بێ، خەڵکێکی زۆر، لە نێو گەلانی ئیسلام: کورد، عەرەب، تورك، فارس، ئەفغان، هیند.. دەڵێن: مرۆڤ هیچ کارەیە! بەڵام بێگومان ئەوە ڕاست نیەو، مرۆڤیش شتەو شتیشی لە دەست دێ، بە بەڵگەی ئەوە کە خوا سزای دەدات و پاداشتی دەداتەوە، کەواتە: دیارە شتێکی لە دەست دێ، ئنجا بۆیە ئەو مەسەلەیەم وەك یەکێك لە بنەما ئیمانیی و عەقیدەییەکانی {جەماوەری مسوڵمانان} داناوە، کە: {هۆکارەکان کاریگەرییان هەیە، بەڵام بە مۆڵەتی خوا} چونکە زێدەڕۆیی و کورتهێنانی زۆری تێدا کراوە:

١)- جەبرییەکان دەڵێن: مرۆڤ، هیچ کاریگەریی نیەو، وەك پووشکەی بەردەم با وایە، لە بەرانبەر ویستی خوادا!

٢)- موعتەزیلەش بە پێچەوانەی وانەوە: مرۆڤیان کردوە بە هەمەکارەو دەڵێن: بەدیهێنەر (خالق)ی کردەوەکانی خۆیەتی.

٣)- ئەشعەرییەکان دەڵێن: مرۆڤ کاریگەریی (تأثیر)ی هەیە، بەڵام کاریگەرییەکی زاتیی نیە، ئێستاش ئەشعەرییەکان لە کتێبەکانیاندا وا دەڵێن، بۆ وێنە: (محمد سعید رمضان البوطي) ڕەحمەتی خوای لێبێ کە زانایەکی باشیش بووە، لە کتێبێکیدا بەناوی: (السلفية مرحلة مباركة من التأريخ الإسلامي، وليس مذهباً إسلامياً) لەوێدا باسی ئەم مەسەلەیە دەکات و دەڵێ: ئەشعەرییەکان دەڵێن، بۆ وێنە: کاتێك کە باران دەبارێ و گیا دەڕوێ و سەوزایی دەڕوێ، ئەوە بەهۆی بارانەوە نیە، بەڵکو خوا هاوکات لەو کاتەدا کە ئەو بارانە دەبارێنێ، ئەو سەوزاییەش دەڕوێنێ، ئەگەرنا ڕووەکەکە بە بارانەکە ناڕوێ! هەروەها دەڵێن: کە مرۆڤ ئاو دەخواتەوەو تینووایەتیی دەشکێ، بە ئاوەکە تینووایەتیی ناشکێ، بەڵکو لەو کاتەدا خوا تینوایەتیی مرۆڤ دەشکێنێ و نایهێڵێ، ئنجا ئەوان بەو حاڵەتە دەڵێن: حاڵەتی وێکڕابوون (إقتران)، بەڵام ئایا ئەوانە بۆچی وا دەڵێن؟

گوتوویانە: چونکە ئەگەر بڵێین: ئەو شتانە کاریگەریی سەربەخۆ (مستقل)و خودییان هەیە، لە دەستەڵاتی خوا کەم دەبێتەوە! بە حیساب بۆ ئەوەی بەرگریی بکەن لە ڕەهایی ویست و دەستەڵاتی خوا، گوتوویانە: شتەکان کاریگەریی سەربەخۆو خودییان نیە، بەڵکو خوا وای داناوە، لەو کاتەدا کە ئەو شتە دەگاتە ئەو شتە، ئەو شوێنەوارە پەیدابێ.

هەڵبەتە لە نێو فەیلەسووفە ڕۆژئاواییەكانیشدا، هەندێكیان بە تایبەت {دیفید هیوم}[1] ئەو بیرۆكەیان هەیە.

بەڵام بە دڵنیایی ئەو بیرۆكەیە هەڵەیەو پێچەوانەی: وەحیی و عەقڵ و واقیعەو، ئەوەی لە كتێبی خواو فەرمایشتەكانی پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) دەفامرێتەوە، ئەوەیە كە شتەكان كاریگەریی سەربەخۆو خودییان هەیە، بەڵام كاریگەرییەكە خوا لەواندا داینـاوە، بۆ وێنە: خوا وای داناوە ئاو تینووایەتیی بشكێنێ، باران ڕووەك بڕوێنێ، هەروەها هەموو شتەكانی دیكەش، خوای كاربەجێ وای كردوە ئەو شتانە ئەو كاریگەرییە خودییەیان هەبێ، ئنجا مادام خوا دایناوە، كەواتە: لە دەستەڵات و ویستی ڕەهای خوا كەم نابێتەوە.

با تەماشای ئەم دەقانە بكەین:

١- لە ئایەتی (٩)ی سوورەتی (ق)دا، خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ:

﴿ وَنَزَّلْنَا مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً مُّبَٰرَكًا فَأَنۢبَتْنَا بِهِۦ جَنَّٰتٍ وَحَبَّ ٱلْحَصِيدِ ﴾.

واتە: لە سەرێوە ئاوێكی بە پیزمان دابەزاندوە، بەو ئاوە باغ و بێستان و دانەوێڵەیەكییان ڕواندوە، كە دەدوورێتەوە.

كەواتە: ڕووەكەكە بە ئاوەكە ڕوواوە، مانای وایە: ئەو ئاوە كاریگەرییەكی خودیی هەیە، كە دەبێتە هۆی ڕووانی باغ و باغات و دەغڵ و دان.

---

(١) دیفید هیوم (١٧١١- ١٧٧٦ز)، بڕوانە: (الموسوعة الفلسفیة المختصرة) ص٤٠١- ٤٠٩.

٢- هەروەها لە ئایەتەکانی: (١٥ و ١٦)ی سوورەتی (المائدة)شدا، خوا ڕوو لە خاوەن کتێبەکان دەکات، دەفەرموێ:

﴿ ..قَدْ جَآءَكُم مِّنَ ٱللَّهِ نُورٌ وَكِتَٰبٌ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾ يَهْدِى بِهِ ٱللَّهُ مَنِ ٱتَّبَعَ رِضْوَٰنَهُۥ سُبُلَ ٱلسَّلَٰمِ ﴿١٦﴾ ﴾.

واتە: بێگومان ڕووناکییەك و کتێبێکی ڕۆشنکەرەوەتان لە خواوە بۆ هات، کە خوا ڕێنمایی کەسانێکی پێدەکات - کە شوێن ڕەزامەندییەکەی دەکەون - بەرەو ڕێبازەکانی ئاشتیی ڕێنماییان دەکات.

دەفەرموێ: (يَهْدِى بِهِ) یانی: خوا بەهۆی ئەو ڕووناکیی و کتێبە ڕۆشنکەرەوەوە هیدایەتیان دەدات.

١٥٤

هەڵبەتە ئایەت زۆر زۆرن، بەڵام من ئەو دووەم بە نموونە هێناونەوە.

٣- با لەو بارەوە ئاماژە بەو فەرمایشتەش بکەین، کە پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) دەفەرموێ: {إِنَّ هَذِهِ الْقُبُورَ مَمْلُوءَةٌ ظُلْمَةً عَلَى أَهْلِهَا، وَإِنَّ اللهَ يُنَوِّرُهَا لَهُمْ بِصَلاتِي عَلَيْهِمْ} مُتَّفَقٌ عَلَيهِ: البُخَارِيّ برقم: (٤٥٨)، وَمُسْلِمٌ برقم: (٩٥٦).

واتە: بێگومان ئەم گۆڕانە پڕن لە تاریکایی، بۆ ئەو کەسانەی کە خراونە نێویانەوە، بەڵام خوا بە هۆی دوعای منەوە، ڕووناکیان دەکاتەوە.

کەواتە: دوعایەکەی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) هۆکارە بۆ ئەوەی تاریکییەکەی نێو گۆڕەکان، بگۆڕدرێ بۆ ڕۆشنایی.

کەواتە: لێرەدا دوو هەڵوێستی تێپەڕێنەرو کورتهێنەری پێچەوانەی یەکدی هەن و، هەڵوێستێکی پێچەوانەی وانیش، کە حاڵەتێکی ڕاست و هاوسەنگە، هەیە:

١)- هەڵوێستی تێپەڕێنەر:

دەڵێ: هۆکارەکان کاریگەرییەکی سەربەخۆو خودیی (مستقل وذاتي) ناپەیوەستیان هەیە، واتە: دایدەبڕن لە ویست و دەستەڵاتی خواو، دەڵێن: کاریگەرییەکە هی خودی شتەکانەو بەردەوامیش دەبێ.

٢)- هەڵوێستی کورتهێنان:

دەڵێ: هۆکارەکان هیچ کاریگەرییان نیە.

٣)- هەڵوێستی ڕاست و هاوسەنگ:

دەڵێ: هۆکارەکان کاریگەرییان هەیە، بەڵام بە هۆی ئەوەوە، کە خوا ئەو کاریگەرییەی لە نێو ئەو شتانەدا داناوەو، دابڕاویش نیە لە ویست و دەستەڵاتی خواو، هەر کات بیەوێ، ئەو کاریگەرییە ڕادەگرێ، یان نایهێڵێ.

شایانی باسیشە هەر بەو دێڕەی کۆتایی، وەڵامی ئەو قسانە دەردێتەوە کە ئەوانەی بڕوایان وایە هۆکارەکان کاریگەریی خودیی (تأثیر ذاتي)یان نیە، بەبەڵگەیان دێننەوەو:

أ- بۆ وێنە، دەڵێن: ئەدی ئەوە نیە ئیبراهیمیان خستنە نێو ئاگر، بەڵام ئاگر نەیسووتاند، ئنجا ئەگەر ئاگر کاریگەریی زاتیی هەبووایە، وەك چۆن شتەکانی دیکە دەسووتێنێ، دەبوو ئیبراهیمیشی سووتاندبایە،

بەڵام ئیبراهیمی نەسووتاند، کەواتە: ئاگر کاریگەریی زاتیی نیە!

ب- هەروەها دەڵێن: مووساو هاروون و گەلەکەیان چوونە نێو دەریاری سوورەوە، کەچی ئاو نەیخنکاندن، ئنجا ئاو ئەگەر کاریگەریی زاتی هەبووایە، دەبوو بیانخنکێنێ!

بەڵام لە ڕاستییدا ئەوە بەڵگە نیە، چونکە خوا سبحانە و تعالی کاریگەریی زاتیی لە شتەکاندا داناوە، بەڵام هەرکات فەرمووی: کاریگەرییتان نەبێ، نایانبێ، بەبەڵگەی ئەوە کە خوای کاربەجێ دەفەرموێ:

﴿ قُلۡنَا يَٰنَارُ كُونِي بَرۡدٗا وَسَلَٰمًا عَلَىٰٓ إِبۡرَٰهِيمَ ﴿٦٩﴾ ﴾ الأنبياء.

گوتمان: ئەی ئاگر! ساردبەو سەلامەت بە لەسەر ئیبراهیم.

ئنجا ئەگەر وای پێ نەفەرمووبایە، دەیسووتاند، واتە: خوا کاریگەرییەکەی لێستاندۆتەوە لەو کاتەدا.

هەروەها بە نسبەت دەریای سووریشەوە، بە هەمان شێوە، خوای تواناو کارزان کاریگەرییەکەی لێستاندۆتەوە، ئەگەرنا وەك چۆن فیرعەون و سوپایەکەی خنکاند، ئەوانی دیکەشی دەخنکاند.

تایبەتمەندیی پازدەیەم

خوشك و برا بەڕێزەکانم!

ئەمیش یەکی دیکەیە لە بنەما ئیمانیی و عەقیدەییەکانی ڕێبازی جەماوەری مسوڵمانان.

ئنجا ئەم مەسەلەیەش یەکێکی دیکەیە لەو مەسەلانەی کە لە نێو مسوڵماناندا، مشت و مڕیان لەسەر بووە:

١)- موعتەزیلە گوتوویانە: عەقڵ بەتەواویی چاکیی و خراپیی شتەکان دەزانێ و، پەکی لەسەر وەحیی نەکەوتوە.

٢)- جەبرییەو ئەشعەرییە گوتوویانە: عەقڵ چاکیی و خراپیی شتەکان نازانێ، هەتا خوا نەفەرموێ: ئەو کردەوەیە باشە، ئێمە نازانین باشەو، هەتا نەفەرموێ: خراپە، ئێمە نازانین خراپە!

بەڵام لە ڕاستییدا دیسان ئەم دووانەش تێپەڕاندن و بەزایەدانن.

أ- ئەوە تێپەڕاندنە کە بڵێی: عەقڵ چاکیی و خراپیی هەموو کردەوەکان دەزانێ و، پەکی لەسەر وەحیی نەکەوتوە.

ب- هەروەها ئەوەش بەزایە دانە کە بڵێی: عەقڵ چاکیی و خراپیی هیچ کام لە کردەوەکان، نازانێ.

ج- بەڵام هەڵوێستی ڕاست و هاوسەنگ ئەوەیە بڵێی: دەگونجێ عەقڵ چاکیی و خراپیی زۆربە، یان هەندێك لە کردەوەکان بزانێ، بەڵام مەرج نیە هی هەموویان بزانێ و، پاداشت و سزاش تەنیا لە ڕێی شەرعەوە دەزانرێن.

ئنجا ئەمەش ئەوەی لەسەر بینا دەکرێ کە: ئایا ئەگەر خوا پێغەمبەرانی نەناردبان و، شەریعەتەکانی دانەبەزاندبان، خەڵك پابەند (مُلْزَم) بوو، خوا بپەرستێ؟

بە پێی ڕای موعتەزیلە بێ، بەڵێ، چونکە عەقڵ هەموو شتە چاك و خراپەکان دەزانێ، کەواتە: مرۆڤ مولزەمە بەوەی خوا بپەرستێ، ئەگەر خوا پێغەمبەرانیشی نەناردبان.

بەڵام بەپێی ڕایەکەی دیکە، نەخێر، خەڵك بەبێ هاتنی وەحیی مولزەم نابن خوا بپەرستن.

بەڵام بێگومان ئەگەر خوا پێغەمبەرانی نەناردبان، وەڵامەکەی بە دەقی قورئان زانراوە، کە خەڵك مولزەم بە خوا پەرستیی نەدەبوون، وەك خوا فەرموویەتی:

﴿وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا ﴿١٥﴾﴾ الإسراء.

واتە: ئێمە تاکو پێغەمبەر نەنێرین، خەڵك سزا نادەین.

هەروەها لە سووڕەتی (النساء)دا، خوا سبحانە و تعالی دەفەرمویَ:

﴿رُّسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى ٱللَّهِ حُجَّةٌۢ بَعْدَ ٱلرُّسُلِۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٦٥﴾﴾.

واتە: (ئەوانە) پێغەمبەرانێکی دڵخۆشکەرو ترسێنەرن، تاکو لە دوای پێغەمبەران، خەڵك بەڵگەی نەبێ لەسەر خوا، بێگومان خوا زاڵی کاربەجێیە.

کەواتە: ئەگەر پێغەمبەران نەهاتبان، خەڵك بەڵگەو بیانووی هەبوو، لە بەرانبەر خوادا (عزّ وجل)، ئینسان زۆر سەری سووڕدەمێنێ: هەندێ لە مسوڵمانان کاتی خۆی بە هەندێك شتەوە سەرقاڵ بوون، بە بۆچوونی من، ئەگەر هەر گەڕابانەوەو تۆزێك

تەماشای ئایەتەکانیان کردبایە، ئەو هەموو مشت و مڕەیان پێکەوە نەدەکرد، بەڵێ بە ڕاستیی وەك موعتەزیلە دەڵێن: وانیە کە عەقڵ هەموو شتێك بزانێ، بەڵام دیسان وەك جەبریی و ئەشعەرییەکانیش گوتوویانە، وا نیە کە عەقڵ هیچ شتێك نەزانێ.

هەڵوێستی ڕاست ئەوە کە عەقڵ زۆر شت دەزانێ، بەڵام هەندێك شت نازانێ، واتە: لە چاکیی (حُسن) و خراپیی (قُبح)ی شتەکان، بەڵام ئەوە کە کام لە کردەوەکان سزا، یان پاداشت دەخوازێ؟ بۆ وێنە: کوشتن (قتل) سزای هەیە، چۆن دەزانین؟ ڕاستە بە عەقڵ دەزانین: نوێژ کردن چاکەو، کوشتن خراپە، بەڵام ئەوە کە دەبێ سزای قەتڵ لە دنیادا بەو جۆرە بێ و، لە قیامەت بەو جۆرە بێ، یاخود نوێژکردن و ڕۆژوو گرتن، ئەوە پاداشتیانە لە قیامەتدا، ئەوە تەنیا بە شەرع دەزانرێ.

ئەگەر تەماشای ئەم ئایەتانەش بکەین، ئەو هەڵوێستە هاوسەنگە، زۆر جوان دەردەکەوێ:

١-لە سوورەتی (المائدة) ئایەتی (١٠٠)دا، خوای کاربەجێ دەفەرموێ:

﴿ قُل لَّا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ ۚ فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠٠﴾ ﴾.

واتە: (بە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموێ): تۆ بفەرموو: پیس و پاك یەکسان نین، هەرچەندە زۆریی پیس تۆ سەرسام بکات، ئەی خاوەن عەقڵەکان! پارێز لە خوا بکەن، بەڵکو سەرفراز بن.

لێرەدا کە خوا دەفەرموێ: (لَّا يَسْتَوِى ٱلْخَبِيثُ وَٱلطَّيِّبُ) پاشانیش خاوەن عەقڵان دەدوێنێ، یانی: بۆ هەموو عەقڵمەندان هەر وایە، کەواتە: عەقڵ تاکو رادەیەك، پاك و پیس لە یەك جیا دەکاتەوە، مانای وایە ئینسان تاکو عەقڵی بەهێزتربێ، پاك و پیس زیاتر لێك جیادەکاتەوەو، زیاتر دەتوانێ پارێز لە خوا بکات و، خۆی لە پیسەکە بپارێزێ و، پاکەکە هەڵبژێرێ.

٢- لە سوورەتی (النساء) ئایەتی (١٦٥)دا، کە پێشتریش هێنامان، خوا سبحانه و تعالى دەفەرموێ:

﴿ رُّسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى ٱللَّهِ حُجَّةٌۢ بَعْدَ ٱلرُّسُلِ وَكَانَ ٱللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٦٥﴾ ﴾.

واتە: پێغەمبەرانێکی دڵخۆشکەرو ترسێنەر تاکو لە دوای پێغەمبەران، خەڵك بەڵگەی نەبێ لەسەر خوا، بێگومان خوا زاڵی کاربەجێیە.

٣- لە سوورەتی (الأعراف)دا ئایەتەکانی (١٥٥ و ١٥٦) خوا سبحانه و تعالى ئەوەی کە گوتوومانە، زۆر بە روونیی دەری دەخات، دەفەرموێ:

﴿ وَرَحْمَتِى وَسِعَتْ كُلَّ شَىْءٍ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَٱلَّذِينَ هُم بِـَٔايَـٰتِنَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٦﴾ ٱلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ ٱلرَّسُولَ ٱلنَّبِىَّ ٱلْأُمِّىَّ ٱلَّذِى يَجِدُونَهُۥ مَكْتُوبًا عِندَهُمْ فِى ٱلتَّوْرَىٰةِ وَٱلْإِنجِيلِ يَأْمُرُهُم بِٱلْمَعْرُوفِ وَيَنْهَىٰهُمْ عَنِ ٱلْمُنكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ

ٱلطَّيِّبَٰتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيۡهِمُ ٱلۡخَبَٰٓئِثَ وَيَضَعُ عَنۡهُمۡ إِصۡرَهُمۡ وَٱلۡأَغۡلَٰلَ ٱلَّتِي كَانَتۡ عَلَيۡهِمۡۚ فَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِهِۦ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَٱتَّبَعُواْ ٱلنُّورَ ٱلَّذِيٓ أُنزِلَ مَعَهُۥٓ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ ﴿١٥٧﴾﴾.

واتە: «خوا» فەرمووی: بەزەییەکەم (لە دنیادا) هەموو شتێکی گرتۆتەوە، ئنجا (لە دوارۆژدا) بۆ ئەوانەی دەنووسم (و تەرخان دەکەم) کە پارێز دەکەن و زەکات دەدەن و، ئەوانەی بڕوا بە ئایەتەکانمان دێنن، ئەوانەی دەکەونە شوێن ڕەوانەکراوو پێغەمبەری نەخوێندەوار، ئەو کەسەی کە (پێناسەو نیشانەی) لە تەورات و ئینجیلدا (خاوەن کتێبەکان) لەلای خۆیاندا بە نووسراویی دەیبینن، فەرمانیان پێدەکات بە هەرچی شتی پەسندەو، ڕێگرییان لێدەکات لە هەرچی شتی ناپەسندەو، هەرچی شتی باش و سوود بەخشە، بۆیان حەڵاڵ دەکات و، هەرچی شتی خراپ و زیانبەخشە، لێیان قەدەغە دەکات و، ئەو بارە قورسە (ی لەسەر شانیان بووە)و ئەو کۆت و زنجیرانەی لە دەست و گەردنیاندا بوون، لێیان لادەبات، ئنجا ئەو کەسانەی بڕوایان پێهێناوەو، ڕێزیان گرتوەو، پشتیان گرتوەو، شوێن ئەو ڕووناکییە کەوتوون، کە لەگەڵیدا نێرراوەتە خوارێ، ئا ئەوانە سەرفرازن.

دیارە سووڕەتی (الأعراف) مەککەییە، کەواتە: کە دەفەرموێ: (يَأۡمُرُهُم بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَىٰهُمۡ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ) دیارە دەبێ: بەباش زانراو (معروف) و، بە خراپ زانراو (منکر)ەکان، دیاربن بۆ عەقڵ، ئەو (باشە)ی کە بە عەقڵ دەزانرێ باشەو، ئەو (خراپە)ی بە عەقڵ دەزانرێ خراپە، باشەکە دەبێ ئەنجام بدرێ و، خراپەکە دەبێ خۆی لێ بە دوور بگیرێ، هەروەها ڕۆزییە خۆش و بە سوودەکان

(طیبات) و ڕۆزییە پیس و زیانبەخشەکان (خبائث)یش، بە هەمان شێوە، کەواتە: تاکو ڕاددەیەك عەقڵ چاك و خراپ و، پاك و پیس و، سوودبەخش و زیانبەخشەکان، دەزانێ و لە یەکیان جیا دەکاتەوە.

بەڵام ئایا عەقڵ هەرچی (معروف) و (منکر)ە، دەیانزانێ؟ لە ڕاستییدا ئەویش پلە پلەیە، بۆ وێنە: عەقڵی پێغەمبەران، مەگەر بە دەگمەن، ئەگەرنا هەرچی (معروف) و (منکر)ە زانیویانەو، هەرچی (طیبات) و (خبائث)ە زانیویانە، بۆیە پێغەمبەران، پێش پێغەمبەرایەتییش زۆر پارێزراو بوون، بەڵام ئایا بە گشتیی مرۆڤەکان دەتوانن چاك و خراپ و، پیس و پاك، لێك جیابکەنەوە؟ بێگومان نەخێر، دەبێ شەرع بۆیان دیاریی بکات.

کەواتە: ئەوە هەڵوێستی ڕاست و دروستە، کە عەقڵ هەندێك لە شتەکان دەزانێ، کە چاکن و، هەندێکیشیان دەزانێ کە خراپن، هەروەها هەندێك کە پیسن و، هەندێك کە پاکن، بەڵام تەواویی زانیاریی دەربارەی (معروف) و (منکر) و (طیب) و (خبیث) تەنیا بە هۆی شەرعەوە دەزانرێ و، پاداشت و سزاش تەنیا بە هۆی شەرعەوە، پێویست دەبن و، ڕوو لە مرۆڤەکان دەکەن.

تایبەتمەندیی شازدەیەم

وەحیی ڕاست و عەقڵی تەواو، هەردەم پێکەوە گونجاون

بەرێــزان!

ئەمیش یەکی دیکەیە لە بنەما ئیمانیی و عەقیدەییەکانی {رێبازی جەماوەری مسوڵمانان} بە دڵنیایی هەرگیز ناگونجێ وەحییەکی راست و دروست هەبێ، لەگەڵ بۆچوونێکی عەقڵ، کە ئەویش پێکابێتی، کەچی تێکبگیرێن!

(إبن تيمية) لە کتێبی: (درء التعارض بين العقل والنقل) واتە: {لابردنی تێکگیرانی عەقڵ و نەقڵ}دا[1] دەڵێ: {المنقول الصحيح لا يعارضه معقول صريح قط، وقد تأملت ذلك في عامة ما تنازع الناس فيه، فوجدتُ ما خالف النُّصوصَ الصحيحة الصريحة شبهات فاسدة، يُعْلَم بالعقل بطلانُها، بل يعلم بالعقل ثبوتُ نقيضها الموافق للشرع.. ووجدت ما يعلم بصريح العقل، لم يخالِفْهُ سمعٌ قط، بل السمع الذي يقال إنه يخالفه: إما حديث موضوع أو دلالة ضعيفة، فلا يصلح أن يكون دليلاً لو تجرَّد عن معارضة العقل الصريح، فكيف إذا خالفه صريح المعقول؟ ونحن نعلم أن الرسل لا يخبرون بمحالات العقول، بل بمحارات العقول، فلا يُخْبِرون بما يَعْلَمُ العقلُ انتفاءَه، بل يُخْبِرون بما يَعْجِز العقلُ عن معرفته}[2].

واتە: نەقڵێك کە لە رووی سەنەدەوە راست بێ، هەرگیز لەگەڵ عەقڵێك کە پێکابێتی تێکناگیرێن، من زۆر سەرنجی ئەوەم داوە کە خەڵك تێیدا کەوتوونە مشت و مڕەوە، بینیم ئەوەی کە لەگەڵ دەقە راستەکاندا تێکدەگیرێ، هەندێك شوبهەی نارێکن، کە بە عەقڵ پووچییەکەی دەزانرێ، بەڵکو بەعەقڵ دەزانرێ کە پێچەوانەی ئەو شوبهەیە، راستە، کە لەگەڵ شەرعدا تەبایە.

---

(١) (عەقڵ) واتە: هۆش، (نەقڵ)یش واتە: ئەوەی بۆ ئێمە گواستراوەتەوە لە زانیاریی لە پێغەمبەرەوە، واتە: وەحیی.

(٢) ج٢ ص ١٤٧، ط١/ ١٩٧٩م/ ١٣٩٩هـ، تحقيق الدكتور محمد رشاد سالم.

هەروەها بینیم ئەوەی كە بە عەقڵی ساغ دەزانرێ، هەرگیز وەحیی لەگەڵیدا ناكۆك نیە، بەڵكو ئەو نەقڵەی دەگوترێ: دژیەتی، یان فەرموودەیەكی هەڵبەستراوە، یان تێگەیشتنێكی لاوازە، بۆیە ناگونجێ بەبەڵگە لەقەڵەم بدرێ و، ئەو نەقڵە ئەگەر لەگەڵ عەقڵیشدا تێك نەگیرابایە، {لەبەر ئەوەی لەڕووی سەنەدەوە ڕاست نیە}، نەدەگونجا بەبەڵگە دابنرێ، چ جای كە لەگەڵ عەقڵیشدا تێك دەگیرێ؟ ئنجا ئێمە دەزانین كە: پێغەمبەران سەلامی خوایان لێبێ، هەرگیز هەواڵ بە شتێك نادەن كە عەقڵ بە مەحاڵی بزانێ، بەڵام هەواڵ بە شتانێك دەدەن، كە عەقڵ تێیدا سەرسام بێ، هەواڵ بەشتێك نادەن كە عەقڵ دەزانێ هەڵەیە، بەڵام هەواڵێك دەدەن كە عەقڵ لە ناسینی دا دەستە پاچەیە.

منیش دەڵێم: بۆ وێنە:

١)- خوا لەسەر عەرشە، چۆن لەسەر عەرشە؟

٢)- خوا فەرمایشتی كردوە، چۆنی فەرمایشت كردوە؟)[١].

---

(١) یەكێك پرسی گوتی: مامۆستا! ئەم قورئانە، هەر مانایەكەی هی خوای پەروەردگارە، یان بێژەكانیشی، گوتم: ئەوە ڕای بەشێك لە ئەشعەرییەكان و، جەهمییەكانە، كە گوتوویانە: قورئان بەس مانایەكەی هی خوایەو، بێژەكان هی جبریلن و، جبریل دایڕشتوە، بۆ پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)!! نەخێر، قورئان بێژەو مانایەكەی هەمووی لە خواوە هاتوە، چۆن هاتوە، جبریل ئاوای دابەزاندوە، ئنجا هەر بۆ زانیاریی! هەندێ لە حەنبەلییەكان گوتوویانە: ئەو مەرەكەبەش كە پێی دەنووسرێ و، كاغەزەكەش كە لەسەری دەنووسرێ، یان چەرمەكەو، قەڵەمەكەش كە پێی دەنووسرێ، ئەوانەش هەر دروستكراو (مخلوق) نین! كەواتە: هەریەكەیان بەلایەكدا تێیان پەڕاندوە.

وەك گوتم: ئایا خوا قورئانی چۆن فەرمووە؟ ئێمە کە قسە دەکەین، دیارە زمان لە ددان و پووکەکان و ئەملاولای نێوەڕاستی زارو مەلاشوو دەدات، بۆ ئەوەی پیتەکان دەربێنێ، بەڵام خوای پەروەردگار بەو شێوەیە نیە، ئەدی چۆنی ئەو بێژەو وشانە بۆ جبریل دابەزاندوون؟ نازانین، عەقڵی ئێمە ئەوەی بۆ ئیستیعاب ناکرێ، نەك هەر ئەوەندە، ئەو پەپوولەو هەنگ و مێروولەو .. هتدانەی کە یەکدی دەدوێنن و یەکدی حاڵی دەکەن، ئایا دوانی ئەوان، وەك هی ئێمەیە؟ نەخێر، مەرج نیە هەندێکیان هەر دەنگیان هەبێ، هەندێك لەو زیندەوەرانە، بە بۆن لێك تێدەگەن، هەندێك بە ئاماژە لێك تێدەگەن، وەك خوا لە سوورەتی (النمل)دا دەفەرمووێ:

169 ﴿قَالَتْ نَمْلَةٌ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّمْلُ ٱدْخُلُوا۟ مَسَٰكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَٰنُ وَجُنُودُهُۥ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٨﴾ فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِّن قَوْلِهَا ﴿١٩﴾﴾.

دیارە قسەیەکی بووە، بەڵام چۆن؟ نازانین، یان بۆ وێنە: ئەو هەنگانەی کاری خۆیان دابەش دەکەن، هەندێکیان ئیشیان تەنیا بریتیە لە هەواگۆڕیی (تهوية) واتە: فێنك کردنەوە لە هاویناندا و گەرم کردنەوە لە زستاناندا، بۆ ئەوەی گەرایەکەیان نەمرێ و، هەندێك ئیشیان پاسەوانییەو، هەندێك ئیشیان ئەوەیە دەچن شیلە دەمژن، دیارە سیستمێکیان هەیەو بۆ خۆیان لێك حاڵین، بەڵام چۆنە؟ ئێمە نازانین.

کەواتە: مەرج نیە هەر شتێك عەقڵ بۆی ئیستیعاب نەکرا، بڵێین: پێچەوانەی عەقڵە.

جارێك لەگەڵ کابرایەکی نەصرانییدا وتوویژم بوو لەسەر مەسەلەی سیانیی (ثالوث) کە خوا دەفەرمویٚ:

﴿لَّقَدۡ كَفَرَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓاْ إِنَّ ٱللَّهَ ثَالِثُ ثَلَٰثَةٖ ۘ (٧٣)﴾ المائدة.

ئەوان دەڵێن: ١- خوا، ٢- عیسا، ٣- (روح القدس) جیبریل، هەندێکیش دەڵێن: ١- خوا ٢- عیسا ٣- دایکی، سێن.

ئنجا گوتم: خوا یەکێکەو ئەو سێیەتان لەکویٚ هێنان؟ گوتی: ئنجا ئێوەش هەروا دەڵێن، گوتم: چۆن؟ گوتی: پێغەمبەرتان دەڵیٚ: {إِنَّ لِلَّهِ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ اسْمَاً، مِائَةً إلاَّ وَاحِداً، مَنْ أَحْصَاهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ، إنَّهُ وِتْرٌ يُحِبُّ الْوِتْرَ} أَخْرَجَهُ أَحْمَد برقم: (٧٤٩٣)، وَالبُخَارِيُّ برقم: (٦٠٤٧)، وَمُسْلِمٌ برقم: (٢٦٧٧).

کەواتە: خوا بە نەوەدو نۆ (٩٩) دادەنێن، گوتم: نەخێر، خوا یەکێکە، بەڵام سیفەت و ناوەکانی زۆرن، کە هەر ئەوەندەش نین و زیاتریشن، وەك لە فەرموودەی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)دا هاتوە[1]، بەڵام ئەوە زۆر جیایە لەگەڵ ئەوەی ئێوە، کە دەڵێن: {الأب، الإبن، الروح القدس: باب، کوڕ، گیانی پیرۆز} واتە: خوا شتێکە، عیسا شتێکە، (روح القدس) شتێکە، (یان دایکی شتێکە)، ئەوە

---

(١) ئەمە دەقی فەرموودەکەیە: {أللهم إِنِّي سْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ ، سَمَّيْتَ بِهِ نَفْسَكَ، أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ، أَوْ عَلَّمْتَهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ، أَوِ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ، أَنْ تَجْعَلَ الْقُرْآنَ رَبِيعَ قَلْبِي، وَنُورَ صَدْرِي، وَجِلاَءَ حُزْنِي، وَذَهَابَ هَمِّي} أخرجه أحمد برقم (٤٣١٨)، قال الهيثمي (١٣٦/١٠): رجاله رجال الصحيح غير أبي سلمة الجهني، وقد وثقه ابن حبان، وابن أبي شيبة برقم (٢٩٣١٨)، والطبراني برقم (١٠٣٥٢)، والحاكم برقم (١٨٧٧) وقال: صحيح على شرط مسلم.

حیسابێكی دیكەیە، بەڵام ئێمە دەڵێین: خوای پەروەردگار یەك زاتە، بەڵام خاوەنی ئەو سیفەتانەیە، گوتم: ئەوەی ئێوە لەگەڵ عەقڵدا تێكدەگیرێ، بەڵام ئەوەی ئێمە دژی عەقڵ نیەو، تەنیا ڕەنگە عەقڵ بۆی ئیستیعاب نەكرێ: زاتی خواو ئەو سیفەتانەی چۆنن؟ كە نەك هەر ئەوە: ئێمە زۆرجار سیفەتی دروستكراوەكانیشمان بە تەواویی بۆ ئیستیعاب ناكرێ، عەقڵی ئێمە لەوە بچووكترە، بەڵام ئەوەی ئێوە ڕێك دژی عەقڵە، ناگونجێ شتێك یەك بێ و سێش بێ! هەڵبەتە ئەوان هەندێ شوبهەو گومان دێننەوە لەوبارەوە، دەڵێن: ئەوەتا ئاو یەك شتە، بەڵام حاڵەتی شلیی و بەستن و هەڵمیشی هەیە! ئێمەش دەڵێین: ڕاستە، بەڵام ئاو هەر سیفەتە دەرەكییەكانی دەگۆڕێن، ئەگەرنا ئەگەر تەماشای پێكهاتەی بەفرو ئاوو هەڵم بكەی، هەر (H_2O)یەو، تەنیا ڕواڵەتەكەی دەگۆڕێ.

خوا پشتیوان بێ ئێمە لە تەوەری پێنجەمدا[١] بەشێكی تەواو تەرخان دەكەین بۆ توێژینەوەی بابەتی: چۆنیەتی پەیوەندیی نێوان عەقڵ و وەحیی، بۆیە لێرە بەخێرایی بەسەریدا ڕۆیشتین، لە سۆنگەی ئەوەوە كە وەك یەكێك لە بنەما ئیمانیی و عەقیدەییەكانی: {ڕێبازی جەماوەری مسوڵمانان} لێرەشدا بینووسین و ئەژماری بكەین.

---

(١) مەبەست تەوەر و كتێبی پێنجەمی: {مەوسووعەی: بیركردنەوەی ئیسلامیی لە نێوان وەحیی و واقیع دا}.

تایبەتمەندیی حەڤدەیەم

موحەممەد (صلى الله عليه وسلم)
پێغەمبەری کۆتایی خواو، گەورەترین ڕەوانەکراوی و ڕووناکیی هەرەتەواویەتی

بەڕێــزان!

لەم بنەمایەی کۆتاییدا لە {بنەما ئیمانیی و عەقیدەییەکانی جەماوەری مسوڵمانان} باسی ئەوە دەکەین کە {جەماوەری مسوڵمانان} چۆن چۆنی بڕوایان بە پێغەمبەری خاتەم (محمد) (صلی الله علیه وسلم) بووە، چۆن مامەڵەیان لە گەڵ کردووە، چۆن مامەڵەیان لەگەڵ ڕێبازی پێغەمبەری خاتەمدا کردوە؟ پێویستە بزانین کە زانایان هیچ کام لەو بنەمایانەیان نەهێناوە، مەگەر بۆ بەر پەرچدانەوەی بە شێك لە ئەوانەی کە داهێنانیان کردوە لە دینداو، کەم و زۆر لایانداوە بەملاولادا، ئێستاش با لە حەوت خاڵانداو لەبەر تیشکی چەند ئایەتێکدا، باسی پێغەمبەری کۆتایی (محمد) (صلی الله علیه وسلم) بکەین:

١- موحەممەد (صلی الله علیه وسلم) کۆتا پێغەمبەری خوا بووە:

خوا سبحانه وتعالی لە سوورەتی (الأحزاب) ئایەتی (٤٠)دا، دەفەرموێ: ﴿ مَّا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَآ أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَٰكِن رَّسُولَ ٱللَّهِ وَخَاتَمَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمًا ﴿٤٠﴾ ﴾.

واتە: موحەممەد بابی هیچ کام لە پیاوەکانتان نیە، بەڵکو ڕەوانەکراوی خوا و کۆتایی پێغەمبەرانەو، خوا بە هەموو شتێك زانایە.

کەواتە: لە دوای پێغەمبەری خاتەم موحەممەد (صلی الله علیه وسلم)، هیچ پێغەمبەری دیکە نایەن، وەك: قادیيانییەکان و ئەحمەدییەکان و،...هتد، گومانیان بردوە.

٢- پێغەمبەری خاتەم (صلی الله علیه وسلم) نەشارەزا بە کتێبە ئاسمانییەکان و، نەخوێندەواریش بووە:

وشەی (أمي) بەواتای نەخوێندەوار هاتوە، ئەو کەسەی کە خوێندن و نووسین نازانێ و، بەمانای نەشارەزا لە کتێبە ئاسمانییەکانیش هاتوە، خواش سبحانه وتعالی ئەو وشەیەی بۆ پێغەمبەری خاتەم (صلی الله علیه وسلم) بەکارهێناوە:

﴿ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُم بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٦﴾ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِندَهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنجِيلِ ﴿١٥٧﴾ ﴾ الأعراف.

بەڵێ پێغەمبەری ئێمە (صلی الله علیه وسلم) (أُمّي) بووە، بە هەردوو واتایەکەی، هەم خوێندن و نووسینی نەبووە، بەدەقی ئایەت کە لەسوورەتی (العنكبوت)دا، خوا دەفەرموێ:

﴿ وَمَا كُنتَ تَتْلُو مِن قَبْلِهِ مِن كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكَ إِذًا لَّارْتَابَ الْمُبْطِلُونَ ﴿٤٨﴾ ﴾

واتە: تۆ پێش قورئان هیچ کتێبێکت نەخوێندۆتەوەو، بەدەستی ڕاستیشت هیچت نەنووسیوە، ئەگەر خوێندن و نووسینت ببووایە، ئەوانەی کە لەسەر ناهەقن، دەکەوتنە گومانەوە.

واتە: بواری کەوتنە گومانیان بۆ دروست دەبوو، ئەوەش حیکمەتی خوایە، ئەگەرنا پێغەمبەری خاتەم (صلی الله علیه وسلم) لە

بنەماڵەیەکی ناسراو و خانەدان و نەجیب زادەی (بنو هاشم) و نەوەی (عبدالمطلب) بووە، بەڵام پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) ئەو دەرفەتەی بۆ نەڕەخسێندراوە، بەپێی حیکمەتی خوا، کە خوێندەواربێ، بخوێنێتەوەو نووسین بزانێ.

ئنجا بەواتایەکەی دیکەشی هەروایە، پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) شارەزای کتێبە پێشووەکان نەبووە:

﴿وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُۥ بَشَرٌ لِّسَانُ ٱلَّذِى يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِىٌّ وَهَٰذَا لِسَانٌ عَرَبِىٌّ مُّبِينٌ ﴿١٠٣﴾﴾، النحل.

واتە: ئێمە دەزانین کە دەڵێن: ئەو بەشەرێك فێری دەکا (غولامێکی نەصرانییە، ئاسنگەرێکە)[1]، زمانی ئەو کەسەی کە ئاماژەی پێدەدەن ئەعجەمییە {غەیری عەرەبە} بەڵام ئەم قورئانە بە زمانێکی عەرەبیی زۆر ڕۆشن و ڕۆشنکەرەوەیە!

کەواتە: ناگونجێ لەویەوە فێربووبێ، ئەمە هەر قسەیەکەو کراوە، ئێستاش ئەو قسانە هەر دەکرێن.

٣- پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) بۆ بڕواداران، لە خودی خۆیان لە پێشترە:

لە سووڕەتی (الأحزاب) ئایەتی (٦)دا، خوا سبحانه وتعالى ئاوا پێناسەی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دەکات:

---

(١) بڕوانە: الإستيعاب في بيان الأسباب، ج٢ ص٤٢٢، أخرجه الطبري في (جامع البيان) (١٤/١٢٠) وغيره، وقال مؤلّفا الإستيعاب: قلنا: وسنده صحيح.

﴿ ٱلنَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِٱلْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ ۖ وَأَزْوَٰجُهُۥٓ أُمَّهَٰتُهُمْ ﴾.

واتە: پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) بۆ بڕواداڕان لە خۆیان لێیان لەپێشترەو، هاوسەرەکانیشی دایکیانن {دایکانی پیاوانی بڕوادارن}.

هەندێکی دیکە گوتوویانە: دایکانی پیاوانیش و هی ئافرەتانیشن، بەڵام ڕای ڕاستتر ئەوەیە کە: مەبەست پێی پیاوانە، لەو ڕووەوە کە وەك چۆن دایك بەکوڕی ناشێ، ئەوانیش ئاوان بۆ پیاوان، بەڵام بۆ ئافرەتان پێویست ناکات، ئەو سیفەتە بخرێتە سەریان.

٤- پێغەمبەری خوا (محمد) (صلى الله عليه وسلم) ڕەحمەتی خوایە بۆ تێکڕای جیهانییان:

وەك لە سووڕەتی (الأنبياء) ئایەتی (١٠٧)دا، خوا سبحانه وتعالى پێناسەی پێغەمبەری خاتەم دەکات دەفەرموێ:

﴿ وَمَآ أَرْسَلْنَٰكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَٰلَمِينَ ﴾،

واتە: تۆمان نەناردوە، مەگەر بەبەزەیی بۆ هەموو جیهانییان.

٥- بەبێ ملکەچ بوونی تەواو بۆ حوکم و بڕیاری پێغەمبەر (محمد) (صلى الله عليه وسلم) مسوڵمانان بە بڕوادار دانانرێن:

وەك لە سووڕەتی (النساء) ئایەتی (٦٥)دا، خوا سبحانه وتعالى پێغەمبەری خاتەم (صلى الله عليه وسلم) دەدوێنێ و دەفەرموێ:

﴿ فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا۟ فِىٓ أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا۟ تَسْلِيمًا ﴾.

پێشێ باسی بەسەرهاتێك كراوە، دوایی دەفەرمویێ: نەخێر، سوێند بە پەروەردگارت، ئیمان ناهێنن تاکو لەوەدا کە تێیدا کەوتوونەتە مشت و مڕ و کێشەوە، تۆ نەکەنە دادوەر، دوایی هەست بەهیچ سەغڵەتییەك نەکەن، لەدڵی خۆیاندا {بەهۆی بڕیارەکەی تۆوە} و بەتەواویی ملکەچ بن.

بەڵێ ئاوا دەبێ مامەڵە لە گەڵ پێغەمبەردا (صلی الله علیه وسلم) بکرێ، هەرکاتێك شتێکت لە پێغەمبەرەوە (صلی الله علیه وسلم) پێگەیشت، بەبڕوادار لە قەڵەم نادرێی، ئەگەر بەو شێوەیە نەبی، دەبێ بیکەی بەدادوەر، لەو شتەدا کە جێگای ناکۆکیی و مشت و مڕەو، هەست بەهیچ سەغڵەتییەك نەکەی لە بەرانبەر بڕیارەکەیداو، بەتەواوییش ملکەچ بی.

گێڕراوەتەوە: جارێك عەبدوڵڵای کوڕی عەبباس خوا لێیان ڕازی بێ، باسی شتێکی کرد، گوتی: پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) وای فەرمووە، یەکێك گوتی دەنا ئەبوو بەکر وای گوتوەو، عومەر وای گوتوە، ئەویش گوتی: هەرچاکە بەردتان بەسەردا نابارن، من دەڵێم: پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)، ئێوەش باسی ئەبوو بەکرو عومەران[1] دەکەن، کە دیارە زۆر زۆر ڕێزیشی هەبووە بۆ ئەبوو بەکرو عومەر خوا لێیان ڕازی بێ، بەڵام لەبەرانبەر قسەی پێغەمبەردا (صلی الله علیه وسلم)، نابێ قسەی کەسی دیکە بخرێتە ڕوو، لە حاڵی تێك گیراندا.

---

(١) کە ئەمە دەقی قسەکەیەتی: (یوشك أن تنزل علیكم حجارة من السماء! أقول: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم، وتقولون: قال أبو بكر وعمر).
بڕوانە: (شرح ریاض الصالحین، لمحمد بن صالح العثیمین) ج١ ص٥٤٧.

٦- پێغەمبەری خوا (محمد) (صلی الله علیه وسلم) باشترین سەرمەشقی بڕوادارنە:

وەك لە سوورەتی (الأحزاب) ئایەتی (٢١)دا، خوا دەفەرموێ:

﴿ لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ ٱللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ ﴾.

واتە: بێگومان لە پێغەمبەری خوادا، باشترین سەرمەشق هەیە بۆ ئێوە.

واتە: لە هەموشتێكدا دەبێ چاوی لێ بكەن و شوێن پێی هەڵبگرن.

٧- خۆشویستنی مسوڵمانان بۆ پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم)، بەبێ شوێنپێ هەڵگرتنی، ناسەلمێنرێ:

وەك لە سوورەتی (آل عمران) ئایەتەكانی: (٣١ و٣٢)دا، خوا دەفەرموێ:

﴿ قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ ٱللَّهَ فَٱتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ ٱللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣١﴾ قُلْ أَطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَ ۖ فَإِن تَوَلَّوْا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٣٢﴾ ﴾.

خوا سبحانه وتعالی پێغەمبەری خاتەم (صلی الله علیه وسلم) دەدوێنێ و دەفەرموێ: بڵێ: ئەگەر خواتان خۆش دەوێ، شوێنم بكەون، خواش خۆشی دەوێن و لە گوناهەكانتان دەبووری و، بێگومان خوا لێبوردەی بەبەزەییە، بڵێ: فەرمانبەریی خواو پێغەمبەر بكەن، ئنجا ئەگەر پشتیان هەڵكرد، ئەوە بێگومان خوا كافرانی خۆش ناوێن.

واتە: هەرکەسێك پشت لە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) بکات، ئەوە چۆتە ڕیزی کافرانەوە!

برا و خوشکانی بەڕێز! بەپێی ئەم ئایەتانە، زۆر جوان دیارە کە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) هەرکەسێ خۆی بە ئیماندار بزانێ، دەبێ لەخۆی خۆشتری بوێ، لەخۆی لەپێشتری دابنێ و هاوسەرەکانی وەك دایکی خۆی خۆش بوێن و، شوێنکەوتووەکانی پێغەمبەری (صلى الله عليه وسلم) خۆش بوێن و، لەبەرامبەر بڕیاری پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)و ڕێ و شوێنی پێغەمبەردا (صلى الله عليه وسلم)، هیچ لام و جیمی نەبێ و، دەبێ وریابێ لەوەی کە پشت لە ڕێبازی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) بکات، چونکە خوا بەدەقی قورئان دەفەرموێ: کەسێك پشت لە تۆ بکات، ئەوە خوا کافرانی خۆش ناوێن، واتە: ئەوە کافرە، خواش بابای کافری خۆش ناوێ.

پێنج مەسەلەی گرنگ
لەبەر ڕۆشنایی ئەو ئایەتانەی سەرەوەدا

مەسەلەی یەکەم: چۆن مامەڵە لەگەڵ ڕێبازی پێغەمبەردا (صلی الله علیه وسلم) بکەین؟

پێشتریش باسمان کردووە لێرەش هەر بەکورتی دەڵێم: ڕێبازی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) (سنة النبي): بریتیە لەو شێوە دیندارییەی کە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) کردوویەتی، کەواتە: ڕێباز و سوننەتی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) لەگەڵ قوڕئاندا بەراورد ناکرێ، واتە: ناخرێنە دوو تای تەرازوویەك، بەڵکو ڕێبازی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) واتە: چۆنیەتی دینداریی کردن و چۆنیەتی مسوڵمانەتیی، پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) کەنێوەڕۆك و جەوهەری مسوڵمانەتییەکەی، بریتیە لە قوڕئان، واتە: سوننەت شتێکی جیا نیە لە قوڕئان، وەك زۆر جاری دیکەش گوتوومە، بەڵام گرنگە بۆیە دووبارەی دەکەمەوە، بەڵکو سوننەت واتە: پڕاکتیزە کردنی قوڕئان لەسەر ئەرزی واقیع، واتە: جێ بەجێ کردنی قوڕئان، مەبەستیشم نیە بڵێم: کەواتە: پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) غەیری قوڕئان وەحیی دیکەی بۆ نەهاتوە، چونکە ئەوە شتێکی هەڵەیە و بێ جێیە، بەڵکو پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) وەحیی دیکەشی بۆ هاتووە پێشتریش باسمان کردووە.

بەڵام ڕێبازی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) دەبێ پۆلێن بکرێ، ئێمە بۆچۆنیەتی شوێنکەوتنی پێغەمبەر (صلی الله علیه

وسلم) دەبێ ڕێبازەکەی پۆلێن بکەین، کە وەك پێشتر باسمان کردوە، بەلای کەمەوە بۆ شەش جۆر دابەش دەکرێ:

١- ئەوەیان کە پەیوەندیی بە سروشتی بەشەرییەوە هەیە، بۆ ئێمە پابەندکەر نیە.

٢- ئەوەیان کە بەسیفەتی سەرۆکی دەوڵەت فەرموویەتی و کردوویەتی، دەبێ ئێمە لەحاڵەتی دەوڵەتدا بین، ئەوجار دەتوانین جێ بەجێی بکەین.

٣- ئەوەیان کە بەسیفەتی قازیی فەرموویەتی و کردوویەتی، دەبێ دادوەر جێ بەجێی بکات.

٤-ئەوەی بەسیفەتی موفتی فەرموویەتی و کردوویەتی، تایبەتە بەو بوارەوە.

٥- ئەوەی کە وەك عادەت و نەریتی ئەو کۆمەڵگایە کردوویەتی، دەبێ ئەو حاڵەتە لەبەر چاو بگیرێ.

٦- ئەوەش کە وەك دین گەیاندوویەتی، لەلایەن خوای پەروەردگارەوە، دیارە دەبێ وەك خۆی مامەڵەی لەگەڵدا بکرێ.

مەسەلەی دووەم: شوێنکەوتنی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) و گرتنی ڕێبازی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) حوکمی جیا جیای هەن، بەپێی جیاوازیی جۆری سوننەت و ڕێبازەکەی، بەپێی جیاوازیی ئەو بەشەی سوننەت، نەك هەمووی یەك حوکمی هەبێ، کە بریتیە لە کاری خۆبەخش (تَطوُّع)و پەسند (نَدْب)، چونکە بەداخەوە، وشەی سوننەت زیاتر مانا فیقهییەکەی باوە: {سوننەت یانی: لە بەرامبەر واجیبدا}.

بەڵام لەلای زانایانی (أصول الفقه) سوننەت ئەو حوکمە شەرعییانەن کە بۆ پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) هاتوون، جیا لە قورئان.

کەچی لەلای زانایانی فەرمووودەناس (محدِّثین) سوننەت واتە: هەرچی لە پێغەمبەرەوە (صلی الله علیه وسلم) بەئێمە گەیشتوە، غەیری قورئان لە فەرمووودەی، لەکردەوەی، لە دان پێداهێنانی.

بەڵام ئەوەی کە من تێی گەیشتووم و پێی گەیشتووم، لە ئەنجامی خوێندنەوەو بەدواداچوونی زۆردا، ئەوەیە کەسوننەتی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) هیچ کام لەم سێ پێناسەیە، نەپێناسەی شەرعزانان، نە هی ئوصوولییەکان، نە هی فەرمووودەناسان، تەواو ماناو پێناسەکەی بەدەستەوە نادات، بەڵکو سوننەتی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) بەبۆچوونی من، قورئانیش دەگرێتە نێو خۆی، وەك لە شوێنی دیکەدا، بە وردیی لەو بارەوە دواوین.

کەواتە: بەپێی جۆری سوننەت، حوکمی شوێنکەوتنی سوننەت دیاریی دەکرێ.

یەکەم: ئەگەر مەبەست لە گرتنی ڕێبازی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) کۆی ڕێبازەکەی بێ، بەقورئانیشەوە، ئەوە هەرکەسێ پشتی تێ بکات، کافر دەبێ، بۆیە خوا دەفەرموێ:

﴿فَإِن تَوَلَّوْا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلْكَـٰفِرِينَ ﴿٣٢﴾﴾، آل عمران.

دووەم: بەڵام ئەگەر مەبەست لەسوننەت ئەو شتانەبێ، ئەگەر بیانکەی خێرت بگاتێ و، ئەگەر نەیانکەی، گوناهت نەگات، ئەوە دیارە ئەوکاتە حوکمەکەی جیایە، بۆ وێنە: کەسێك سیواك ناکات،

ڕیش ناهێڵێتەوە، نوێژی سوننەت ناکات، ڕۆژووی سوننەت ناگرێ، دەگوترێ: خێرێکی لەدەست چووە.

سێیەم: جۆرێك لە سوننەتیش هەر لە نێو بازنەی سوننەتدا هەیە، بەڵام دەبێ ئەنجام بدرێ و ئەگەر کەسێك ئەنجامی نەدا، ئەوە بە تەئکید گوناحبار دەبێ.

کەواتە: بەپێی جۆری سوننەت کە پۆلێنی دەکەین، حوکمی شوێنکەوتنی سوننەت دەگۆڕێ، ئەوەتان لێ تێك نەچێ!

بەڵێ مانای ڕاستەقینەی پابەندیی بە سوننەتەوە، گرتنی ڕێبازی پێغەمبەرە (صلی الله علیه وسلم) بۆیەش پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) دەفەرموێ: {عَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ عَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ}، أخرجه الترمذي برقم (٢٦٧٦)، وابن ماجه برقم (٤٢)، وأحمد برقم (١٧١٤٢)، وصححه الألباني في سلسلة الأحاديث الصحيحة برقم (٢٧٥٣).

واتە: ڕێبازی من و ڕێبازی خەلیفە سەر ڕاستە هیدایەت دراوەکان بگرن، ددانی لە سەر ڕۆ بگرن، واتە: ئەگەر بەددانیش بیگرن، نەهێڵن لە دەستتان دەربچێ، کە بەتەئکید لێرەدا مەبەستی پێ شێوەی حوکمڕانییە، ئەگەرنا دەیفەرموو: هاوەڵان (أصحاب) بۆچی دەفەرموێ: خەلیفە ڕاشیدەکان؟ چونکە ئەو چوارە، یان ئەو پێنجە بە(حسن)یشەوە، خوا لە هەموویان ڕازی بێ، حوکمڕانییان کردوە، دوای پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)، ئنجا بۆچی دەفەرموێ: ڕێبازی من بگرن و، ڕێبازی خەلیفە ڕاشیدەکان؟ واتە: لە شێوەی حوکمڕانییدا:

أ- حوکم بەشەریعەت بکەن.

ب- بەڕاوێژ.

جـ- دادگەر بن.

د- زاهید بن و تەماعتان لە (بیت المال)دا نەبێ، وەك دوایی (بنو أمية) و (بنو عباس) کردیان یانی: ئەو سیفەتە سەرەکییانەی حوکمڕانیی کە لەڕۆژگاری من و لە ڕێبازی مندا هەن و، لە هی خەلیفە ڕاشیدەکاندا هەن، ئێوەش بەو شێوەیە حوکمڕانیی بکەن.

کەواتە: ئەو دەقانەی ئەوە دەگەیەنن، کە مرۆڤ ئەگەر لەڕێبازی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) لابدات، کافر دەبێ، مەبەست پێی کۆی ڕێبازەکەیەتی بە قورئانیشەوە.

بەڵام ئەو دەقانەی ئەوە دەگەیەنن کە خێرێکت لەدەست دەچێ، مەبەست پێی ئەو مانا جوزئیەیەتی کە شەرعزانان هێناویانە.

مەسەلەی سێیەم: متمانە هەبوون بە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) لە ئیمانەوە هەڵدەقوڵێ، بۆیە ئینسان تاکو ئیمانی بەهێزتربێ، متمانەی زیاتری بە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دەبێ.

با وێنەیەکتان بۆ بێنمەوە:

لە فەرمایشتی پێغەمبەردا (صلى الله عليه وسلم) هاتوە، کە ئەگەر مێش کەوتە نێو خواردن و خواردنەوەی یەکێکتان، با نوقمی بکا و دوایی فڕێیبدات و ئەو خواردنە بخوا، لەبەر ئەوەی باڵێکیان دەردی تێدایە[1]، ئنجا تۆ بیکە بە پێوەر: ئایا دەتوانی ئەو سوننەتەی پێغەمبەر

---

(١) لە تەوەری یەکەمدا، دەقی ئەو فەرموودەیەو، قسەی زانایانمان لەبارەیەوە هێناوە. بڕوانە: کتێبی یەکەم لە {مەوسووعەی: بیرکردنەوەی ئیسلامیی لە نێوان وەحیی و

(صلی الله علیه وسلم) جێبەجێ بکەی؟ مێش بکەوێتە چایەکەت، یان بکەوێتە شیرێك کە لە پێشتە، شلەمەنییەك، دەتوانی نوقمی بکەی و دوایی بیخۆی؟ ناڵێم: ئەگەر بڵێی: نا ئیمانەکەت هەڵوەشاوەتەوە، بەڵام هەتا ئیمانت بەهێزتر بێ، متمانەت بە پێغەمبەر زیاترە (صلی الله علیه وسلم)، ئنجا هەر لەوەڕا بیگرە هەتا هەر شتێکی دیکە، ئەوە بیکەن بە تەرازوو بۆخۆتان، بۆ ئەوەی خۆتانی پێ بناسن، چونکە هی واهەیە دەڵێ: بەخوا من بۆ پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) سووتاوم، بەڵام دوایی، دەڵێی: ئەوە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) فەرموویەتی، یان دەڵێی: پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) وای پێخۆشە، کەچی تەماشا دەکەی: لە قەلبی خۆش نایەت! ئەوە دەبێ بزانێ کە بەهەڵە داچووەو هەڵوێستەکەی کە دەڵێ: من هێندەو هێندە پێغەمبەری خوام خۆش دەوێ، شتێکی عاتیفییە!

وێنەیەکی دیکە: مەلای واهەیە، شێخی واهەیە: ڕیشی لووس لووس دەتاشێ، جەنابی مەلا! جەنابی شێخ! ئایا دەزانی کە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) ڕیشی هەبووە، ئەو پێغەمبەرەی (صلی الله علیه وسلم) کە تۆ دەڵێی: خزمی ئەوم و، جێگرەوەی ئەوم، ڕیشی هەبووە، دەڵێ: دەزانم بەڵام!! بەڵام چی کاکە! دەتۆش بیهێڵەوە، لایەنی کەم خێرێکت دەست دەکەوێ و، زیاتر وەك پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) دەچی.

مەسەلەی چوارەم: دەبێ ئێمە لە ڕێز لێگرتنی پێغەمبەری خاتەمدا (صلی الله علیه وسلم) ڕووحمان بەقوربانی بێ و، خۆشویستنی و،

واقیع دا}، لاپەڕە: ٢١٨،٢١٧.

شوێنکەوتنیدا، ئاگامان لە تێپەڕاندن و کورتهێنان بێ، تێنەپەڕێنین بە بیانووی ئەوەی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)مان زۆر خۆش دەوێ، بیبەینە ڕیزی خوا! هەروەها کورتیش نەهێنین، بەبیانووی ئەوەی کە ئێمە ئەهلی خوا بەیەکگرتن (توحید)و خوا بەیەکگر (مُوَحِّد)ین، پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) بەکەم تەماشا بکەین! وریابن! جارێك سەردانی یەکێ لەو شێخانەی هەولێرم کرد، لەتەکیەکەیاندا بەبۆنەی چوونمانەوە، مەجلیسێکیان سازکردبوو، ئنجا هەندێ سروود و شیعریان گوتن و دەفیان لێدا، بەڵام لە شیعرەکاندا زێدەڕۆیی و تێپەڕاندنی تێدابوو لە مەدحی پێغەمبەردا (صلی الله علیه وسلم) وەك: نزیك خستنەوە لە مەقامی خوا سبحانه وتعالی، منیش دوایی ئامۆژگارییم کردن و، هەندێ قسەم بۆکردن گوتم: دەبێ ئاگامان لەوە بێ کە پێغەمبەری خاتەم (صلی الله علیه وسلم) دەفەرموێ: {لاَ تُطْرُونِي، كَمَا أَطْرَتْ النَّصَارَى ابْنَ مَرْيَمَ، فَإِنَّمَا أَنَا عَبْدُهُ، فَقُولُوا عَبْدُ اللَّهِ، وَرَسُولُهُ}، أخرجه البخاري برقم (٣٤٤٥)، والدارمي برقم (٢٨٢٦).

١٨٨

واتە: پێم هەڵامەڵێن و لە مەدحمدا تێمەپەڕێنن، وەك نەصرانییەکان لە بارەی مەسیحی کوڕی مەریەمەوە، تێیان پەڕاند، من تەنیا بەندەی خوام، کەواتە: بڵێن: بەندەی خواو ڕەوانەکراوی خوا.

هەندێك ئامۆژگارییم کردن، چونکە لەنێو ئەو شیعرانەدا کە خوێندیانەوە، ئەوەشی تێدابوو کە شیعری (بوصیري)یە، دەڵێ: (ومِنْ علومه عِلمُ اللّوح والقَلَمِ)، واتە: لەزانیارییەکانی پێغەمبەرە (صلی الله علیه وسلم) عیلمی لەوح و عیلمی قەڵەمیش، واتە: بەشێك لە زانیاریی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) ئەوەیە کە خوا لە (لوح

المحفوظ)دا نووسیویەتی و، بەشێك لەزانیاریی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) ئەوەیە کە خوا بەقەڵەم نووسیویەتی! چونکە لە فەرموودەدا هاتوە لە (سنن أبي داود)دا[1]، کە خوا فەرمانی بەقەڵەم کرد ئەندازەی هەمو شتەکانی نووسی، (اللوح المحفوظ)یش، بەڕای ئەو زانایانە، دروستکراوێکی گەورەیە هەموو زانیارییەکانی خوا لە وێدا هەن، ئنجا بەپێی ئەو شیعرەی بوصیریی بێ، پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) لە خوا زاناترە! چونکە دەڵێ: هەرچی لەلەوح و قەڵەمدایە، لە زانیارییەکانی پێغەمبەرە (صلی الله علیه وسلم)!! ئەوەش دیارە کە قسەیەکی بێ جێیەو هیچ نیە، چونکە پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) ئەوەی خوا پێی نەفەرموو بێ و فێری نەکردبێ، نەیزانیوە.

189

دوایی هەندێ لە خەڵکی تەکیەکە، لەلای دۆستێکی من گوتبوویان: فلانکەسمان خۆشدەوێ، بەڵام حەیفێ پێغەمبەری (صلی الله علیه وسلم) خۆشناوێ، چونکە گوتوویەتی: زۆری پێهەڵمەڵێن! ئەویش گوتبووی: نا تەصەووڕ ناکەم وابێ، من بیستوومە: فلانکەس چەند جار لە خەوندا بە خزمەت پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) گەیشتوە، دوایی منی بینی و لەو بارەوە لێی پرسیم؟ گوتم: تەنیا گوتوومە: پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) بۆخۆی فەرمانی کردوە کە نەیبەینە ئاستی خوای پەروەردگار، وەك جارێك خەتیبێك وتاری دا، گوتی: (ما شاء الله وشئت)، فەرمووی: (بئس خطيب القوم أنت، أجعلتني لله نداً، قل ما شاء الله وحده)[2]، یانی: خەتیبەکە

---

(١) سنن أبي داود: ٤٧٠٠، سنن البيهقي: ٢٠٦٦٤، مسند الشاميين للطبراني: ٥٩، قال الألباني صحيح.

(٢) أخرجه الطبراني برقم (١٣٠٠٥)، وأخرجه أيضا: البخاري في الأدب المفرد

گوتی: ئەوەی خوا بیەوێ و ئەوەی تۆ بتەوێ، پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) فەرمووی: تۆ خەتیبێکی خراپی، ئایا منت هێنایە ئاستی خوا؟ بڵێ: ئەوەی کە تەنیا خوا بیەوێ {واتە: ویستی من لە گەڵ ویستی خوای پەروەردگاردا لە تەرازوودا دامەنێ}.

مەسەلەی پێنجەم: بەنسبەت دوای مەرگی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)، دوای وەفاتی، دەبێ چۆن مامەڵەی لەگەڵدا بکەین؟

یەکەم: لە فەرمایشتی پێغەمبەردا (صلی الله علیه وسلم) هاتووە سەنەدەکەیشی ڕاست (صحیح)ە دەفەرموێ: هەرکامێك لە ئێوە سڵاوم لێ بکات، سڵاوەکەم پێدەگات، خوا ڕووحەکەم وێدەداتەوەو سڵاوەکەی لێ وەردەگرمەوە[1]، ئەوەش تەعبیرێکە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) بەکاری هێناوە، چونکە ڕووحەکە ناچێتەوە نێو جەستە، هەرچەندە حاڵی جیهانی بەرزەخی پێغەمبەران سەلامی خوایان لێبێ، جیایە لەهی خەڵکی دیکە.

دووەم: ئایا پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) دوای کۆچی دوایی و، ئێستا کە لە عالەمی بەرزەخدایە، وەك هەندێك لە ئیشکە {سەلەفیی ناو}ی ناحاڵیی دەڵێن: هیچ پەیوەندیی نەماوە بە ئۆممەت و بەدنیاوە؟ بێگومان نەخێرو ئەوە کورت هێنانە.

یان ئایا وەك هەندێك صۆفیی دەڵێن: پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) وەك ئێستا لە حاڵی ژیان دابێ، کە دەچی بۆ سەر گۆڕەکەی

برقم (٧٨٣)، وأبو نعيم (٤/٩٩).

(١) ئەمە دەقی فەرموودەکەیە: {ما من أحد يُسَلِّمُ عليَّ إلاّ ردَّ الله عليَّ روحي، حتى أَرُدَّ عليه السلام} أخرجه أبو داود برقم (٢٠٤١)، والبيهقي برقم (١٠٠٥٠).

له‌ مه‌دینه‌، ده‌بێ ئاوا قسه‌ی له‌گه‌ڵدا بكه‌ی و ته‌كلیفی لێبكه‌ی و، ...هتد؟ كه‌ بێگومان ئه‌مه‌شیان زێده‌ڕۆیی و تێپه‌ڕاندنه‌.

سێیه‌م: هه‌ڵوێستی هاوسه‌نگ و ڕاست له‌و باره‌وه‌: پێغه‌مبه‌ر خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌جیهانی به‌رزه‌خه‌وه‌، به‌ته‌ئكید ئاگای له‌وه‌زعی ئۆممه‌تی هه‌یه‌، ئه‌وه‌ی كه‌ خوا ئاگاداری بكاته‌وه‌، كه‌ ئه‌وه‌ش شتێكی ئه‌زموونكراوه‌و ده‌زاندرێ، كه‌ پێغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) ئاگای له‌ ئۆممه‌ته‌كه‌ی هه‌یه‌، وه‌ك له‌ فه‌رمووده‌ی صه‌حیحدا ده‌فه‌رموێ: هه‌موو ڕۆژانی دووشه‌ممه‌و پێنج شه‌ممه‌، كرده‌وه‌كانی ئۆممه‌تم پێشان ده‌درێن[1]، بۆیه‌ من ده‌ڵێم: {لێره‌دا ڕای ڕاست له‌نێوان ڕۆچوونی صۆفییانه‌و، وشك و برینگیی وه‌هابییانه‌دایه‌} {الرأي الصحيح هنا: هو بين الغلو الصّوفي، والجفاء الوهّابي}، ئنجا من دڵنیام كه‌: سه‌له‌فی صاڵح وا نه‌بوون، چونكه‌ (إبن القيم) كه‌ كابرایه‌كی شوێنكه‌وتووی سه‌له‌فی صاڵحه‌ و، قوتابی (إبن تيمية)یه‌، كتێبێكی هه‌یه‌ به‌ناوی (الروح)، پێم خۆشه‌ بیخوێننه‌وه‌و، ته‌ماشای بكه‌ن، له‌ میانی ئه‌وشتانه‌دا كه‌ باسیان ده‌كات، باسی ڕووح ده‌كات چۆنه‌ و چی لێدێ؟ ئنجا چه‌ند به‌سه‌رهاتێك له‌و كتێبه‌دا ده‌گێڕێته‌وه‌.

یه‌كێك له‌وانه‌ ده‌ڵێ: كابرایه‌ك هه‌بوو زۆر قسه‌ی به‌ ئه‌بوو به‌كر و عومه‌ر خوا لێیان ڕازی بێ، ده‌گوت، ده‌ڵێ: یه‌كێك ده‌گێڕێته‌وه‌ ده‌ڵێ: منیش زۆر خه‌فه‌تم پێخوارد، شه‌وێك له‌خه‌ونمدا بینیم پێغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) فه‌رمووی: بۆچی خه‌فه‌ت ده‌خۆی؟ گوتم:

---

(١) كه‌ ئه‌مه‌ ده‌قه‌كه‌یه‌تی (تُعْرَض الأعمالُ يوم الإثنين والخميس..) رواه سلم: ٢٥٦٥، والترمذي: ٧٤٧.

ئەو کابرایە شیعەیەو دراوسێمە، زۆر قسە بە (أبو بکر) و (عمر) دەڵێ، ئەویش فەرمووی: دەجا ئەو چەقۆیە هەڵگرەو سەری ببڕەو سزای بدە، منیش وام کرد، بۆ بەیانی خەبەرمان بۆوە، لەوماڵە داد و فیغان بوو، گوتمان: ئەوە چییە؟ گوتیان: ئەمشەو ئەو کابرایە وەفاتی کردوە، دوایی چووم بۆ شۆردنی جەنازەکەی، تەماشام کرد: خەتێکی بەملیدا هاتوە، خەتێکی سوور.[1]

بەسەرهاتێکی دیکە: کابرایەك دەڵێ: یەکێك هەبوو قسەی بە عەلی خوا لێی ڕازی بێ دەگوت دەڵێ: خەونم بە پێغەمبەرەوە بینی (صلى الله عليه وسلم) عەلیی گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا! (صلى الله عليه وسلم) ئەو کابرایە قسەم پێدەڵێ، ناصیبییە {ئەوەی دیکەیان دیارە ڕافیزیی بووە}، پێغەمبەری خواش (صلى الله عليه وسلم) فەرمووی: زللەیەکی لێبدە، دوایی کابرا خەبەری بۆوە بۆ خۆی بۆی گێڕاینەوە گوتی: شتێکی وابووەو لاڕوویەکی ڕەش بووبوو.[2]

ئنجا خۆشم ئەو جۆرە شتانەم هەندێك بینیون و، ئەوانەی لێم نیزیکترن، ئاگاداری زۆر شتن.

مەبەستم ئەوەیە: گومانتان لەوەدا نەبێ کە خوا پێغەمبەری خۆی (صلى الله عليه وسلم) ئاگادار دەکاتەوە لە ورد و درشتی ژیانی ئۆممەتی، بەتایبەتی بۆ هەندێ کەس، بەڵێ ئەو زاتە (صلى

----

(١) الروح، ص٢٣٩، ط ٢٠٠٣ ، کە ئەویش لە: (کتاب البستان)ی (القيرواني) وەریگرتوە.

(٢) الروح، ص٢٣٩، کە لە (کتاب المنامات)ی (ابن أبي دنيا) وەریگرتوە.

الله علیه وسلم) ئاگاداری زۆر شتەو، خەفەت دەخوات بە شتی ناڕێك كە ڕوودەدات و، دڵ خۆشە بە شتی باش و، لە خەوندا پەیوەندیی دەكات بە هەندێك لە تاكەكانی ئۆممەتیەوە، ئنجا جاری وایە گەنجێكە، جاری وایە ئافرەتێكە، كاسبێكە، مامۆستایەكە، بەرپرسێكە، یانی: پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) لە جیهانی بەرزەخەوە، پەیوەندیی هەیە، بەڵام بەو شێوەیە نا كە هەندێك لە ئەهلی تەصەووف {نەك هەموویان} دەڵێن: كە پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) وەك زیندوو بێ، ئاوا مامەڵەی لەگەڵدا بكەی، مەسەلەی لێ پاڕانەوە و داوا لێكردن، ئەوە شیركەو هەر نابێ بەتەئكید، بەڵێ ئەگەر زیندوو بێ، دەتوانی بچی داوای لێ بكەی، یان تەكلیفی لێبكەی، بەڵام لەدوای وەفاتی، نابێ وا مامەڵەی لەگەڵدا بكەی، كە مامەڵە لەگەڵ زیندوودا دەكرێ.

نێوەڕۆک

تایبەتمەندییە فیكری و ئیمانییەكانی جەماوەری موسڵمانان

شتێكی ڕوون و مشت و مڕ هەڵنەگرە، كە هەمیشە بنیاتنان و چاككردنەوە، قورس و زەحمەتە و، تێكدان و وێرانكردن ئاسان و كەم مەسرەفە.

ئەم واقیعە شل و شێواو و، لە هەموو ڕوویێكەوە: نەخۆش و ناخۆش و ناتەواوەی، ئوممەتی ئیسلام بە گشتیی و، هەر كام لە كۆمەڵگا و پێكهاتەكانیشی بە تایبەت، تێیدا دەژین، كە هەتا بڵێی لەگەڵ ئەوەدا كە ئیسلام فەرمانی بە موسڵمانان پێكردوە، پێچەوانە و ناكۆكە، بە ڕۆژێك و دووان و بگرە بە چەندان ساڵیش لە كاركردنی بەردەوام، بۆ هێنانە كایەی - چ ڕاستەوخۆ: لەلایەن دوژمن و ناحەزانەوەو، چ ناڕاستەوخۆ: لەلایەن شوێنكەوتووانی دواكەوتوو و دۆستانی نەزانەوە - نەهاتۆتە دی، بەڵكو بەرهەمی كەڵەكەبووی چەندان سەدەیە، بۆیە نابێ خەیاڵپلاوی وا بكەین، كە بە سێنایی و بە سەبرێك و دوو فووان، چارەسەر دەبێ!

هۆكارێكی گرنگ و كاریگەری چاككردنەوەی حاڵ و باڵی موسڵمانانیش، ئەوەیە كە وێڕای بەبناغەگرتنی: (بنەما گشتییەكانی ڕێبازی جەماوەری موسڵمانان)، زۆر بە جیددیی پەیڕەویی لە: (تایبەتمەندییە ئیمانیی و فیكرییەكانی جەماوەری موسڵمانان)یش بكەن و، ئەم كتێبەش بۆ ئەو مەبەستە تەرخانكردوە.

 www.alibapir.net

 /alibapir1

 /alibapir

نوسینگەی تەفسیر

بۆ بڵاوكردنەوە

هەولێر - شەقامی ٣٠مەتری تەنیشت منارەی چۆلی

/TafseerOffice

+964 750 818 08 66

www.al-tafseer.com

tafseeroffice@yahoo.com